

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΕΙΚΩΝ

ΤΩΝ

ΔΥΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ

ἢ

ΑΝΑΣΚΕΥΗ ΧΩΡΙΩΝ ΤΙΝΩΝ

ΤΗΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ

τοῦ Καθηγητοῦ

ΜΕΝΔΕΛΕΣΩΝΟΣ ΒΑΡΘΟΛΔΟΥ

ΤΗΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Σ. ΨΥΧΑ

Ἀνθυπασπιστοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ.

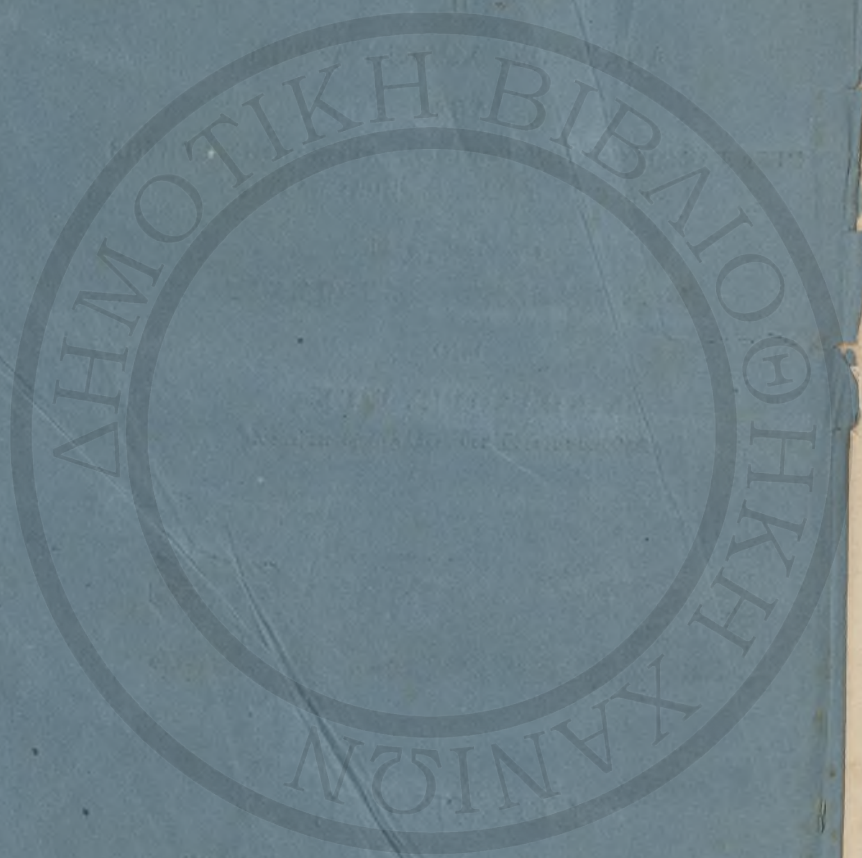

ΑΘΗΝΗΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΝΙΚΗΤΑ ΠΑΣΣΑΡΗ.

(Ὀδὸς Νικία, ἀριθ. 6).

—
1870.

Παναγιώτης Νέος

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΕΙΚΩΝ

ΤΩΝ

ΔΥΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ

ἢ

ΑΝΑΣΚΕΤΗ ΧΩΡΙΩΝ ΤΙΝΩΝ

ΤΗΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ

τοῦ Καθηγητοῦ

ΜΕΝΔΕΛΣΩΝΟΣ ΒΑΡΘΟΛΔΟΥ

ΥΠΟ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Σ. ΨΥΧΑ

Ἀνθυπασπιστοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
— ΧΑΝΙΩΝ —
Αρ. βιβ. 4800α
Χρονολ. Είσαγ.
ΕΙδικότης Συλλογ. 167. Κριτ. 3
Ἄριθ. 908.542 / ΒΑΡ.

ΑΘΗΝΗΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΝΙΚΗΤΑ ΠΑΣΣΑΡΗ.

(Ὁδὸς Νικία, ἀριθ. 6).

—
1870.

ΚΑΡΑΥΣΤΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟ

ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Β

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

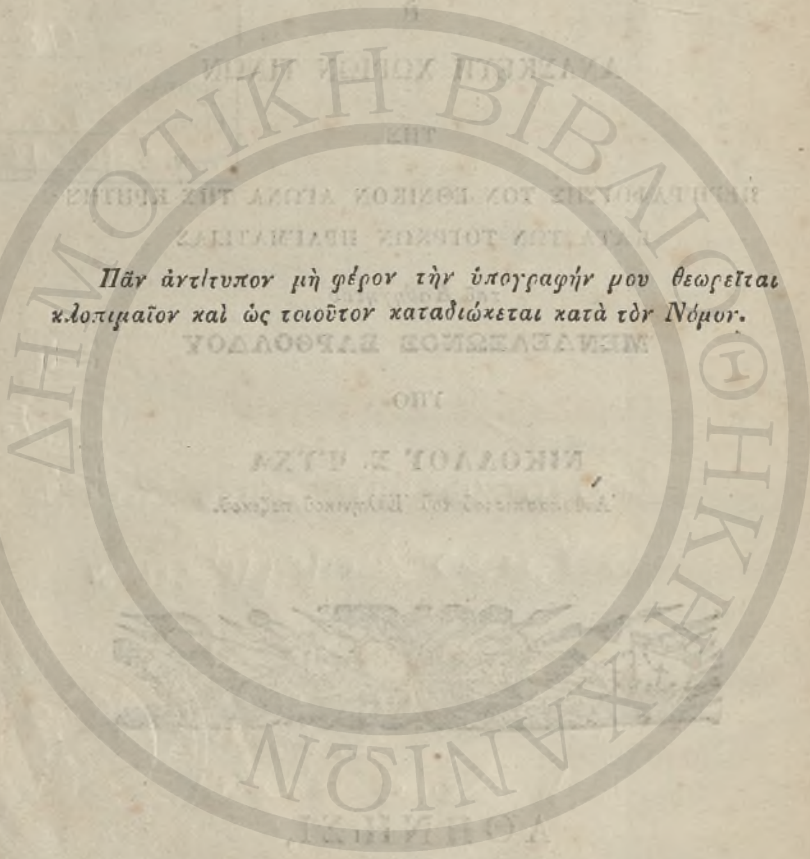
Πάν αντιτυπον μὴ φέρων τὴν ὑπογραφήν μου θεωρεῖται
κ.λοπιμαῖον καὶ ὡς τοιοῦτον καταδικάζεται κατὰ τὸν Νόμον.

ΜΗΝΑΣΕΛΕΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΗΣ

ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

1876

455

ΤΟΙΣ

ΕΝ ΚΡΗΤΗΪ ΠΕΣΟΥΣΙΝ

ΕΓΧΩΡΙΟΙΣ ΤΕ ΚΑΙ ΕΘΕΛΟΝΤΑΙΣ
ΟΜΟΕΘΝΕΣΙ ΚΑΙ ΜΗ

ΤΟ ΠΟΝΗΜΑ ΤΟΥΤΟ

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ὁ ποιήσας.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΕΝ τισι συνεχέσι φύλλοις τῆς ἡφμερίδος « ἡ Ἡμέρα » κατεχωρίσθη πραγματεία, ἐραμισθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ περιοδικοῦ *Unsere Zeit*, ἐπιγραφομένη « ὁ ἔθνικὸς ἀγὼν τῆς Κρήτης κατὰ τῶν Τούρκων » ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Μενδελσῶνος Βαρθόλδου.

Διὰ τῆς πραγματείας του ταύτης ἀποδεικνύει ὁ Κύριος Μένδελσων, ὅτι πλανῶνται οἰκτρῶς οἱ ὑποστηρίζοντες ὅτι ὁ κρητικὸς ἀγὼν ὑπεκινήθη ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Ῥωσσίας. Καὶ ἀληθῶς, ὁ ἀγὼν τῆς Κρήτης ἐξ ἐνός εἶναι προῖον τῆς ἀσυνεσίας καὶ ἰδιοτελείας τῶν ὑπουργῶν τοῦ Σουλτάνου, οἵτινες ὤθησαν τοὺς Κρητας εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἰς ὃ οἱ λαοὶ καταφεύγουσιν, ὅταν οἱ τυραννοῦντες αὐτοὺς κατακτηταὶ τοῖς ὑπομιμνήσκουσι διὰ τῆς πίεσεως ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐλεύθερος καὶ οὐχὶ δούλος· ἐξ ἄλλου ὁ Κρητικὸς ἀγὼν εἶναι ἀπόβροια τοῦ διπλωματικοῦ τερατουργήματος, τοῦ προορίσαντος τὸ μικρὸν Ἑλληνικὸν Βασίλειον εἰς περιοδικούς σπαραγμούς, ἐξωτερικούς καὶ ἐσωτερικούς, ἀπορρέοντας ἐκ τῆς ἀτελείας τοῦ οἰκοδομήματος τῆς διπλωματίας, ἀφ' ἧς ἐδημιουργήθη ἡ ἐλευθέρα γωνία τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐκ τῶν ὀφειλομένων τοῖς ὑποδεδουλομένοις Ἑλλησιν ὑποχρεώσεων τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων καὶ τοῦ στενοῦ χώρου ἐντὸς τοῦ ὁποίου περιεκλείσθη ὁ πυρὴν τῆς Ἑλληνικῆς ἐνότητος. Ὅ,τι συνέβη χθές ἐν Κρήτη εἶναι φυσικὴ συνέπεια τῶν δύο τούτων αἰτιῶν, εἶναι ἔργον αὐτῆς ταύτης τῆς διπλωματίας καὶ οὐχὶ Ἑλληνικὴ ὑποκίνησις. Τὸ εἶπεν

ὁ μακαρίτης βασιλεὺς τῶν Βέλγων Λεοπόλδος πρὸ τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν κατὰ τὴν ἄρνησίν του εἰς τὴν προσφορὰν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στέμματος. Τοῦτ' αὐτὸ θέλει ἐπαναλαμβάνεσθαι ἐκάστοτε, ἕως οὔ ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, καθ' ὃ ἡ Ἑλλάς θέλει ἀπαλλαγῆ τῆς κακοδαιμονίας εἰς ἣν ἡ μοῖρα τὴν ὑπήγαγε· δηλαδὴ εἰς τὸ νὰ παρέχῃ ἐκάστοτε τὴν συνδρομὴν της εἰς τοὺς ἐξαιτουμένους αὐτὴν δούλους Ἑλληνας καὶ νὰ πιέζηται ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων της.

Διὰ τῆς πραγματείας του ὁ Κύριος Μένδελσων ἐξαίρει τὰς ἀρετὰς τῶν Ἑλλήνων ὄπλαρχηγῶν τῶν ριφθέντων ἐν τῷ τῆς Κρήτης ἀγῶνι καὶ στιγματίζει τὴν ἀπειρίαν, τὰ λάθη καὶ τὰ βάρβαρα μέτρα τῶν ἡγητόρων τῆς πολυπληθοῦς τουρκικῆς στρατιᾶς· ἀκολουθῶν δὲ τὰς διαφορὰς τῆς ἐπαναστάσεως φάσεις καὶ τῆς διπλωματίας τὰς ἰδιοτροπίας καὶ καταχθονίους ἐνεργείας, ἐπιπίπτει βαρῶς, διὰ μεγάλης φιλοσοφικῆς λεπτότητος, κατὰ τῶν συνωμοσάντων νὰ καταδικάσωσιν ἀπανθρώπως τὴν μητέρα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Σωκράτους, διὰ τὰς συμπαθείας της πρὸς νῆσον ἀδελφὴν.

Διυλίζων τις τὴν πραγματείαν τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος, διαβλέπει καθηγητὴν φίλον τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐχθρὸν τοῦ βαρβαρισμοῦ, ἄνθρωπον τέλειον συμπαθοῦντα ὑπὲρ τοῦ ἀσθενοῦς, χριστιανὸν ἀληθῆ ἀποτροπιαζόμενον εἰς τὰς δηώσεις καὶ ἀκολασίας βαρβάρου φυλῆς, καθηγητὴν ἀκολουθοῦντα τὰ σοφὰ παραγγέλματα τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου· ἀναγνωρίζει τέλος ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ βεβαίως, ὁ στιγματίζων τὰς ἀπανθρωπίας τυράννου ἀγενοῦς, ὁ συμπαθῶν εἰς τὰ δεινὰ παθήματα ἀσθενῶν πλασμάτων τοῦ Ἰψίστου, ὁ διὰ τοῦ φλογεροῦ του καλάμου ἐξοβελίζων τὰ λυμαινόμενα τὴν Ἀνατολὴν βάρβαρα

στίφη εἶναι σωτὴρ τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπὲρ ἧς ἅπαντες οἱ θνητοὶ ὀφείλομεν νὰ ἐργαζώμεθα. Τοῦτο, νομίζομεν, ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐκουσίας σταυρώσεώς του. Ἐὰν ὁ Κύριος ἡμῶν ὠκοδόμησεν ἐπὶ τῶν βάσεων, ἃς ἔθεσεν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος διὰ τῆς διαδόσεως τῆς πάλαι Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἐπέτρεψε τοῖς ἀρμοδίοις σοφοῖς νὰ ἐπαλείψωσιν ἀμμοκονιάματα ἐπὶ τοῦ τείχους, ἵνα καθαρίσωσι τὸ ἱερὸν οἰκοδόμημά του ἀπὸ τὴν μουσουλμανικὴν βαρβαρότητα καὶ ἀκολασίαν. Ὁ Κύριος Μένδελσων κατέδειξε διὰ τῆς πραγματείας του ὅτι κατὰ γίνεται εἰς τοῦτο, προσέτι δὲ ὅτι κατενόησε τὴν ἀποστολὴν του ἐν τῇ κοινωσίᾳ καὶ τοῦ καθηγητοῦ τὸν προορισμόν. Ἐστὼ βέβαιος ὁ Κύριος Μένδελσων καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἐξανδραποδισμού, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐνέγραψαν τὰ ὀνόματά των ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, διότι ἐν τῇ κατὰ τῆς δουλείας καταφορᾷ τῶν φιλελευθέρων τούτων ἀνδρῶν διαβλέπουσιν οἱ Ἕλληνες τὴν πρὸς τοὺς πάσχοντας ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ βαρβάρου ἀδελφούς των συμπάθειαν. Ἄλλως τε ἐδικαιούμεθα ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ν' ἀποκαλέσωμεν ἐν ἐνὶ στόματι ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ἀγνώμονα, διὰ τὴν ἀνοχὴν τῆς εἰς τὰς κακοδαιμονίας τῆς μητρὸς τῶν φώτων Ἑλλάδος καὶ τὴν συνδρομὴν ἣν παρέχει ἐκάστοτε τοῖς κατακτηταῖς αὐτῆς, εἰ μὴ ὑπῆρχον Εὐρωπαῖοι σεβόμενοι τὴν γενέτειράν τῶν πάλαι λυτρωτῶν τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὸν Περσικὸν χεῖμαρρον, καὶ διδασκάλων τῆς σοφίας. Καὶ ὄντως ἡ Ἑλλάς ἔχει εὐλογοφανῆ κατὰ τῆς Εὐρώπης παράπονα διὰ τὰς κακοδαιμονίας ἃς ὑπέστη καὶ ὑφίσταται, εὐγνωμονεῖ ὅμως εἰς παλλοὺς Εὐρωπαίους· οἱ Βύρωνες, οἱ Τζούρτες καὶ οἱ Φαβιέροι εἶναι τέκνα τῶν μητέρων τῶν Λαυᾶρδ, Χόβαρτ καὶ Μουτιέ. Ἡ δόξα τῶν πρώτων ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ ὑπαρξίς τῆς Ἑλλάδος χρεωστέεται εἰς τὴν δόξαν αὐτῶν, τῶν ὁμοφρογούν-

των αὐτοῖς καὶ τῶν ἀρματωλῶν τέκνων τῆς· οἱ σκοποὶ τῶν δευτέρων ἀνήκουσιν εἰς ἑαυτοὺς, ἡ δὲ καχεξία τῆς Ἑλλάδος ἐκπηγάξει ἀπὸ τὰς ἐνεργείας καὶ ἡμαρτημένας δοξασίας αὐτῶν καὶ τῶν ἀσπαζομένων αὐτάς. Ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου ἀποδώσει ἐκάστῳ τὰ πρέποντα. Καὶ διὰ μὲν τοὺς πρῶτους οἱ Ἕλληνες ἔχουσιν ἰδίαν χορείαν, διὰ δὲ τοὺς δευτέρους ἰκετεύουσι τὸν Θεὸν ἵνα διαφωτίσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ μέλλον· οἱ ταλαίπωροι! ὁ χρόνος καὶ αἱ νεώτεραι ἰδέαι θέλουσιν ἀποθεώσει τὰς πράξεις τῶν μὲν καὶ ἐπιτιμήσει ἐκείνας τῶν δέ. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ κανόνες τῆς ἀνθρωπότητος! Ἀναμφιβόλως ὁ Κύριος Μένδελσων εἶναι προσφιλεῖς διὰ τοὺς ὑπάρχοντας, κατασταθῆσεται δὲ σεβαστὸν τὸ ὄνομά του εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Ὅποσαι ἀντίθετοι γινῶμαι ἐνυπάρχουσιν εἰς τὸ σύνολον τῶν ἀπαρτιζουσῶν τὰ ἔθνη κοινωنيῶν! Οἱ ὁμοεθνεῖς τῶν ἡμιθέων τοῦ Ναυαρίνου ἠγέχθησαν τὰς ἐν Κρήτῃ σφαγὰς ἀθῶων πλασμάτων καὶ κατεδίκασαν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις συνδιάσκεψίν των. Ὅποῖαι διαφοραὶ αἰσθημάτων καὶ ψυχικῶν ἰδιοτήτων συγκιρνώσι τὰς ἀγαθὰς πράξεις μὲ τὰς ἐθνοκτόνους ἀμαρτίας! Οἱ διασώσαντες τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ἐπέτρεψαν τὴν καταστροφὴν τῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν. Ἡ δουλοφροσύνη καὶ ἡ ἐλευθερία διαβιοῦσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἐνδιαίτημα! Οἱ συμβουλεύσαντες τὴν χειραφέτησιν τῶν Κρητῶν συνετέλεσαν εἰς τὴν ὑποδουλωσίν των. Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία ἐκπορεύονται ἐκ τῆς αὐτῆς διανοίας! Οἱ προσενεγκόντες τὸν ὀβολόν των καὶ πληρώσαντες τὰς στήλας τῶν ἐφημερίδων δι' ἐνθουσιωδῶν ἄρθρων ὑπὲρ τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος, ἐδάγειζον τὴν Τουρκίαν καὶ ὑπεδείκνυον αὐτῇ τὸν τρόπον τῆς ὑποταγῆς τῶν γησιωτῶν. Βαβαὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀθλιότητος! Ἐμπαίζομεν αὐτοὶ ἑαυτούς. Ἐὰν οἱ διέποντες τὰ ἐπουράνια κανόνες ὁμοιάζουσι τοῖς ἐπιγείοις, ἀναμφι-

βόλως οί πειρασμοί διαταράττουσι συχνάκις τὸν ἑναρμό-
νιον καὶ ἡρεμον ῥοῦν τοῦ ἀτελευτήτου βίου τῶν μακαρίων!
Τοιοῦτοι πειρασμοί, οἱ πειρασμοί τοῦ συμφέροντος, μετέ-
βαλον τὰς ἀγαθὰς τῶν Εὐρωπαϊῶν προθέσεις. Ἡ δὲ Ἑλ-
λάς, οὔσα ἐκ φύσεως ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν
τοιούτων συμφερόντων καὶ οὐδένα ἀδικοῦσα εἰς τὰς ἐνερ-
γείας τῆς, ὑπέκει εἰς τὰς θελήσεις τῶν ἰσχυρῶν καὶ θεωρεῖ
βαρυαλγῆς τὰ καταβιβρώσκοντα τὰ σπλάγγνα τῆς τέρατα,
ἀποροῦσα τῶν μέσων τῆς θεραπείας ἕνεκεν τοῦ ἀνεπαρ-
κοῦς τῶν εἰσοδημάτων τῆς. Τοιαῦτα τέρατα ἀποφώλια,
ἐξαμβλώματα τῆς δούλης Ἑλλάδος καὶ νόθοι ἑλληνας ἐκ
τῶν φερεοίκων ποιμένων, Ἀλβανοὶ καὶ Χειμαρρίῳται, ἐ-
πότισαν τελευταῖον μὲ τὰ αἵματα ἀθῶν ξένων τὴν φιλό-
ξενον τῆς Ἑλλάδος χώραν, τὴν γενέτειραν ἐκείνων, οἵτινες
ἐχορήγησαν τοὺς ἐλευθέρους θεσμοὺς τῶν κοινωνιῶν,
τοὺς ὑπαγορεύοντας τὴν εὐαγγελικὴν τῶν ἀνθρώπων
διαβίωσιν. Δυστυχῆς Ἑλλάς! ἔμενεν ἀηχλίδωτον τὸ φι-
λόξενον τοῦ ὀνόματός σου, καὶ αὐτὸ σοὶ τὸ ἡμαῦρῶσαν οἱ
ἔθνοκτόνοι κακοῦργοι· οἱ ἔθνοκατάρτοι! Τὰ δάκρυα τοῦ
εὐγενοῦς Ἑλληνικοῦ λαοῦ, αἱ πρὸς τὰ θύματα ἀπονεμη-
θεῖσαι τιμαὶ καὶ τὰ αἵματα τῶν ἀνδρείως πεσόντων στρα-
τιωτῶν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν προσφιλῶν ξένων, δὲν ἀρ-
κοῦσι· τὸ αἰσθανόμεθα! Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἰταλία ἀπαι-
τοῦσιν αἷμα πρὸς ἐξιλέωσιν· ἐπιφυλαχθῶμεν ν' ἀποδώσω-
μεν αὐτὸ ἐντόκως. Οἱ διέποντες τὰ ἐγχώρια ἄς φροντίσω-
σι μὲ πᾶσαν θυσίαν γὰ ἐξιλέωσιν τὸ ἀθῶον Ἑλληνικὸν
ἔθνος καὶ ἄς ἐπιζήτησωσι τὴν ῥιζικὴν τῆς ἐπαράτου λη-
στείας καταστροφὴν διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν φερεοίκων
ποιμένων, τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας, τῆς διαχα-
ράξεως σιδηροδρόμων, τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, τῆς
ἐδραιώσεως τῆς δικαιοσύνης, πρὸ πάντων δὲ τῆς ἠθικῆς
βελτιώσεως, καὶ ἄς μὴ προσδοκῶσιν αὐτὴν ἀπὸ μόνου τοῦ

στρατοῦ· διότι ὁ στρατὸς καταστρέφει συμμορίας ληστῶν καὶ πληροῖ τὰ δεσμοκτήρια, ἢ δὲ ληστεία ὑπάρχει· τὰ ἀνθρωποκτόνα ὄπλα του δὲν εἶναι καλλιεργητικαὶ τῶν διανοιῶν μηχαναὶ, τὰ κατὰ τῆς Ἐμπούσης ταύτης ὄπλα ὑπάρχουσιν ἀλλαχοῦ· ἐκεῖ ἄς τὰ ζητήσωσιν οἱ διέποντες τὰ πράγματα, καὶ ἄς ᾗναι βέβαιοι ὅτι θὰ καταστήσωσι τὴν ὡραίαν Ἑλλάδα ΠΡΟΤΥΠΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΟΛΟῦ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ.

Ἄλλ' ἐπανεέλθωμεν ἐπὶ τὸ θέμα ἐκ τῶν ἐκστάσεων εἰς ἃς μᾶς ἤγαγεν ἡ ἐθνικὴ συμφορὰ. Ἐκπληρώσαντες, τὸ κατὰ δύναμιν, τὸ πρὸς τοὺς συνηγόρους τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρ' ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ὀφειλόμενον χρέος, τοιμῶμεν νὰ ὑπερασπισθῶμεν τὸν παρὰ τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος ἀδικούμενον ἀρχηγὸν τῶν δυτικῶν τῆς Κρήτης διαμερισμάτων, τὸν Ταγματάρχην τῶν Γενικῶν Ἐπιτελῶν Ἰωάννην Ζυμβρακάκη, καὶ νὰ καταδείξωμεν τοῖς ὑποβολεῦσι τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος ὅτι ἀγνοοῦσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Πεποιθότες ὅτι ἀκουσίως ἀδικεῖ τὸν ἀρχηγὸν Ἰωάννην Ζυμβρακάκη, δὲν ἀντεπεξερχόμεθα κατὰ τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος, οὐδὲ πνεῦμα ἀντιδράσεως κατ' αὐτοῦ ὠθεῖ τὸν ἀσθενῆ ἡμῶν κάλαμον· διττὴ ὑποχρέωσις ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ κατέλθωμεν εἰς τὴν δημοσιότητα, ἢ εὐγνωμοσύνη εἰς φιλέλληνα καθηγητὴν καὶ ἡ ὑποχρέωσις εἰς ἀδικούμενον ἀρχηγόν. Ἄλλως τε ὁ Κρητικὸς ἀγὼν μέλλει νὰ καθέξῃ σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος· δὲν θέλει διέλθει ἀπαρατήρητος, δὲν θέλει ταφῆ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἐτι ἐπικρατουσῶν μεσαιωνικῶν ὀπισθοδρομικῶν ἰδεῶν· τὸ χυθὲν διὰ τὴν ἐξαγορὰν τῆς ἐλευθερίας τῶν Κρητῶν Ἑλληνικὸν αἷμα δὲν ἐρῶευσεν εἰς μάτην· ἐὰν οἱ παρόντες ἔσπειραν, οἱ μεταγενέστεροι θέλουσι θερίσει· τὸ προσδοκῶμεν. Ἐὰν αἱ διάπυροι καὶ μεσταὶ ἐ-

λευθεροφροσύνης ἐπιστολαὶ τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ, αἱ πραγματεῖαι τοῦ Μενδελσῶνος, αἱ προσπάθειαι καὶ ταλαιπωρίαι τοῦ Γουσταύου Φλουράνης καὶ τόσων ἄλλων ἐλευθεροφρόνων φιλελλήνων δὲν κατίσχυσαν σήμερον ἀπέναντι τῶν προσπαθειῶν τοῦ Λαυάρδου, τῶν διπλωματῶν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς καὶ λοιπῶν τουρκοφίλων, θὰ κατισχύσωσιν αὐριοῦ· τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα θέλει ἐπέλθει· τὸ εἶπεν ὁ Ῥήγας Φεβραίος! Λοιπὸν, ὁ Κρητικὸς ἀγὼν δὲν θέλει διέλθει ἀπαρατήρητος· ἡ σύγχρονος Ἑλληνικὴ ἱστορία ποιήσεται μνεῖαν τοῦ αἵματηροῦ τούτου δράματος, τοῦ προσελκύσαντος τὰ βλέμματα ὅλου τοῦ κόσμου ἐπὶ τῆς ἐλευθερωθείσης καὶ ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν ἀσπλάγγχως παρὰ τῆς διπλωματίας, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ὑπαχθείσης νήσου Κρήτης. Ἄλλ' ἡ ἱστορία, ἀραιομένη τὴν ὕλην ἐκ τῶν διαφορῶν ἐκθέσεων, σημειώσεων καὶ ἡμερολογίων, δὲν θέλει παρίδει καὶ τὴν πραγματείαν τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος, ἐν ἧ ἀποσιωπῶνται αἱ σπουδαιότεραι ἐνέργειαι τοῦ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην στρατεύματος, ἐνιαχοῦ δὲ διασύρεται καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Ἔστω καὶ αὕτη μία ἐκ τῶν αἰτιῶν, αἰτινες ἠγάγκασαν ἡμᾶς ν' ἀνοίξωμεν τὸ ἡμερολόγιον ἡμῶν, οὐχὶ ὅπως γράψωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ὅπως ἀφηγηθῶμεν τὰς ἐνεργείας τοῦ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην στρατεύματος, οὔτινος οἱ ἀγῶνες ἐκμηδενίζονται ὑπὸ ὑποβολέων ἀγνοούντων τὰ γεγονότα καὶ ἀποσιωπῶνται λεληθότως ὑπὸ τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος.

Ἀφίοντες εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀμερολήπτων ἱστορικῶν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνας τοῦ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην σώματος, ὁμολογοῦμεν ὅτι δὲν δυνάμεθα ν' ἀτενίσωμεν εἰς τὸ ὕψος τῆς σοφίας τοῦ καθηγητοῦ Μενδελσῶνος, οὐδὲ προτιθέμεθα ν' ἀντεπεξέλ-

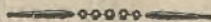
θωμεν καθ' ὀλοκλήρου τοῦ πονήματος αὐτοῦ· ἀκολουθοῦν-
τες δὲ τὸ εἰς τὸν ὄρμον «Λουτρόν» τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν
ἀποβιβάσθην ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην σῶμα τῶν
ἐθελοντῶν, θέλομεν περιορισθῆ εἰς μόνην τὴν ἐκθεσιν τῶν
ἐνεργειῶν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐπὶ τῶν πραγμα-
τικῶν γεγονότων τῶν διαδραματισθέντων ἐν τοῖς δυτικοῖς
τῆς νήσου διαμερίσμασιν. Ἄντεπεξερχόμενοι τοιοῦτοτρό-
πως κατὰ τῶν ὑποβολέων τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος καὶ
ἀδιαφοροῦντες τίνες εἰσὶν οὗτοι, προτάσσομεν τὰ ὄπλα
τῆς ἀληθείας, δι' ὧν καὶ μόνων δυνάμεθα ν' ἀντιπαρατα-
χθῶμεν κατ' αὐτῶν, καθ' ὃ ἀκατάλληλοι διὰ γραμματικὸν
πόλεμον, διότι ἐσμὲν μικροὶ βαθμολόγοι καὶ οὐδὲν ἄλλο
ἐπιστάμεθα ἢ τὴν κατάρτισιν οὐλαμοῦ στρατιωτῶν· ὁ κά-
λαμός μας εἶναι ἀσθενής· δὲν εἴμεθα συγγραφεῖς, εἴμεθα
στρατιῶται.

Ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ προσθέσωμεν ἐν τῷ τέλει τῆς εἰ-
σαγωγῆς ὅτι δὲν ἀποροῦμεν ἐπὶ τῷ προσαπτομένῳ ψόγῳ
τοῦ Κυρίου Ζυμβρακάκη παρὰ τῶν ξένων, ἀφοῦ ἔνιοι ἐκ
τῶν ὁμοειδῶν κατεφέρθησαν οὐ μόνον κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰ-
δίου, ἀλλ' ἐπεξέτεινον τὴν καταφορὰν των καὶ κατὰ
τινων δυστυχῶν νέων, οἵτινες διέπραξαν τὸ μέγιστον
τῶν ἐγκλημάτων, διότι ὑπηρέτησαν τὴν πατρίδα των ὑπὸ
τὰς διαταγὰς του, δι' ὅπερ καὶ ἐγένοντο θύματα περιοδι-
κῆς ἰσχύος!!!

Πεποιθότες ὅτι θὰ τύχωμεν συγγνώμης παρὰ τῶν ἀ-
ναγνωστῶν τοῦ παρόντος ἐγχειριδίου διὰ τὸ ἀτελὲς τῶν
ιδεῶν μας καὶ ἄτεχνον τῆς διηγήσεως, προβαίνομεν ἐπὶ
τὴν οὐσίαν, ὑποσχόμενοι νὰ τηρήσωμεν ἀμεροληψίαν καὶ
δικαιοσύνην.

Ἐγγραφον ἐν μηνὶ Ἀπριλίῳ 1870.

N. ΨΥΧΑΣ.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΕΙΚΩΝ

ΤΩΝ

ΔΥΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ.

Η ειρηνική τῶν πληρεξουσίων τῆς Κρήτης ἐκδήλωσις εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἔνοπλον διαμαρτύρησιν, τὸ αἷμα εἶχε ρεύσει εἰς Σέλινον, ἡ ἐκστρατεία τῆς Κανδάνου καὶ ἡ ἤττα τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων ἐν Βρύσαις εἶχον συμβῆ καὶ ἡ ἀρχιστρατηγία τῶν ἐν Κρήτῃ Ὀθωμανικῶν δυνάμεων εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Μουσταφᾶ Πασᾶν, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ ταγματάρχης τῶν Γενικῶν Ἐπιτελῶν Ἰωάννης Ζυμβρακάκης ἀπεβιβάζετο εἰς τὰ παράλια τῆς νήσου Κρήτης. Τὸ Πανελλήνιον (α) προσεγγίσαν τὴν θιν προΐνῃν ὥραν τῆς 1ης 8βρίου 1866 εἰς τὸν ὄρμον «Λουτροῦ», τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν, ἐξεφόρτωσε ταχέως τὸ τε ἔμψυχον καὶ ἄψυχον φορτίον του· ἐν ᾧ δὲ τὸ πλήρωμα τοῦ Πανελληνίου κατεγίνετο εἰς τὴν ἐκφόρτωσιν τοῦ ἐναπολειφθέντος ὀλίγου μολύβδου καὶ οἱ ἐθέλονται εἰς τὴν κατάλληλον τοποθέτησιν τοῦ ὑλικοῦ, πρὸς πρόληψιν ἐνδεχομένου συμβεβηκότος, ἀτμόπλοιον ἀκταιωρὸν ἔκαμπε τὴν δεξιὰν παραλίαν ἐγγὺς τοῦ Λουτροῦ. Τὸ Πανελλήνιον ταχὺ ὡς ὁ δελφίν ἠνήγετο εἰς τὸ πέλαγος διὰ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Λουτροῦ παραλίας, αἶμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ ἐχθρικοῦ πολεμικοῦ, καὶ ἐν ᾧ ὁ τουρκικὸς ἀκταιωρὸς διὰ συντόμου πλοῦ διηλυθέτο πρὸς τὸ σημεῖον ἐνθα ἔμελλε νὰ διαβῆ, τὸ Πανελλήνιον ὑπὸ ἐπιδεξίων ναυτῶν κυβερνώμενον (β) ἀνεκρούσατο πρῶμαν πρὶν ἢ τὸ αὐτοκράτο-

(α) Οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τὸ ἀτμόπλοιον τοῦτο «Σαῖτὰν Παντελῆ» (Διαβολοπαντελῆν).

(β) Ἡ ἀποστολὴ ἐκείνη εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν πλοίαρχον Νικόλαον Σαχτούρην.

ρικὸν ἀτμόπλοιον φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον, πρὸς δὲ διπυθύνετο. Ὁ Κυβερνήτης τοῦ τουρκικοῦ ἀκταιωροῦ ἤρκεσθη νὰ παρακολουθήσῃ μέχρι τινὸς διὰ βραδέως πλοῦ, τὸ Πανελλήνιον ἀπῆλθε καὶ οἱ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκη ἐβελονταὶ ἔμειναν ἐν τῇ παραλίᾳ, ἐπευφημοῦντες ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ φλοιοῦ, καθ' οὗ ἐρρίφθησαν ἄστοχοί τινες βολαὶ κανονίου ἐκ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ἀτμοπλοίου. Ὅτε τὸ ἀτμόπλοιον τοῦτο, μετὰ τὴν εἰκονικὴν οὕτως εἰπεῖν καταδίωξιν, ἐπανέκαμψεν εἰς τοῦ Λουτροῦ τὴν παραλίαν, τὸ ὑλικὸν, καὶ πρὸ πάντων ἡ πυρίτις, τοσοῦτον καταλλήλως εἶχε τοποθετηθῆ, ὥστε ὁ σφοδρότερος κανονοβολισμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ τοῦ προξενήσῃ τὴν ἐλαχίστην βλάβην (α), τρία δὲ ὀρεινὰ λεῖα πυροβόλα εἶχον τοποθετηθῆ ἐπὶ τινος πυροβολείου ὑπάρχοντος ἐκεῖ, καὶ οἱ ὑπῆρται τῶν πυροβόλων ἴσταντο εἰς τὰς θέσεις των, ἔτοιμοι νὰ μεταδώσωσι τὸ πῦρ εἰς τὴν θρυαλλίδα. Ὁ Κυβερνήτης τοῦ Ὀθωμανικοῦ ἀτμοπλοίου ἰδὼν τὴν προπαρασκευὴν ταύτην, ἐθεώρησε φρόνιμον ἢ ἀφήσῃ ἀνενοχλήτους τοὺς ἐβελοντάς, καὶ ἐπανελάβε τὴν ἀκτοπλοῖαν του, τὴν συνειδήσιν ἔχων ἐπαναπαυμένην. Εἶχε δίκαιον, διότι παρακολουθήσας βραδέως τὸ ταχὺ Πανελλήνιον δὲν εἶχε καιρὸν νὰ προσορμισθῆ εἰς Λουτρόν καὶ κατακάυσῃ τὴν πυρίτιδα καὶ λοιπὰ πολεμφοδία πρὶν ἢ προλάβωσιν οἱ ἐβελονταὶ νὰ τοποθετήσωσι τὰ πυροβόλα καὶ προφυλάξωσι τὸ ὑλικόν.

Τὸ Σῶμα τοῦτο τῶν ἐβελοντῶν διαμεῖναν ἐφ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὸ μέρος τῆς ἀποβάσεως, πρὸς τελειωτέραν διευθέτησιν τοῦ ὑλικοῦ, καὶ διανυκτερεῦσαν ἐκεῖσε, ἀνεχώρησε τὴν ἐπιούσαν διελθὼν δὲ τὴν Ἀνώπολιν, ἀφίκετο εἰς Μουρί, ἐνθα κατέλυσεν. Ἐνταῦθα ἐγένοντο καταφανεῖς αἱ δυσκολίαι τῆς μεταφορᾶς τοῦ ὑλικοῦ καὶ πρὸ πάντων τῶν πυροβόλων μετὰ πολλοῦ κόπου κατωρθώθη ἡ ἀνεύρεσις ψωραλέων τινῶν κτηνῶν, ἅτινα κατέπιπτον, φορτωνόμενα, ἐνεκεν τῆς κακῆς περιποιήσεως καὶ τῆς διηνεκοῦς ἀσχολίας των εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν οἰκογενειῶν, τροφῶν, σκευῶν καὶ λοι-

(α) Πρὸς ταχυτέραν τοποθέτησιν τοῦ ὑλικοῦ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ σώματος μετέφερον ἐπὶ τῶν ὤμων των κιβώτια πολεμφοδιῶν, βαρέλια πυρίτιδος καὶ λοιπὰ ἄχθη.

πῶν χρειωδῶν. Αἱ δυσκολίαι αὗται ἠνάγκασαν τὸν ἀρχηγὸν νὰ πορευθῆ εἰς Ἄσκυφον, ὅπως συνεννοηθῆ μετὰ τῶν ἐκεῖ ὑπαρχόντων καπετανῶν περὶ τῆς διευθετήσεως τοῦ χρησίου καὶ περιττοῦ κατασταθέντος, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως φορτηγῶν, ὑλικοῦ. Ἐντεῦθεν διέταξε τὸν λοχαγὸν Κυργούσην νὰ μεταβῆ εἰς τὸ μέρος τῆς ἀποβάσεως καὶ ἐπιτηρήσῃ εἰς τὴν ἐναπόθεσιν τῶν εἰδῶν ὑλικοῦ ἐν τοῖς προσδιορισθεῖσι καταλύμασιν, αὐτὸς δὲ ἐξεκίνησεν ἀπὸ πρῶτας πορευόμενος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀποκορώνου, ἔνθα οἱ ἐπαστάται ἐμάχοντο.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τὰ Ὀθωμανικὰ στρατεύματα διέπραττον ἀνηκούστους ὠμότητας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀποκορώνου καὶ κατέκαιον τὰ χωρία. Ὀδοιποροῦντες οἱ ἐβελονταὶ ἤκουον τοὺς κρότους τῶν πυροβόλων, ἐθεώρουν τὸν καπνὸν τῶν πυρπολουμένων χωρίων καὶ τὰ ἐγκαταλειμπάνοντα τὰς ἐστίας τῶν γυναικόπαιδα ἢ ἀνέρχονται δυσθυμοῦντα πρὸς τὰ ὄρη, καὶ ἔφρισσον ἐπὶ τοῖς γινομένοις. Ἡ φρικώδης αὕτη εἰκὼν καὶ αἱ παραστάσεις τῶν ἐγχωρίων περὶ τῆς ἀπανθρωπίας τοῦ ἐχθροῦ, ἠνάγκασαν τὸν ἀρχηγὸν νὰ προχωρήσῃ ἄχρι τοῦ χωρίου Τζιτζιφέ (α). Ἐνταῦθα προσελθόντες τινὲς ἐγχωριοὶ ἐκ τῶν ὑποχωρησάντων ἐκ τοῦ πεδίου, καὶ ὁ ἡγήτωρ τῆς ἐπὶ τὴν μάχην σπευσάσης καὶ ἐπανελθούσης ἐμπροσθοφυλακῆς Ἀλέξανδρος Πραϊδης, ἐγνωστοποίησαν εἰς τὸν ἀρχηγὸν ὅτι οἱ ἐπαστάται ἀσχολοῦνται διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν οἰκογενειῶν εἰς τὰ ὄρη, ὅπως προφυλάξωσιν αὐτὰς ἀπὸ τὴν θηριωδίας τοῦ ἐχθροῦ, ὅτι ὁ ἐχθρὸς πρὸς τὸν ὁποῖον πορεύεται εἶναι πολυάριθμος, καὶ ὅτι τὰ διαμένοντα ἐγγὺς αὐτοῦ ἐπαναστατικὰ στίφη ἀπεχώρησαν ἕνεκεν τῆς ὑπεροχῆς τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων καὶ τῆς ἐκτοπίσεως τῶν γυναικοπαίδων, ἅτινα οἱ ἄνδρες συνώδευον εἰς τὰ ὄρη· παρέστησαν δὲ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπανάδου του εἰς Βαφέ, πρὸς συγκέντρωσιν δυνάμεως ἰκανῆς ἢ ἀντιταχθῆ κατὰ τῆς πολυπληθοῦς τουρκικῆς στρατιᾶς.

Ἐνεκα τῶν ἐκτεθεισῶν πληροφοριῶν, ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης παλινδρομήσας ἐπανάκαμψεν εἰς Βαφέ, τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1866,

(α) Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχει μίαν περίπου ὥραν τοῦ Βαφέ.

ἔνθα διέμεινε μέχρι τῆς 12ης ἰδίου, καθ' ἣν συνεκροτήθη ἡ ἀδοξος διὰ τοὺς Τούρκους μάχη τοῦ Βαφέ. Ἐκεῖ κατεγίνετο ματαίως εἰς τὴν συγκέντρωσιν ἐπαναστατῶν καὶ εἰς τὴν προμήθειαν ἄρτου, ἀντὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἐθελονταὶ εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τῆς εἰς Βαφέ ἀφίξεώς των νὰ τρώγωσι κερᾶτια (ξυλοκέρατα).

Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρὸς ἐξηπλοῦτα κατὰ μικρὸν ἐφ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν. Φθάσας δὲ εἰς «Βάμου» κατεσκηνώσας καὶ παρεσκευάζετο ἐν σπουδῇ νὰ προσβάλλῃ τὸ πειναλέον τοῦ Ζυμβρακάκη σῶμα. Ὁ πονηρὸς Μουσταφᾶς εἶχε πληροφορηθῆ περὶ τῆς εἰς Κρήτην ἀποβάσεως τοῦ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην σώματος, κατεγίνετο δὲ νὰ μάθῃ τὴν δυνάμιν του καὶ τὰ ἀπαρτιζόντα αὐτὴν πρόσωπα, πρὶν ἢ τὸ ἀντικρύσῃ, καὶ τὸ ἐπέτυχε· διότι οἱ προσερχόμενοι ἐκ τῶν ὑποταξαμένων ἐπληροφόρησαν αὐτὸν ὅτι τὸ σῶμα συνέκειτο ἐκ τριακοσίων περίπου ἀνδρῶν, ἐξ ὧν πολλοὶ ἀξιωματικοὶ (α), ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐν Βαφέ συγκέντρωσις πολλῶν ἐπαναστατῶν ἕνεκεν τῆς ἐλλείψεως τῶν ἐπιτηδείων καὶ τῆς ἀσχολίας τῶν ἰθαγενῶν εἰς τὴν τοποθέτησιν τῶν ἀνερχομένων εἰς τὰ ὄρη οἰκογενειῶν, καὶ ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Κρητῶν, συγκεκριμένη τότε ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Παρθενίου καὶ τριῶν ἄλλων πληρεξουσίων, διαμένει ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καταγινομένη μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ εἰς τὴν σύνταξιν καὶ ἀποστολὴν προσκλητηρίων πρὸς τοὺς διατρίβοντας ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἢ ἐν ἐπαναστατικοῖς ἀποσπάσμασιν εὐρισκομένους πληρεξουσίους καὶ καπετανεοὺς Κρήτας. Ὅτι δὲ ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς ἐγίνωσκε λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸ στρατόπεδον τοῦτο, καταδείκνυται ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς μάχης τοῦ Βαφέ ῥιφθέντων τριῶν κανονοβολισμῶν, ὧν τὰ ὀβουζοβόλα βλήματα κατέπεσον ἐν τῷ καταλύματι τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, τουτ' ὅπερ δηλοῖ ὅτι ὁ Μουσταφᾶς ἐγίνωσκε καὶ αὐτὸ τὸ κατάλυμα ἐν ᾧ διέμενον ὁ ἀρχηγός.

Ἄλλὰ καὶ τοὶ δοθεισῶν πολλαχόθεν τῶν ἀνωτέρω πληροφοριῶν

(α) Οἱ Κρητὲς ὠνόμαζον ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ὑπαξιωματικούς, ἔλεγον δὲ ὅτι «τοῦ Ζαμπρακακιοῦ τ' ἀσκέρι εἶναι σαφεῖς ἀξιωματικοὶ κ' ἔχουσι συσανεδάκια (φέβόλβερ) ποὺ παίζουν ἔξη μπαλοτσιὰς». Ταῦτα πάντα ἐμάνθανεν ὁ Μουσταφᾶς.

εις τὸν Μουσταφᾶ Πασᾶν, ὄφειλεν οὗτος νὰ βεβαιωθῆ καὶ διὰ πραγμάτων περὶ τῆς ἀληθείας των· δι' ἃ τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1866 ἔπεμφε σῶμα στρατοῦ πρὸς κατόπτευσιν τῶν ἐπαναστατικῶν θέσεων. Τὸ ἐχθρικὸν τοῦτο σῶμα προχωρῆσαν μέχρι τοῦ μεταχίου τοῦ Γετίμη ἐνέπρησεν οἰκίσκον τινα, ἐνῶ ἕτερον τμήμα στρατοῦ ἐπεδείκνυτο ἐκ τῶν ὀπισθεν γηλόφων. Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης πέμψας διακοσίους περίπου Κρήτας καὶ ἐθελοντὰς δίχα διηρημένους, ἐπεδείκνυτο καὶ οὗτος μετὰ τῆς ἐπιλοίπου δυνάμεως του ἐκ τοῦ χωρίου Βαφέ. Τὰ ἐπαναστατικὰ ταῦτα δύο τμημάτια ἐνωθέντα μετὰ τοῦ ἐπανακάμπτοντος ἐκ Βάμου ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Ἀλέξανδρον Πραϊδὴν ἐτέρου τμήματος, ὅπερ ἐπέτῃρει ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς ἐχθρικὰς κινήσεις, προσέβαλον τὸ κατοπτεῖον ἐχθρικὸν σῶμα καὶ τὸ ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Μετόχιον τοῦ Γετίμη καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ μέχρι τοῦ Βάμου, ἐνθα, ἐνισχυθὲν διὰ νέων ἐπικουριῶν, ἐτοποθετήθη ἐπὶ τῶν πρόσθεν γηλόφων καὶ ἡμύνητο μέχρι τῆς 7ης Μ. Μ. ὥρας, καθ' ἣν ἅπαντα τὰ ἐπαναστατικὰ τμήματα ἐπανέκαμψαν εἰς Βαφέ. Τὴν ἐπιούσαν, 10ην Ὀκτωβρίου 1866, ἐπαναλαμβάνετο ἡ πρακτικὴ τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων ἐξέτασις τοῦ ἐχθροῦ, διὰ πορείας ἐχθρικοῦ τμήματος θαδίζοντος πρὸ τὸ Βαφέ ἀκροβολιστικῶς καὶ ἐρειδομένου ἐπὶ ἐφεδρείας ἀπεχούσης χίλια πεντακόσια ὡς ἐγγίστα μέτρα ἀπὸ τὴν γραμμὴν τῶν ἀκροβολιστῶν, αἵτινες ἐμπρήσαντες τὸ μικρὸν μοναστήριον Καρύδιον προῦχώρου βραδέως. Τὴν πρόδον τοῦ σώματος τούτου ἀνεχέτισαν ἑκατὸν εἴκοσιν ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν τοῦ Πυροβολικοῦ Θερασύβουλον Μάνον καὶ ἑκατὸν πενήκοντα Κρήτες ὑπὸ τὸν καπετὰν Ἀναγνώστην Καβρόν, καὶ Κωνσταντῖνον Τιρτύρην, ἐπ' αὐτῇ τούτῳ παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ διαταχθέντες, καὶ τὸ ἠνάγκασαν, μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν, νὰ ὑποχωρήσῃ τὴν 5ην Μ. Μ. ὥραν. Τὰ ἐπαναστατικὰ τμήματα προχωρῆσαντα ἄχρι σχεδὸν τοῦ Βάμου, ἐν ᾧ Κρητὲς τινὲς κατέσβενον τὸ πῦρ ἐν Καρυδίῳ, ἠκροβολίζοντο μέχρι τῆς ἐπελεύσεως τοῦ σκότους μετὰ τῶν ἐπὶ τῶν πρόσθεν τοῦ Βάμου γηλόφων τοποθετηθέντων ἐχθρῶν, κατόπιν δ' ἐπανῆλθον εἰς Βαφέ.

Αἱ προθέσεις τῶν ἐπιδείξεων τοῦ ἐχθροῦ ἦσαν γνωσταὶ εἰς τοὺς

ἐπαναστάτας. Οὗτοι ἐγίνωσκον ὅτι ὁ ἐχθρὸς κατέμαθε τὴν ἀριθμητικὴν δυνάμιν των καὶ τῶν τροφῶν τὴν ἀπορίαν, ἔτι δὲ ἐγίνωσκον καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν δυνάμεων του (α), ἀλλ' αἱ περιστάσεις δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Βαφῆ ἀμαχητι, οἱ δὲ Κρητες δὲν προσήρχοντο εἰς τὸ στρατόπεδον. Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐγνωμάτευσεν ὅπως ἐν περιπτώσει προσβολῆς καταληφθῶσιν οἱ ὑπερκείμενοι τοῦ Βαφῆ λόφοι, οἵτινές εἰσι προσφορώτεροι τῶν πρόσθεν αὐτοῦ γηλόφων, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ καὶ καπεταναῖοι Κρητες ἐπέμενον νὰ καταληφθῶσι τὰ πρὸ τοῦ Βαφῆ ὑψώματα καὶ οἱ φράκται τῶν ἀγρῶν, ἀφ' ὅπου ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐκαλύπτετο ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους· ἡ γνώμη τῶν ἀξιωματικῶν ὑπερίσχυσε, καὶ αἱ πρόσθεν τοποθεσίαι κατελήφθησαν, τὴν 12ην Ὀκτωβρίου 1866, ὑπὸ τμημάτων ἐθελοντῶν διοικουμένων ὑπὸ τῶν ὑπολοχαγῶν Ἀλεξάνδρου Πραΐδου, Θρασυβούλου Μάνου καὶ Δημητρίου Σέκερη, βοηθουμένων ὑπὸ τῶν ἀνθυπασπιστῶν Περικλέους Οἰκονομίδου, Χαριλάου Ὁσμάν, Γεωργίου Χατζῆ Δημητρίου, Θεμιστοκλέους Βούλγαρη, Κλεομβρότου Ἀνδριέτου, Χαριλάου Ἀναγνωστοπούλου, Κωνσταντίνου Λαζαρέτου, Βασιλείου Στουρνάρα, Παναγιώτου Παντοπούλου, Μιλτιάδου Λιναρδοπούλου καὶ ἄλλων ἐκλεκτῶν ἐθελοντῶν, καὶ ὑπὸ ὀμάδων Κρητῶν ὑπὸ τοὺς Κωνσταντῖνον Κριάρην, Κωνσταντῖνον Τιρτύρην, Βασίλειον Καζάκον καὶ λοιποὺς καπετανέους, οὐχὶ ὅπως ἀναγκαιισθῆ ὁ ἐχθρικός ὄγκος, ἀλλ' ὅπως ὁ ἐχθρὸς ὑποστῆ μεγάλης ζημίας. Τούτων οὕτως ἐχόντων ὁ Μουσταφᾶς καὶ τοι γνωρίζων τὴν ὀλιγάριθμον δυνάμιν τῶν πολεμίων του (καθ' ὧν πᾶς Εὐρωπαϊὸς στρατηγὸς ἤθελε διαθέσει δύο μόνον χιλιάδας ἀνδρῶν), παρέταξεν ἅπασαν τὴν ἐκ δώδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν στρατιάν του, ὅπως ἐκτοπίσῃ πομπωδῶς πεντακοσίους ὀγδοήκοντα πειναλέους ἐπανα-

(α) Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Μηχανικοῦ Νικόλαος Νικολαΐδης διαταχθεὶς παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ νὰ κατοπιεύσῃ τὸν ἐχθρὸν προσήγγισε τοσοῦτον τὰς σκηνας, ὥστε μικροῦ δεῖν συναλαμβάνετο· ἐκομίσατο δὲ τέλειον διάγραμμα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ὑπερῆνεχείρισε τῷ ἀρχηγῷ μετ' ἐπιστημονικῶν ὑπολογισμῶν τῆς δυνάμεώς του.

στάτας (α), διὰ ν' ἀναφέρει εἰς τὸ Διβάνιον τὸ μέγα κατόρθωμά του (β).

Τὴν 12 Ὀκτωβρίου ἅπας ὁ ἐν Βάμφ κατεσκηνωμένος ἐχθρικός στρατὸς ἀποσκηνώσας, προὔχωρει ἀπὸ πρωίας πρὸς τὸ Βαφὲ τμηματικῶς· καταλαβὼν δὲ τὰς Βρύσας καὶ τὸ Καρύδιον ἀνεπαύθη μικρὸν, εἶτα δ' ἀναπτυχθεὶς ἐν τάξει μάχης ἐβάδισεν ἐπὶ τοὺς πρόσθεν τοῦ Βαφὲ τεταγμένους ἐπαναστάτας. Τὸ κέντρον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος ἀποτελούμενον ἐκ δύο συνταγμάτων (γ), ἐχώρει φαλαγγηδὸν, ἐκάστου συντάγματος τετμημένου ἰδίᾳ κατ' οὐλαμούς· ἡ δεξιὰ πτέρυξ συνέκειτο ἐκ δύο περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν, ἡ δὲ ἀριστερὰ ἐξ Αἰγυπτιακῆς φάλαγγος, ἀπεχούσης ἀφρόνως ἀπὸ τοῦ στελέχους καὶ διαχωριζομένης ἀπ' αὐτοῦ ὑπὸ πληθῆος φορτηγῶν· ἅπαν δὲ τὸ στράτευμα ἐκαλύπτετο ὑπὸ δύο χιλιάδων ἀκροβολιστῶν, ἐγγωρίων Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν, οἵτινες προσέβαλον τοὺς πρὸ τοῦ Βαφὲ τοποθετηθέντας ἐπαναστάτας, ἅμα δοθέντος τοῦ σημείου τῆς προσβολῆς (δ), ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ πτε-

(α) Ἡ δύναμις τῶν κατεχόντων τὸ Βαφὲ ἐπαναστατῶν ἀνίβαιεν εἰς ἐθελοντάς ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Ζυμβρακάκη	300.
Σελινιώτας ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Κρυάρην	100.
Κυδωνεῖς ὑπὸ τοὺς Κωνσταντῖνον Τιρτύρην καὶ Βασίλειον Καζάκον	80.
Ἀποκορωνιώτας	70.
Σφακιώτας ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Καβρόν	30.

ἐν ὅλοις 580.

(β) Ἐὰν μὴ παραδεχθῶμεν τὸν συλλογισμὸν τοῦτον, ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦ ὅτι δὲν εἶχε πεποθήσιν εἰς τὴν τόλμην τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἧ ὅτι ἐξέλαβεν ὡς ἀτρώτους τοὺς ἐθελοντάς.

(γ) Οἱ ἀπαρτιζόντες τὸ ἕτερον τῶν συνταγμάτων τούτων ἄνδρες ἔφερον ἐρυθρὰ θρακία (σαλβάρια)· τὰ δὲ τοιαῦτα συντάγματα ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἐκλεκτότερον τοῦ Σουλτάνου στρατὸν, τῶν ζουάβων. Ὁ ὅπλισμός τῶν ζουάβων ὅμοιος μὲ τὸν τοῦ λοιποῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, εἶναι συστήματος ἀγγλικοῦ, πλεονεκτεῖ δὲ κατὰ τὴν στερεότητα καὶ ἀπόστασιν τῆς βολῆς καὶ αὐτῶν τῶν ἀκιφλεγῶν, ἐκτὸς τῆς ταχύτητος τοῦ γेमίσματος, ὃ δὲ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ εἶναι ἀβλιέστατος.

(δ) Κανονοβολισμοί.

ρυξ, προϋγώνει πρὸς τὸ Πρόσνερον χωρὶς ν' ἀποκρουσθῆ παντελῶς· καὶ τοῦτο διότι, οὐσης τῆς δυνάμεως τῶν ἐπαναστατῶν ὀλιγαριθμοῦ, δὲν ἦτον ἐφικτὴ ἡ ἀραίωσις πρὸς κάλυψιν τοῦ ἐκπεταμένου ἐχθρικοῦ μετώπου. Ἐν τούτοις τὸ πῦρ τῶν ἐπαναστατῶν ἐσταμάτησε τοὺς ἐφορήσαντας ἀκροβολιστὰς τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐνῶ οἱ ἀκροβολισταὶ ἀντιπυροβολοῦντες ἐτοποθετοῦντο ὀπισθεν τῶν ἐλαιῶν καὶ περιφραγμάτων τῶν ἀγγῶν, ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐπεμφεν ἐκ τοῦ Βαφῆ τὸ ἡμισυ τῆς ἐφέδρου δυνάμεως, ἣν ἐτήρει δι' ἔρεσιμα τῶν πρόσθεν τοποθετηθέντων, πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν θέσεων· μετὰ ἐν περίπου τέταρτον οἱ ἀκροβολισταὶ ἐφόρμησαν καὶ αὐθις, ἀλλ' ἀπελούθησαν δι' εὐστόχου πυρὸς παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν, οὐς ἐνεθάρρουν φιλότιμοι ἀξιωματικοί. Ἀποτυχούσης καὶ τρίτης ἐφόδου τῶν ἀκροβολιστῶν, ἐδόθη τὸ σημεῖον τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως, ὅτε ἅπαν τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα ἐφόρμησεν ἐν ἀλαλαγμοῖς καὶ σαλπίσμασι· καὶ ἐνῶ τὸ κέντρον αὐτοῦ τριχοτομηθὲν προσέβαλε τὰς ἐνίσχυθείσας μὲν ἀλλ' ἀσθενῶς κατεχομένας θέσεις τῶν ἐπαναστατῶν (α), οὗτοι ἐπυροβόλουν κατὰ τοῦ ἐφορμούντος πεπεκνωμένου ὄγκου, ἄχρις οὗ οἱ ἀκροβολισταὶ τοῦ ἐχθροῦ ἤλθον εἰς χεῖρας σχεδὸν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν (β), ἡ δὲ Αἰγυπτιακὴ φάλαγξ εἶχε φθάσει ἄνωθεν τῆς δεξιᾶς τῶν ἐπαναστατῶν πτέρυγος (δηλαδὴ τοῦ δεξιοῦ ταμπουρίου) καὶ κατελάμβανεν ἀμαχητὶ τὸ Πρόσνερον. Οἱ ἐπαναστάται μὴ δυνηθέντες ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὸν ἐχθρικὸν χεῖμαρρον, ὑπεχώρησαν πρὸς τὴν Ῥένταν καὶ τὸ Ἄσκυφον, ἔνιοι δὲ μὴ γνωρίζοντες ὅτι ὁ ἐχθρὸς κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὸ Πρόσνερον, ἐτράπησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ὑπὸ τὸν Κριάρην Κρήτες καὶ οἱ πλεῖστοι ἐθελονταὶ ὑπεχώρησαν τμηματικῶς καὶ πυροβολοῦντες, ἀκολούθως ὅμως κατανοήσαντες τὸ μέγεθος τοῦ

(α) Κατὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐπληττον διὰ τῶν ξιφῶν ἐκ τῶν ὀπισθεν τοὺς προσβάλλοντας ὀπλίτας· αὐτόματος Τοῦρκας στρατιώτης ἐκ τῶν τακτικῶν προσαχθεὶς εἰς τὸν ἀρχηγὸν ἐν Δρακῶνι, ἐπεδεδιάτου τὸ τοιοῦτον.

(β) Ἄπαντες οἱ κατὰ τὴν μάχην ταύτην πεσόντες ἐκρουοργήθησαν ἐν αἰς θέσειν ἦσαν τοποθετημένοι· ἐκ τούτου δηλοῦται τὸ πείσμα μεθ' οὗ ἡμίοντο οἱ ἐπαναστάται.

κινδύνου ὃν διέτρεχον, ἐπέσπευσαν τὴν πρὸς τὴν Ῥένταν συγκέν-
τρωσίν των. Οἱ δὲ ἐχθροὶ εἰσβαλόντες εἰς τὸ Βαφὲ προὐχώρησαν
μέχρι τῶν ὑπερικειμένων λόφων, καὶ ἐκεῖ ἐσταμάτησαν, πυροβολοῦν-
τες τοὺς ἀσθενῶς ἀνταποκρινομένους ἐπαναστάτας. Πρὸς τὸ ἐσπέ-
ρας οἱ μὲν ἐπαναστάται ἀπεσύροντο εἰς Ἄσκυφον, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἐ-
σκύλευον τὰ πτώματα τῶν εὐγενεστέρων Ἑλληνοπαίδων, καὶ διε-
μοίραζον τὰς κάππας, ἃς οἱ ἐθελονταὶ εἶχον παραιτήσει εἰς Βαφὲ
πρὸς τῆς καθόδου των εἰς τὰς θέσεις (α).

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσαν δεκαπέντε ἐπαναστάται, ἐν
οἷς καὶ ἡ κορωνὴ τῶν ἐθελοντῶν ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ
Ἀλέξανδρος Πραϊδῆς, οἱ νομικοὶ Ἐσλεν καὶ Βαφειάδης, ὁ ἀνεκτί-
μητος ἱερομόναχος Ἰωακεῖμ Καλαμαρίδης καὶ ὁ Βαρνάβας, ἐτραυ-
ματίσθησαν ἰσάριθμοι, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπιλοχίας τοῦ Πεζικοῦ Ἀρι-
στοτέλης Βογιατζόγλου, ἠχμαλωτίσθησαν δὲ οἱ Θρασύβουλος Μά-
νος ὑπολοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ, Ἐμμανουὴλ Βαρδίδης Κρής, καὶ
Δ. Βούλγαρης· ἐκ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἔπεσαν περὶ τοὺς τριακοσίους
καὶ ἐπληρώθησαν πλεῖστοι, καθ' ἃ ἐπέστειλαν ἐκ Χανίων καὶ ἐ-
βεβαίουν οἱ ὑποτεταγμένοι.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ περιώνυμος κατασταθεῖσα μάχη τοῦ Βαφὲ (β),
μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης μεταβὰς εἰς Ἄσκυ-

(α) Ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς μάχης τοῦ Βαφὲ, οἱ κατ' αὐτὴν παρευρεθέντες
ἐθελονταὶ ἐστερήθησαν τῶν καππῶν των· διῆλθον δὲ τὸν χειμῶνα ἄνευ
καππῶν καὶ ρακίνδυτοι. Οἱ πλεῖστοι τούτων ἀνγκασθέντες ἐκ τοῦ ψύχους,
κατεσκεύασαν κωμικὸν ἱματισμόν.

Τὸ ποικίλον τοῦ ἱματισμοῦ εἶχέ τι ῥωμαντικὸν καὶ ἀστεῖον· ἔβλαπέ τις
τὸν ἀνθρωπιστικὴν Περικλῆν Οἰκονομίδην ἐνδεδυμένον μὲ γιτῶνα ἐκ λινοῦ
σάκκου, τὸν ἐθελοντὴν Μπαμπούσην φέροντα Ὀθωμανικὰ σαλδάρια,
ἄλλους ἄνευ ἀναξυρίδων καὶ μὲ στολὰς ἀζιωματικῶν, τινὰς φέροντας τουρ-
κικοὺς μανδύας, ἄλλους ἀνυποδήτους καὶ ἄλλους ἄλλως.

(β) Ἐν τῇ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τῆς Κρήτης ἀφηγήσει τῶν γεγονότων ὁ
κύριος Μένδελσαν ἐκτίθησιν ὡς ἐξῆς τὴν τότε κατάστασιν τῶν πραγμάτων·
Ἄφου ὁ Μουσταφᾶς κατηρήμωσε τὰ Ἀποκόρωνα, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δυνηθῇ
νὰ ὑποτάξῃ αὐτὰ ἔντελῶς, ἐπέστρεψεν εἰς Βαφὲ, ὅπου ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ
εἶχεν ὀχυρωθῆ ὁ Ζυμβρακάκης μετὰ διακοσίων ἐθελοντῶν καὶ πολυαρίθμων
ἐγγυρῶν. Οἱ ἐπαναστάται ἦσαν διηρημένοι. Ἡ μεταξὺ τῶν ξένων ἐθελοντῶν

φον διέμεινε μέχρι τῆς 27ης Ὀκτωβρίου 1866, ἀσχολούμενος εἰς τὴν πρόληψιν τῆς ὑποταγῆς τῆς ἐπαρχίας Σφακίων, ἧτις οὕσα προδιατεθειμένη ὑπὸ τοῦ Τζιρινδάνη, πιεζομένη δὲ ὑπὸ τῶν στερήσεων καὶ τοῦ χειμῶνος καὶ ῥαδιουργομένη ὑπὸ τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ Ἀνδρέου Κοπάση, ἦτον ἐτοίμη νὰ ὑποταχθῇ ἅ-

καὶ ἐγχωρίων διχόνοια παραταθεῖσα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος εἶχεν ἀρχίσει ἔκτοτε. Οἱ Κρῆτες ἦσαν ἄσπονδοι πολέμιοι πάσης ἐκ τοῦ συστάδην μάχης κτλ., καὶ κατωτέρω «Τοιαῦται διενέξεις προηγήθησαν τῆς ἀτυχοῦς ἡμέρας τοῦ Βαφῆ καὶ ἐπήνεγκον τὸ ἀπαίσιον ἀποτέλεσμα. Ὁ Κρῆς ὄπλαρχηγὸς Χατζῆ-Μιχάλης ἤρνήθη νὰ καταλάβῃ μετὰ τῶν 1000 αὐτοῦ ἀνδρῶν τὴν ὑποδειχθεῖσαν αὐτῷ θέσιν, εἰπὼν ὅτι ἦτο μωρία ν' ἀγωνισθῶσιν ἐν τῇ πεδιάδι κατ' ἐχθροῦ ἐπταπλασίου τὸν ἀριθμὸν. Τὰ τακτικὰ Ὀθωμανικὰ στρατεύματα ὤρμησαν κατὰ μέτωπον εἰς ἔφοδον· οἱ δὲ Ἄλβανοὶ ἀνεβρίχθησαν εἰς τὰ πέριξ ὄρη τοσοῦτον ταχείως καὶ αἰφνιδίως, ὥστε ὀλίγου δεῖν νὰ περικυκλώσωσι καὶ συλλάβωσι τοὺς Κρῆτας, μόλις σωθέντας διὰ ταχείας φυγῆς· οἱ ἐβελονταὶ ὅμως ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας ἀλλ' οὐχ ἤττον κατώρθωσαν νὰ ὑποχωρήσωσι μαχόμενοι κτλ. Ἐνῶ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ Μουσταφᾶς δὲν εἶχεν εἰσέτι κατερημῶσει ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν Ἀποκορώνου· τοῦτο ἐξίγεται ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διαμονῆς τῶν κατοίκων Προσνέρου, Ἀλικάμπου καὶ τινων ἄλλων χωρίων εἰς τὰς ἐστίας τῶν ἐπίσης εἶ.αι ἀληθὲς ὅτι ὁ Μουσταφᾶς εἶχε προσελκύσει τὴν ὑποταγὴν πολλῶν Ἀποκορωνιωτῶν, ἡ δὲ ἐπαρχία Ἀποκορώνου διετίλει τότε κατὰ τὰ 2/3 ἀνυπότακτος οὐχὶ δὲ καὶ ὀλόκληρος· ὡσαύτως εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης διέκει τότε σῶμα ἐκ τριακοσίων ἐβελοντῶν καὶ οὐχὶ διακοσίων· ὁμοίως ἀποδεικνύεται σαφέστατα ἐκ τῶν προεκτεθέντων ὅτι οἱ ἐν Βαφῆ συναθροισθέντες Κρῆτες ἦσαν ὀλίγιστοι καὶ οὐχὶ πολυάριθμοι· προσέτι, ὅτι οὐδέμια αἰτία διχονοίας οὐδέποτε ὑπῆρξε μεταξὺ ἐβελοντῶν καὶ Κρητῶν πρὸ τῆς μάχης τοῦ Βαφῆ, οὐδ' ἀκολούθως ἐπῆλθε τοιαύτη, οὐδὲ πώποτε ἐδιχονόησαν, ἀλλὰ διήγγον ὡς πατριῶται καὶ φίλοι· ὁμολογουμένως ἐγεννήθησαν δυσἀρετικαὶ τινες μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαφῆ, ἕνεκεν ἀφορμῶν ἀνεξαρτήτων, ἀλλ' ἦσαν ἀτομικαὶ καὶ οὐχὶ συστηματικαὶ, οὐδ' ἐπέιχον χαρακτῆρα διχονοίας δυναμένης νὰ μειώσῃ τὸ κεκτητικὸν τότε ἐπαναστατικὸν φρόνημα· εἶτι δὲ, οὐδέποτε ὁ Χατζῆ-Μιχάλης συνεικέτρως δύνανται χιλίων ἀνδρῶν, οὐδὲ παρευρέθη κατὰ τὴν μάχην τοῦ Βαφῆ, ἕνεκεν ἀσχολίῳ του, ἀλλ' ἀχόσε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐπαναστάσεως εὐρισκόμενος. Ἐκ τῶν ἐγχωρίων ὄπλαρχηγῶν μόνος ὁ Κωνταντῖνος Κριάρης παρευρέθη, ἀλλ' οὗτος οὐ μόνον κατέλαβε τὴν καταδειχθεῖσαν αὐτῷ θέσιν προθύμως, ἀλλὰ καὶ τὴν καλλιτέραν τῶν ὑποχωρήσεων ἐποίησατο ἀπὸ ὅλους τοὺς

πασα· πρὸς τοῦτο δὲ, ὁ μὲν ἀρχηγὸς ἠναγκάζετο παρὰ τῶν Σφακιωτῶν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Ἄσκυφον ἵνα ὑποταγῇ ἢ ἐπαρχία, αἱ δὲ ἐν Ἄσκῳφῳ καταφυγούσαι οἰκογένειαι τῶν Ἀποκορωνιωτῶν, ὧν ἡ ἐλευσιότης ἐνεποίει φρίκην καὶ εἰς τὸν πλέον σκληροκάριον ἄνθρωπον, ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἐθνοκαταράτου Τζιρινδάνη νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν ἐχθρόν.

Κρῆτας, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Πρὸς τούτοις ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὴν μάχην τοῦ Βαφέ παρευρεθέντων ἐπαναστατῶν δὲν ἦτον ἐπτάκις μικρότερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολεμίων, ἀλλ' εἰκοσάκις.

Ὅπως πείσωμεν τοὺς ἐναντιοφρονούντας, παρακαλοῦμεν ἅπαντας τοὺς κατὰ τὴν μάχην τοῦ Βαφέ παρευρεθέντας νὰ διαφεύσωσι τὰς ὄδους ἐκτεθειμένας ἀνασκευᾶς καὶ τὰς ἐφεξῆς ἐκτεθησομένας, ἐὰν ἀποδειχθῶμεν διαστρέφοντες τὴν ἀλήθειαν.

Παρακολουθῶν δὲ τὸν Μουσταφᾶν Πασᾶν εἰς τὰς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐνεργείας καὶ κινήσεις του, ὁ κύριος Μένδελσων ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τμήματος Κυθωνίας διὰ τῶν ἐξῆς περικοπῶν. «Ἐνῶ ὁ Ζυμβρακῆκης ἐπέμενε εἰς τὸ ἀμυντικὸν αὐτοῦ σύστημα τοσοῦτον ἐλευσιότητος παραγωγῶν ἐν Βαφέ καρπούς καὶ ἀνήγειρε ταμπούρια, οὐδόλως ἀναχειρίζοντα τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐχθροῦ», καὶ κατωτέρω «ὁ Ζυμβρακῆκης ἠκολούθησε μὲν αὐτὸν (ἐννοεῖ τὸν Μουσταφᾶν) κατὰ τὴν πρὸς τὸ τμήμα τῆς Ρεθύμου πορείαν του) μακρόθεν, δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ παρενοχλήσῃ τὴν πορείαν αὐτοῦ ἢ νὰ συνδυάσῃ τολμηρὸν τι κίνημα μετὰ τοῦ Κορωναίου».

Καθίσταται ἐπ' ἀνάγκης ν' ἀποδείξωμεν ἅ, ὅτι δὲν ἐσύμφερε ν' ἀκολουθήσῃ ὁ Ζυμβρακῆκης τὸν ἐχθρόν, καθὼς καὶ δὲν τὸν ἠκολούθησε πρᾶγματι, οὔτε μακρόθεν οὔτε ἐκ τοῦ σύγγυς, καὶ β', ὅτι οὗτος δὲν ἐπέμενε εἰς ἀμυντικὸν σύστημα οὐδ' ἐκτιζε ταμπούρια μὴ ἀναχειρίζοντα τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ συμμορφούμενος μὲ τὰς διαφόρους περιοδικὰς τῆς ἐπαναστάσεως μεταβολὰς καὶ τὴν ἀπορίαν τῶν μέσων καὶ δυνάμεων ἐκανόνιζε τὰς στρατιωτικὰς κινήσεις καὶ ἐνεργείας του.

Συνομολογοῦμεν μετὰ τοῦ κυρίου Μενδελσῶν ὅτι ἐν Ἄσκῳφῳ ὑπῆρχε πλῆθος οἰκογενειῶν ἐκτεθειμένων εἰς τὰ ψύχη καὶ τὰς ταλαιπωρίας τοῦ διωγμοῦ καὶ τῶν στερήσεων. Ὁ ἀχρεῖος Τζιρινδάνης συνεννοούμενος μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ ἐνήργει ἐπιτυχῶς τὴν ὑποταγὴν τῶν βαρυθυμούντων Κρητῶν, ὁ δὲ μισαρὸς Ἄν. Κοπάσης ἐπεβουλεύετο τὸν πατριωτισμὸν τῶν ἀπλοϊκῶν τῆς Κρήτης πληρεξουσίων καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἐθελοντῶν, ἐκθειάζων τὰς ὑποσχέσεις τοῦ πάτριός του Μουσταφᾶ Πασᾶ καὶ καταδεικνύων τὸ ἀδύνατον τῆς κατισχύσεως τῶν ἐπαναστατικῶν ὄπλων εἰς τοὺς ἄλλοιους πληρεξουσίας τῆς νήσου, τοὺς ἐν Ἄσκῳφῳ συσκεπτομένους. Τὰ γυναικοπαίδια

Διαθέσας τὰ πνεύματα, κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς τότε δεινῆς τῆς ἐπαναστάσεως περιόδου, ἐν τῇ ὑποταθείσῃ ἐπαρχίᾳ Σφακίων, ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐξεκίνησε τὴν 27ην Ὀκτωβρίου 1866, διαβάς δὲ ἐγγὺς τοῦ ἐν Ἀποκορώνῳ σταθμεύοντος τουρκικοῦ σώματος, ὅπερ ἠνώχλησάν τινες ἀσθενῶς, μετέβη εἰς «Καρρῆς» χωρίον τῆς ἡμιῦποτισταγμένης ἐπαρχίας Ἀποκορώνου, ἔνθα διέμεινε

τῶν Ἀποκορωνιωτῶν μαστιζόμενα ὑπὸ τοῦ χειμῶνος, τῆς πείνης καὶ τῆς ἀφλοξένου συμπεριφορᾶς τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἰζιρινδάνη, (οὐχὶ δὲ καὶ ὀλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας), ὠδύροντο νυχθημερόν, συντρίβοντα τοιουτοτρόπως τὰς καρδίας τῶν γονέων καὶ ἀδελφῶν, καὶ κλονίζοντα τὰς ἐπαναστατικὰς αὐτῶν πεποιθήσεις. Ἡ σπεῖρα τοῦ Ἰζιρινδάνη εὗρισκεν εὐδαλῶτους τοὺς ἐν τῷ αὐτῇ ψυχικῇ ταραχῇ διατελοῦντας ἐγχωρίους, αἱ δὲ ὑποσχέσεις τοῦ Κοπάση ἔπεισαν τοὺς πλείστους εἰς συμφέρεϊ αὐτοῖς νὰ ὑποταχθῶσι.

Ἐν τῶν τῶν πνευμάτων ἐν τῷ αὐτῇ καταστάσει ἀπῆλθειτο ἰσχυρὰ θέλησις καὶ ἐπιμονὴ ὅπως παρεμποδίσῃ τὴν ὑποταγὴν ὀλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας Σφακίων καὶ τῶν ἐν αὐτῇ διαιτωμένων οἰκογενειῶν τῶν διαφόρων τῆς Κρήτης ἐπαρχιῶν· τοιαύτην δὲ ἀνίπτυσεν ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης. Ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Ἀσκύφου κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο διὰ τὸν Ζυμβρακάκην, ὅστις ἐτύγχανε περιβεβλημένος μὲ τὴν εὐθύνην τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν δυτικῶν τῆς νήσου διαμερισμάτων, ἦτο, λέγομεν, αὐτόχρημα προδοσία. Συνειδὼς τὸ δεινὸν τῶν περιστάσεων ὁ Ζυμβρακάκης δὲν ἐκινήθη παντάπασιν ἀπὸ τὸ Ἀσκυφον. Διέμεινε ἐν αὐτῷ ἐπὶ δεκαπενθημερίαν καὶ ἴστατο φραγμὸς ἀνυπέρβλητος κατὰ τῶν κακοβούλων ἐνεργειῶν διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς νήσου, θέσας εἰς κίνδυνον τὴν ἰδίαν ζωὴν του, ἔνεκεν τῆς ἀπεγνωσμένης οὕτως εἰπεῖν ἐπιμονῆς του εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ τῆς ἀδιαφορίας του εἰς τὰς δικαίας ἀπαιτήσεις τῶν ἔθελοντῶν του, ταλαιπωρουμένων ἐν Ἀσκύφῳ καὶ θεωροῦντων τὰς κατὰ τῆς ὑπάρξεως καὶ τιμῆς ἐνεργείας καὶ τὰς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ῥαδιουργίας τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἰζιρινδάνη καὶ Κοπάση. Ἐνθυμοῦνται οἱ ἐν Ἀσκύφῳ τότε διαμέοντες ἐπαναστάται ὅτι Κρήσις τις ἐξυβρίζων κατὰ πρόσωπον τὸν ἀρχηγὸν τοῦτον διὰ τὴν ἐπιμονὴν του εἰς τὴν ἐπανάστασιν, τὸν ἐβίαζε ν' ἀνοχωρήσῃ διὰ νὰ ὑποταχθῇ ἡ ἐπαρχία· ἀτιλέγοντος δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ, ὁ Κρήσις ἤτοιμασε τὸ ὄπλον διὰ νὰ πυροβολήσῃ κατ' αὐτοῦ· ὁ Ζυμβρακάκης τότε οὐδόλως προσηθείς, εἶπε τοῦς ἀξιοσημειώτους τούτους λόγους· «Ἐν ὅσῳ ὑπάρχει εἰς Κρήσις ἐπαναστάτης, θὰ ἤμῃ καὶ ἐγὼ, δόση. Ἐνθυμοῦνται προσαεῖτι ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ Ἀνδρέας Κοπάσης μετέβη εἰς Ἀσκυφον, προτείγων τὴν ὑποταγὴν τῆς ἐπαρχίας Σφακίων καὶ τὴν ἐκ Κρήτης ἐλευθέρων ἀναχώρησιν τῶν ἔθελοντῶν ἐντὸς δεκαπενθημερίας, δὲν κατεδίχθη νὰ τὸν

μέχρι τῆς 1ης Νοεμβρίου 1866, καταγιγόμενος εἰς τὴν συγκέντρω-
σιν ἐπαναστατικῶν σιφῶν* καὶ κατώρθωσε μὲν νὰ συγκεντρώσῃ
περὶ τοὺς χιλίους διακόσιους ἐπαναστάτας, ἀλλ' ἡ συνάθροισις αὐ-
τῆ ταχὺ διελύθη ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν. Καθ' ὅλον
τὸ διάστημα τῆς τετραήμερου ἐν Καρρῶς διαμονῆς τοῦ στρατοπέ-
δου, οἱ δυστυχεῖς ἐθελονταὶ δὲν ἔλαβον οὔτε βλωμῶν ἄρτου, ἔ-

ἀκροασθῆ, οὐδ' αὐτὸς οὐδ' ἄλλος τις ἐκ τῶν ἐθελοντῶν του, ἀλλὰ κατε-
γίνετο εἰς τὴν ματαίωσιν τῶν ἐνεργειῶν του. Ἐτι δὲ ἐνθυμοῦνται ὅτι, ὅτε
τὸ Πανελλήμιον προσήγγισε τὰς ἀκτὰς τοῦ Προσγιάλου κομίζον τὴν ζωὴν
τῶν ἐθελοντῶν, τὸ ἄλευρον, ὁ ἀειμίτητος Τζιρινδάνης εἶπεν εἰς τὸν ἀτρόμη-
τον πλοίαρχον Βασίλειον Ὁρλώφ, ὅτι ἡ νῆσος ὑπετάγη, ὅτι οἱ ἐκφορτω-
θέντες διακόσιοι σάκκοι ἀλεύρων ἀρκοῦσι δι' ἑαυτὸν καὶ τὰ κοπέλια του
(τοὺς πλείστους τῶν συγχωρικῶν του), καὶ ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ φύγῃ διὰ νὰ
μὴν τὸν γασθενίσῃ (τὸν προσβάλλῃ κατὰ τὴν τιμὴν). Πρὸς τοῦτοις δὲν ἐλη-
σμόνησαν ὅτι ὁμὰς Σφακιωτῶν, ἐκ τῆς σπείρας τοῦ Τζιρινδάνη, κατερχα-
μένη τροχάδην ἐκ τῶν δυτικῶν τοῦ βροπέδου κορυφῶν, ἐν ἡμέρᾳ βροχερᾷ,
ἐφώναζε στενωρίως ὅτι ἔφθασαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἀπεστέγαζε δύο χιλιάδας
γυναικῶν, παιδιῶν, ἀσθενῶν καὶ γερόντων, καὶ ἔπειπε τὰ ὄντα ταῦτα εἰς τὰς
κορυφάς, ἵνα δοκιμάσῃσι τὸ μαρτύριον τοῦ ὄμβρου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ
κατὰ συνέπειαν ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν πάτρωνα τοῦ πάτρωνός των, τὸν Μου-
ταφᾶν.

Τίνι τρόπῳ λοιπὸν ἀό Ζυμβρακάκης ἠκολούθησε μακρόθεν τὸν Μουστα-
φᾶν καὶ δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸν πλησιάσῃ», ἀφοῦ δὲν ἐκινήθῃ παντάπασι ἀπὸ
τὸ Ἄσκυφον; Τίνι τρόπῳ ἠδύνατο ἀνὰ συνδυάσῃ τολμηρὸν τι κίνημα μετὰ
τοῦ Κορωναίου», ἐνῷ αἱ ἀνὰ ἐκτεθεῖσαι ἀντεπαναστατικαὶ ἐνέργειαι ὑπηγά-
ρευον τὴν ἐν Ἄσκύφῳ διαμονὴν του, πρὸς ἐξοικονόμησιν τοῦλάχιστον τῆς
ὑποταγῆς, ἐὰν μὴ πρὸς πρόληψιν; Ἄγνοοῦσιν ἴσως οἱ ὑπαβολεῖς τοῦ Κυ-
ρίου Μενδελσῶνος ὅτι ἡ ἐξ Ἄσκύφου, κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἀναχώρη-
σις τοῦ Ζυμβρακάκη ἤθελε γίνεαι πρόξενος τῆς ὑποταγῆς ὅλης τῆς νήσου
καὶ ὅτι ὁ συνταγματάρχης Κορωναῖος ἐβιάσθη ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τοῦ ὑπὸ
τὴν ἀρχηγίαν του τμήματος μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀρακιδίου, τοῦθ' ὅπερ
ἤθελεν ὑποστῆ καὶ ὁ Ζυμβρακάκης, ἐὰν ἄφινεν ἀκαλλιέργητα τὰ πνεύματα
ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ του καὶ μετέβαινεν ἐκεῖσε. Ἐχουσι δίκαιον οἱ ὑποβολεῖς
τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος, διότι δὲν ἔτυχον κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἐν Ἄ-
σκύφῳ, ὅπταν ὁ Τζιρινδάνης ἐσφετερίζετο τὸ ἄλευρον τῶν ἐθελοντῶν ἀτι-
μωριτεῖ, ὁ Κοπάσης συνδιελέγετο μετὰ τῶν πληρεξουσίων τῆς Κρήτης!!!,
οἱ ὑποτασσόμενοι κατήρχοντο ὁμαδῶν, οἱ ἐθελονταὶ νήσταις καὶ φθειραλῆαι
κατεκλίνοντο ἐν ὑπαίθρῳ ἀνευ καπῶν, ὁ δὲ ἀρχηγὸς ἐλάμβανεν ἀπειλητι.

τρωνον δὲ βαλάνους καὶ χόρτα. Ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ κατέφθασεν ἡγήτωρ διακοσίων Κισσαμιτῶν ὁ μετὰ τινα χρόνον ἐν Κισσάμῳ ἐνδόξως πεσὼν ταγματάρχης τοῦ πεζικοῦ Α. Φρουδάκης, ὅστις προσλαβὼν τὸ πλεῖστον τῆς ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην δυνάμεως ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐν Πεμονίους ἐδρευόντων ἐχθρῶν, τὴν 30

κὰς ἐπιστολὰς προσκαλοῦσας αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπαρχίαν Σφακιῶν.

Πρὸς ἀνασκευὴν δὲ τῆς ἰδέας τοῦ ὅτι εἰς ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐπέμεινε εἰς τὸ ἀμυντικὸν αὐτοῦ σύστημα κτιζῶν ταμποῦρια οὐδόλως ἀναχαιτίζοντα τὴν ὀρμὴν τοῦ ἐχθροῦ; θὰ χρησιμεύσῃ μακρὰ σειρά γεγονότων μεγάλως ἐπιδορασάντων ἐπὶ τῶν διαφορῶν φάσεων καὶ πολιτικῶν μεταβολῶν τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, ἀμερολήπτως καὶ δικαίως ἐν τῷ παρόντι κινήματι περιεχομένων, ἥτις, θέλει πεῖσει, πιστεύομεν, καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον Μενδελῶνα, ὅτι ἤρῃκῃσι μεγάλως τὸν Ἰωάννην Ζυμβρακάκην, καὶ ἀποδείξει τοὺς ὑποβολεῖς αὐτοῦ ἀνείλικρινεῖς καὶ μερολήπτας. Ἄλλως τε δὲν ἐννοοῦμεν ὅποσον εἶδος καταστάσεως θεωροῦσι λυσιτελέστερον ἐν ἐπαναστατημένῃ χώρᾳ ἀπὸ τὴν ἀμυντικὴν, καὶ ὅποια ἀποτελέσματα προσεδόκουν ἀπὸ τὴν ἐπιθεσίων ἀτάκτου σώματος δεκάκις ἢ εἰκοσάκις μικροτέρου τῶν πολεμίων καὶ ὀπλισμένου μὲ ὄπλα μὴ λογχοφόρα. Ἐπιθεσίων δὲν ἐννοοῦμεν τὴν διὰ τῆς λόγῃσι ἀπώθησιν τῶν πολεμίων πρὸς κατάληψιν τῆς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένης θέσεως; Ἄλλ' εἶναι συγκεχωρημένον εἰς ἡγήτορα ἐξακοσίων, χιλίων ἢ καὶ δύο χιλιάδων ἀνδρῶν νὰ ἐπιτεθῇ ἄνευ λογχοφόρων ὄπλων κατὰ δυνάμειος γεγυμνασμένης καὶ συμπαγοῦς, πενταπλασίας ἢ δεκαπλασίας; Ὅποια προπαρασκευαῖ, μέσα καὶ τάξις ἀπαιτοῦνται ἐν πολέμῳ ἐπιθετικῷ, εἰς ἀγνωστὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ δωδεκαετῆ παιδιὰ! Ἀποροῦμεν, τῇ ἀληθείᾳ, μὲ τὸν στοχασμὸν τοῦτον τοῦ Κυρίου Μενδελῶνος, διότι καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην ἐπαναστάται ἐτύγχανον ἄτρωτοι, ἤθελον συλληφθῆ, ὡς ποντικοί, εἰς πρώτην ἐπιθεσίαν. Προσβολαὶ διὰ τοῦ πυρὸς ἐγένοντο πολλαχοῦ τῶν δυτικῶν διαμερισμάτων, κατὰ τινες μάλιστα οἱ ἐχθροὶ ἔστρεψαν τὰ νῶτα, ἀλλ' αὐταὶ δέον νὰ μὴ θεωρηθῶσι καθαυτὸ ἐπιθεσίαι· διότι πολλάκις οἱ ἐπαναστάται προσέβαλον πρῶτοι, ὡς ἐν Κουτσουναρίοις, ἀλλ' ὑπεχώρησαν ἀκολούθως. Οἱ Κρήτες κατενόησαν κάλλιον τῶν ἐσελοντῶν τὸν συμφέροντα τῇ ἐπαναστάσει πόλεμον· νίκην δὲν λογίζουσιν οἱ Κρήτες τὴν πραγματικὴν, τὴν παρὰ τῶν κατόχων τῆς στρατιωτικῆς τέχνης ἐπιδιωκομένην καὶ ὑπὸ τῆς τακτικῆς κανονιζομένην, ἀλλὰ τὴν ἐχθρικὴν φθορὰν ἦταν δὲ, τὴν ἑαυτῶν φθορὰν, καὶ οὐχὶ τὴν ἐγκατάλειψιν θέσεως καταλαμβανομένης τὴν ἐπαύριον (ταῦτέρου). Δύναται τις νὰ ψέξῃ τὸν Ζυμβρακάκην ὡς ἐπιτρέψαντα τὴν κάθοδον τῶν ἐπαναστατῶν εἰς Βαφῆ καὶ ἐκείνην τῶν ἐσελοντῶν ἐν Κουτσουναρίοις, ἐπίσης ν' ἀποδοκιμάσῃ τὴν ἐγγὺς

Ἰουλιου 1866, οἵτινες ἔσφαξαν ἀπανθρώπως (α) δύο Κρήτας εὐρεθέντας ἐν τινι καταλύματι τοῦ Μελιδωνίου, καὶ ἐνέπρησαν οἰκίας τινὰς διασωθείσας ἐν προγενεστέρα τοῦ χωρίου πυρπολήσει. Μετὰ τετράωρον ἀμοιβαῖον πῦρ, ἐνῶ ἡ ὑπὸ τὸν Φρουδάκη δύναμις ἐπανήρχετο ὀπίθεν ἐξέδραμε, δύο ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκη βουλευμιῶντων ἐθελοντῶν κατέπεσαν ἐκ τῆς πείνης, ἧς ἔνεκεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐθελοντῶν ἠλαττοῦτο ὀσημέραι, καὶ ὁ Φρουδάκης ἀπῆλθε πρὸς τὴν Κίσαμον μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεως.

Ἄλλὰ καὶ τοὶ ἐλαττωθείσης τῆς δυνάμεως τοῦ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκη σώματος εἰς ὀγδοήκοντα ἄνδρας (β), καὶ τοῦ λαοῦ βέροντος εἰς τὴν ὑποταγὴν, ὡς ἐκ τοῦ χειμῶνος, τῆς πείνης, τῆς καταστροφῆς τῶν κτημάτων του, προξενηθείσης ἐκ τῶν βαρβάρων μέτρων τοῦ ἐχθροῦ, καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν φιλάτων του, ὁ ἀρχηγὸς οὗτος δὲν ἀπεθάρρύνθη· μεταβάς δὲ εἰς Δρακῶνα (γ), κατεγίνετο εἰς τὴν συγκέντρωσιν ἐπαναστατῶν πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ λυμαιομένου τὰς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου καὶ Κυδωνίας ἐχθροῦ.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐγένοντο γνωστὰ εἰς τὸ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκη στρατόπεδον τὰ κατορθώματα τῶν ὑπερασπισθέντων

τοῦ ἐχθροῦ διαμονῆν του μετὰ δρακὸς ἀνθρώπων, ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὄμως πᾶς ψόγος εἶναι ἐπαινος καὶ πᾶσα ἀποδοκιμασία δόξα. Ἐκάστη ἐκ τοῦ συστάδην μάχη, ὡς εἶχον τότε αἱ διαμαχόμεναι δυνάμεις, συνεπήγετο ἐν ἄλλμα πρὸς τὴν ὑποταγὴν τῆς νήσου. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα θέλομεν ἰδεῖ τὸν Ζυμβρακάκη ἐν τῇ πεδιάδι.— Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν τακτοποίησιν τῶν ἐπαναστατικῶν σιφῶν, ὄφειλον οἱ ὑποβολεῖς τοῦ κυρίου Μενδελῶνος νὰ γνωρίζωσιν ὅτι αἱ τακτοποιήσεις καὶ οἱ ὀργανισμοὶ γίνονται πρὸ τοῦ πολέμου καὶ οὐχὶ διαρκοῦντος αὐτοῦ.

(α) Ὁ ἐφευρετικὸς τῶν Τούρκων νοῦς ἀνεκάλυψε νέον εἶδος ἀποκοπῆς τῶν κεφαλῶν· κόπτονται οἱ τένοντες (ὁ καφᾶς) καὶ μένει ὁ λάρυγξ. Οἱ Τούρκοι εὐρίσκουσι λίαν διασκεδαστικούς τοὺς σπαραγμοὺς τοῦ θύματος· τὸ τοιοῦτον ὑπέστησαν καὶ οἱ ἐν Μελιδωνίῳ εὐρεθέντες Κρήτες.

(β) Ἐννοοῦμεν μόνον ἐθελοντάς.

(γ) Τὸ χωρίον τοῦτο κείμενον ἀπέναντι τῆς Μαλάξης, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυδωνίας, διέμενον ἐν ὑποταγῇ πρὸ τῆς εἰς αὐτὸ μεταβάσεως τοῦ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκη σώματος· διὰ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦτου ἠγέρθη ἐκ δευτέρου.

τὴν μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου ἐπαναστατῶν (α) καὶ ἡ ἐκ Ῥεθύμνης ἀναχώρησις τοῦ ἀρχηγοῦ Κορωναίου, πρὸς προῦπάντησιν τοῦ ὁποίου ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐπεμψεν ἀποσπασμάτιόν τι, συνεπέλα ἐπιστολῆς του. Τοῦτο ἐπανελθὸν ἐκομίσαστο τὴν εἰδήσιν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς Κορωναῖος πορεύεται πρὸς τὴν Κίσσαμον, ἔνθα ἀπεβιβάσθησαν τὰ ὑπὸ τοὺς Χρῆστον Βυζάντιον συνταγματάρχην ἀπόστρατον

(2) Τὸ συμβῆν τῷτο, διαδραματισθὲν ἐν ἄλλοις διαμερίσμασιν ἠθέλομεν παραλείψει ἀπαρτήρητον, ὡς παραλείπομεν καὶ τὰ ἐν ἄλλοις τμήμασι συμβῆντα, εἰ μὴ ἀπεισιπᾶτο κακοβούλως τὸ ὄνομα τοῦ ἀθανάτου φρουράρχου τοῦ Ἀρκαδίου, τοῦ ἀλυπολοχαγοῦ τοῦ πεζικοῦ Ἰωάννου Δημακοπούλου, τοῦ ἥρωος τῶν ἡρώων τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Δημακόπουλος καὶ τοι δυνάμενος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ μοναστήριον, ὡς εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὸν, πρὸ τῆς πολιορκίας του, ἐνέμενον ἐνδίδων εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος καὶ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ του. Λυπούμεθα κατάκαρδα διότι δὲν γνωρίζομεν νὰ ἐκθέσωμεν λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν ἄμυναν τῆς μονῆς ταύτης ἄθλα τοῦ φρουράρχου Δημακοπούλου, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡμῖν ἐπιτετραμμένον νὰ σιγήσωμεν εἰς τὸν σφετερισμὸν τῆς ἀνηκούσης αὐτῷ δόξης. Τὸν προσπαθῆσοντα ν' ἀφαιρέσῃ τὸ αὐτοπροαίρετον τῆς θυσίας τοῦ φρουράρχου τοῦ Ἀρκαδίου, ἀποκαλοῦμεν προκαταβολικῶς μοχθηρόν· θέλομεν δὲ θεωρήσει μεγάλην τιμὴν μας, ἐὰν ἔλθωμεν εἰς ῥῆξιν χάριν τῆς λαμπρότητος τοῦ ὀνόματος ἐκείνου, ὅστις ἴσταται νῦν παρὰ τὸν θρόνον τοῦ Ὑψίστου. Δὲν ὑτύχησάμεν νὰ σχετισθῶμεν στενῶς μετὰ τοῦ πρωτομάρτυρος τούτου, καὶ δὲν φοβούμεθα ἐνδεχομένην αἰτίασιν ὅτι ὀρμώμεθα εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ περικλεοῦς ὀνόματός του ἐκ φιλικοῦ αἰσθήματος ἢ συμπαιθεῶν ἀτομικῶν· διὰ τοῦτο ἀποκρούομεν ἐμπαθῶς, τὸ λέγομεν διαρῥήδη, τὸ προσαπτόμενον αὐτῷ σφάλμα τῆς παραδοχῆς τῶν γυναικοπαίδων ἐν τῷ μοναστηρίῳ· αὕτη οὕσα γνωστὴ εἰς τὸν ἀρχηγόν, ἐπήγαγεν ἐκ τῶν πεποιθήσεων τῶν ἐγχωρίων, αἰτινές εἰσιν ἀδιασάλευτοι· μάρτυς ἔστω ὁ ἀρχηγὸς Κορωναῖος καὶ οἱ ἐγκαταστήσαντες τὰ φίλτατά των ἐν τῇ μονῇ, λόγῳ ἐξασφαλίσεως, Κρήτες, καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ ὀλιγάριθμον τῆς δυνάμεως καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ὑπερασπίσεως τῆς μονῆς, ὑπὸ στρατιωτικὴν μόνον ἔποψιν οὐχὶ δὲ τὴν τοῦ ἐπαναστατικοῦ συμφέροντος, ὁ Δημακόπουλος ἦτον ἀνεύθυνος· διότι ἐκτὸς τῶν προγενεστέρων γνωστοποιήσεών του, ἐξαπέστειλε μετὰ τοῦ πρωτομάρτυρος Γαβριήλ, ἡγουμένου, καὶ τῆς τμηματικῆς ἐπιτροπῆς, ἐκ τῶν μελῶν τῆς ὁποίας μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Σαουνάτσου εἶναι ἡμῖν γνωστὸν, ἐξαπέστειλε, λέγομεν, τὸν ἱερέα Κρανιωτάκη νύκτωρ εἰς τὸν ἀρχηγόν του, ὅπως ἐγχειρίσῃ αὐτῷ ἐπιστολὴν ὑπογεγραμμένην παρὰ τῶν ἀνωτέρω, δι' ἧς ἐζητεῖ ἐπικουρίας, καὶ εἴπη προφορικῶς ὅτι· «ἡ φρουρά

καὶ Θεμιστοκλέα Σαράτσογλουν ὑπολογαγόν τοῦ πεζικοῦ σώματα τῶν ἐβελοντῶν, ἅτινα παρεσκευάζοντο νὰ πολιορκήσωσι τὸ Καστέλιον τῆς Κισσάμου.

ἀποθνήσκει προθύμως ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἔχει ὅμως ἀνάγκην ἐνίσχυσεως. Ὡς Διὰ δὲ τὴν ἰδέαν τῆς ὑπερασπίσεως τῆς μονῆς οὐδόλως εὐθύνεται ὁ ὑποτελής φρούραρχος, ἀλλ' ὁ διατάξας τὴν ὑπεράσπισιν τῆς μονῆς ἀρχηγός, ὅστις ἔχει προχείρους τὰς ἀποχρώσας αἰτιολογίας τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τοὺς ὑπαγορεύσαντας τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ μοναστηρίου λόγους.

Ἄς παύσωσι λοιπὸν αἱ ἀσεβεῖς διάνοιαι νὰ βουλεύωνται κατὰ τοῦ περικλεοῦς τοῦ Δημακοπούλου ὀνόματος, καὶ ἄς ἀφήσωσι τὸ πεζικὸν τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐναβρύνηται ἐπὶ τῇ αὐτοπροαιρέτῳ θυσίᾳ καὶ τοῖς κατορθώμασι τοῦ ἡρώου μέλους του τοῦτου, ἀφοῦ τὸ ἔμβλημα τῆς ἀτιμίας, τῆς ἀρπαγῆς καὶ τῆς ἀδικίας, ἡ ληστεία, εἰς τὴν καταδύωσιν τῆς ὁποίας καταγίνεται, ἀπέσπασεν αὐτὸ ἀπὸ τὸ στάδιον τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ του, εἰς ὃν οἱ στρατοὶ ἄγονται διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ ἐξασκήσεως.

Ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ ρίψωμεν ὀλίγα ἄνθη εἰς μνήμην τοῦ ἀγλαίσματος τοῦτου τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, εἰς ὃ ὀφείλεται ἢ εἰς τοὺς οὐρανοὺς πτήσῃς ὀκτακοσίων ψυχῶν.

Ὡραῖος τὴν ὄψιν, ὁ Ἰωάννης Δημακόπουλος εἶχε μελανοὺς μεγάλους ὀφθαλμοὺς, δασείας ὄφρες καὶ μύστακα δασύν καὶ μελανόν. Πᾶσαν λέξιν προφερομένην ἐκ τῶν κανονικῶν χειλέων του συνώδευε μειδίωμα, τὸ μειδίωμα τῆς ἐλικρινείας· τὸ μέτωπόν του ἐδείκνυεν ἄνδρα ὀξύνοα, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ του στρατιώτην τολμηρὸν καὶ ἄνθρωπον καλοκἀγαθόν· τὸ ἀνάστημά του ἦτο κανονικὸν καὶ μέτριον, τὸ βᾶδισμά του σεμνοπρεπὲς καὶ ζωηρὸν, οἱ δὲ τρόποι του εὐπροσῆγοροι. Τοιοῦτος ὢν, κατὰ τὴν σωματικὴν εὐξίαν καὶ λοιπὰς ἀρετὰς, μεθ' ὧν ἔκοσμεῖτο, ὁ Δημακόπουλος ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν συστρατιωτῶν του καὶ ἠρᾶτο ὑπὸ τῶν γυναικῶν· ἀλλὰ δὲν ἦτον ἐκ τῶν θυληπρεπῶν ἐκείνων νέων, οἵτινες ῥιπτόμενοι εἰς τὰς τέρφεις καὶ ἀπολαύσεις λησμονοῦσι τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη. Ἀκολουθήσας τὸν συνταγματάρχην Πάνον Κορωναῖον εἰς τὸ ἐπικίνδυνον ταξιδίον του καὶ διορισθεὶς παρ' αὐτοῦ φρούραρχος τοῦ Ἀρκαδίου, ἦρατο δόξαν ὁμοίαν τῆς τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ Φλέσσα, μαχόμενος, καθ' ἃ παρ' ἀπάντων τῶν ἐπιχρῆσάντων καὶ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν ἐβεβαιώθη, ὡς λέων, καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς πάντας διὰ τῆς παρουσίας του εἰς ὅλας τὰς προσβαλλομένας θέσεις. Συλληφθεὶς δὲ καθ' ἣν ὥραν καταπληγῶμένος ὢν ἐμάχητο ξιφῆρης ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς μονῆς, ἀπίχθη ἐνώπιον τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ ἀπαντήσας δὲ ἑλληνοπρεπῶς εἰς τὰς μορφὰς καὶ δητικὰς ἐκφράσεις του, ἠνάγκασε τὸν ἀγροίκον τοῦτον ἄλθανόν νὰ διατάξῃ τὸν τουφεκισμὸν του.

Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, ὅστις εἶχεν ἀποδοκιμάσει κατ' ἀρχὴν τὴν πολιορκίαν τοῦ Καστελίου, ἔγραψε πρὸς τὸν Βυζάντιον νὰ παραιτηθῆ τοῦ σκοποῦ τῆς πολιορκίας καὶ νὰ σπεύσῃ τὴν μετ' αὐτοῦ ἔνωσιν του, συγκεντρῶσας δὲ ἑπτακοσίους πηνητήκοντα ἄνδρας ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων καὶ ἀμφιρρέπόντων ἐγχωρίων ἐπορεύθη πρὸς τὰ ἐγγὺς τῶν Χανίων μέρη καὶ κατέλαβε τὸ χωρίον Ἀγιᾶν, ὅπως προσβάλλῃ τὸ ἐγγὺς αὐτοῦ στρατοπεδεῦον ἐχθρικὸν σῶμα· εἶτα δ' ἐγκαταλείψας τὴν Ἀγιᾶν, ἔνεκεν τῆς διαφωνίας τοῦ καπετάν Μαντακάκη μετ' ἄλλων καπεταναίων διχογνωμούντων πρὸς τὸν τρόπον τῆς προσβολῆς, μετέβη εἰς «Μεσκλά» (α), ἔνθα ἀφίκετο ἐκ Κισσάμου καὶ ὁ ἀρχηγὸς Κορωναῖος. Ἐντεῦθεν ἔγραψε καὶ αὖθις ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης πρὸς τὸν γέροντα συνταγματάρχην Χρῆστον Βυζάντιον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Καστελίου τῆς Κισσάμου καὶ ἐνώθῃ μετ' αὐτοῦ, διότι οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν γνωστοποίησιν τῶν προθέσεων τοῦ ἐχθροῦ ἐπληροφόρησαν αὐτὸν ὅτι ὁ ἐχθρὸς προτίθεται νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν. Καὶ ὄντως, τὴν 27 Νοεμβρίου 1866 ὁ ἐχθρὸς κατελάμβανε τὰ χωρία Ἀλικιανοῦ καὶ Βατόλακον, καὶ ἐζήτει τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων τῶν Λάκκων, Μεσκλῶν καὶ Φουρνῆ (β), ἠπέλει δὲ ὅτι θέλει καταστρέψῃ ἐκ θεμελίων τὰ χωρία ταῦτα, εἰάν οἱ κάτοικοι δὲν ἤθελον προσέλθει ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας, ὅπως ὑποταχθῶσιν. Οἱ προεστῶτες τῶν χωρίων τούτων συσκεφθέντες, ἔπεμψαν ἐπιτροπὴν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην, δι' ἧς

(α) Τὸ χωρίον τοῦτο διαχωρίζεται ὑπὸ βέουματος, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῶν ὄχθων πολλαὶ λεμονεαὶ καὶ πορτογαλαεῖ· τὰς ὁπώρας τῶν δένδρων τούτων κατέφαγον, ὡς ἐκ τῆς πείνης, οἱ ἐβελονταὶ αὐθημερὸν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔνιοι ἐξ αὐτῶν προσεβλήθησαν ὑπὸ διαβροίας. Εὐτυχῶς μετὰ δύο ἡμέρας κατέφθασαν δέκα ἕξ σάκκοι πλήρεις ἀλεύρων, καὶ οἱ ἄνδρες ἀνέλαβον τὴν εὐθυμίαν, ἣν ἡ κακότητος πεῖνα τοῖς ἀφήρει συχνάκις.

(β) Τὰ δύο πρῶτα ἐκ τῶν χωρίων ταύτων ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πυρπολημένα, διετηροῦντο ὁμως οἱ τοῖχοι τῶν οἰκιῶν καὶ αἱ δενδροφυτεῖαι. Ἐκ δὲ τῶν ναῶν μόνον οἱ τοῖχοι ἐσώζοντο· τουτ' αὐτὸ ἐβλεπέ τις εἰς ὅλα τὰ χωρία.

ἐζήτουν τὴν γνώμην του περὶ τοῦ πρακτέου· ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἐν-
θαρρύνων τοὺς ἀπεσταλμένους, ἐσυμβούλευε ν' ἀπαντήσωσιν ἀρ-
νητικῶς εἰς τὴν περὶ ὑποταγῆς αἴτησιν τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ, ὡς
καὶ ἔπραξαν. Δοθείσης δὲ τῆς ἀρνητικῆς ἀπαντήσεως, ἀπεφασίσθη
ἡ ὑπεράσπισις τῶν Λάκκων καὶ τῆς Ζούρβας, ἐκ συμφώνου μετὰ
τοῦ ἀρχηγοῦ Κορωναίου καὶ τοῦ γέροντος Κόρακα, ἀρχηγοῦ τῶν
ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, ὅστις εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς Μεσκλὰ πρὸ δύο
ἡμερῶν μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Δασκαλάκη καὶ Παυλῆ καὶ μικρᾶς
δυνάμεως (α).

(α) Τὴν τότε κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐξιστορεῖ ὡδὲ πως ὁ Κύριος
Μενδελισὼν· «Ὁ Μουσταφᾶς ἐπιστρέψας ἐχάλκευσε δόλον τινὰ, ὅπως
ἠαναγγεῖλη θριαμβεύων εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν ὑποταγὴν τῆς νήσου.
»Μεταχειρισθὲις ὡς ὄργανον τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ ὀπαδοῦς καὶ φίλου διέ-
νευμεν εἰς τοὺς ὀπλαρχηγούς, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς Σφακιώτας, ὧν ἡ πλεο-
νηξία εἶχε καὶ ἐν προγενεστέροις ἀγῶσι προδόσει τὴν ἐλευθερίαν, σπου-
δαῖα χρηματικά ποσά, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἤθελεν ἐπιτύχει οὕτω τὴν εἰ-
ρηνήνευσιν τῆς νήσου. Θέλων δὲ νὰ ἐνώση μετὰ τῆς θωπειας τὴν ἀπειλὴν,
επαρσκευάζετο νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν εἰσβολὴν εἰς τὰ δυτικὰ διαμερίσματα
τῶν Σφακιῶν. Καταλαβὼν πανστρατιᾷ τὴν πεδιάδα Ἀλικιανοῦ, ἐσχε-
ύδισεν ἐκεῖθεν ἰσχυρὰν προσβολὴν κατὰ τοῦ Ὀμαλοῦ. Ἦθελε νὰ με-
ταβῆ διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης εἰς τὰς στενοπορείας τῆς Σού-
ργιας· ἐκ δὲ τῆς παραθαλασσίας νὰ προβῆ διὰ τοῦ Κουστογέρακα εἰς Σα-
ημάρια καὶ Ὀμαλὸν (!), ὅπως ἐκπορθήσῃ τὸ τελευταῖον ἐκεῖνο καὶ ἰσχυ-
ρότατον προπύργιον τῆς Κρήτης. Ἦτο μὲν Δεκέμβριος. Ὁ Ἄγγλος
»Σκίερ, διασχίσας κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1867 τὴν νῆσον ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον,
εἰσέεικόνισε ζωηρότατα τὰ τῶν ἐν Κρήτῃ ἐπαναστατικῶν σιφῶν, ἅτινα
εὖως ἐκ τῆς μεγίστης ἐλλείψεως τροφῶν καὶ τῆς ἐρημώσεως πάντων σχε-
υδῶν τῶν χωρίων δὲν ἠδύναντο νὰ μείνωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ τὴν μίαν
πῆμῆραν (!). Ἐνθ' ὁ Μουσταφᾶς ἠπέλει τὸ ὄρηπέδιον τοῦ Ὀμαλοῦ, ὃ
»Κορωναῖος εὗρίσκετο εἰς Ἀσωμάτους, ὃ Ζυμβρακάκης εἰς Ἀσκυρον ὃ
»δὲ Βυζάντιος ἐδαπάνα εἰς μάτην καιρὸν καὶ πολεμefόδια ἐν τῇ ἀνω-
»φελῇ πολιορκίᾳ τοῦ Καστελίου Κισσάμου. Δύο τῶν ἰσχυροτάτων καπε-
»τανείων τῶν Σφακιῶν ἔμενον πιστοὶ εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἦ δὲ ἐπιτρο-
»πῆ ἐζήτηε νὰ διατηρήσῃ τὸν ἔθνικὸν ἀγῶνα καὶ συνεκάλει γενικὴν συν-
»ελευσίαν εἰς Ὀμαλὸν, ὅπως ἀποφασισθῶσιν αὐτόθι τὰ κατάλληλα μέσα
»πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Ὀμαλοῦ καὶ τοῦ Σελίνου. Ἄλλ' ὃ Βυζάντιος δὲν
»ἐγκατέλειπε τὴν πολιορκίαν, ἕως οὗ, μετὰ ματαίαν ἐφοδόν, ἠναγκάσθη

Ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἀπόσπασμα ἐξ ὀγδοήκοντα ἑβελοντῶν, ἐκ τοῦ σώματος τοῦ συνταγματάρχου Χρήστου Βυζαντιῦ, ἀφίχθην εἰς Μεσικλά ὑπὸ τοῦ Σπυριδῶνα Μανοῦσον ἀνθυπὶλαρχον καὶ Σωτήριον Ζαφειρίου ἀνθυπασπιστὴν τοῦ πεζικοῦ, κατελαμβάνε τὰς

«νὰ υποχωρήτη ἀπωλέσας 60 ἄνδρας». Τὸ παρατεθὲν τοῦτο ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ Κυρίου Μενδελωῶνος χωρίον καταδεικνύει ὅτι τοὺς δόντας αὐτῷ τὰς πληροφορίας διαλαθάνει ἢ τότε κατάστασις τῶν πραγμάτων καὶ ὁ ῥοῦς τῶν γεγονότων· διότι α. οὐδεὶς ἐκ τῶν Σφακιωτῶν ὀπλαρχηγῶν ἔλαβεν ἢ συγκατένευσε τὰ λάβη χρήματα, ἐκτὸς τοῦ πράκτορος Τζερινδάνη καὶ τοῦ ὄπαδοῦ τοῦ Μουσταφᾶ Ἀνδρέα Κοπάση, β'. ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος ἐκστρατεία παρεσκευάσθη διὰ τὰ δυτικὰ διαμερίσματα τῆς νήσου, ὡς ἐκ τῆς πορείας τοῦ ἐχθροῦ ἐξάγεται, καὶ οὐχὶ διὰ μόνην τὴν ἐπαρχίαν Σφακιῶν, γ'. ὁ ἐχθρὸς δὲν προτίθετο νὰ εἰσβάλῃ εἰς Ὀμαλὸν, ἀλλ' ἤθελε νὰ ὑποτάξῃ τὸ Σέλινον, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπιτύχῃ τὴν ὑποταγὴν τῶν Λακκιωτῶν, μεθ' ὧν οἱ Σελινιώται ἡμιλλῶντο, ἠπέλει δὲ ὅτι ὁ ἀποκλείσει τὴν φάραγγα τῆς Σαμαριάς, ὅπως διασαλεύσῃ τὰς ἐπαναστατικὰς πεποιθήσεις τῶν μᾶλλον ἀκραιφνῶν ἐπαναστατῶν, ὧν αἱ οἰκογένειαι διέμενον ἐν τῇ φάραγγι, ἀναμένουσαι τὴν προσώρμισιν ἀτμοπλοίου ἐν Ἀγίᾳ Ρουμέλῃ, ἀφ' ὅπου προτίθετο νὰ ἐπιβ. βασθῶσιν, ἵν' ἀπέλθωσιν εἰς τὴν ἐλευθέρην Ἑλλάδα. Τίνι τρόπῳ ὁ Μουσταφᾶς ἤθελε νὰ προβῇ «ἐκ τῆς παραθαλασσίας διὰ τοῦ Κουστογέρακα εἰς Σαμαριὰν καὶ Ὀμαλὸν»; ἐκ τῆς μεταξὺ Ἀγίας Ρουμέλης καὶ Σούγιας παραλίας τῆς Τρυπιτῆς; εἶναι ἀδόξανον. Εἰς τὴν φάραγκα ταύτην δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσδύσῃ ἀλλάχθεν ἢ διὰ τοῦ Ὀμαλοῦ, ἐνθα περατοῦται αὕτη ἀφ' ἐνὸς καὶ διὰ τῆς Ἀγίας Ρουμέλης, ἐγγυὲς τῆς ὁποίας καταλήγει ἀφ' ἑτέρου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ἤθελεν ἀποφασίσει νὰ διαβῇ τὴν φάραγγα, ὑπάρχουσι δύο ἀτραποὶ, δι' ὧν ἠδύνατο ν' ἀποσυρῶσιν αἱ οἰκογένειαι εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν Σφακιῶν δι' ἐπικινδύνου ἀναρρέχῃσεως ἐντεῦθεν ὡς οἱ οὐρανομήκεις ἀπότομοι βράχοι δὲν ἐπέτρπον τὴν ἐδιά τοῦ Κουστογέρακα εἰς Σαμαριὰν καὶ Ὀμαλὸν προχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Κυρίως ὁ ἐχθρὸς προτίθετο τότε νὰ καταλάβῃ τὰ παράλια τῆς Σούγιας καὶ Ἀγίας Ρουμέλης, ἵνα μὴ δυνηθῶσι τὰ γυναικόπεδα τῶν ἀνοποτάκτων Λακκιωτῶν καὶ Σελινιωτῶν νὰ κατέλθωσιν εἰς τὰ παράλια, καὶ ἀποσυρῶσιν ἐκεῖθεν τὰ ἥδη ὑπάρχοντα, ὅπως μὴ ἐπιβασθῶσιν εἰς τὰ ἀναμενόμενα εὐρωπαϊκὰ ἀτμόπλοια· ἡ δὲ διὰ τῆς Κυδωνίας καὶ Σελίνου πορεία τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος ἀπέβλεπεν εἰς τὸν ἐντελῆ ἐξαφανισμὸν τῶν οἰκιῶν, συντελουδντα εἰς τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων. Ἐν συνόλῳ, αἱ προθέσεις τοῦ ἐχθροῦ, καθ' ἃ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη, ἦσαν αἱ ἐξῆς.

ὑπερκειμένας τῶν Μεσικλῶν καὶ ἐγγὺς τῶν Λάκκων κορυφάς, τῇ διαταγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, ἐνῷ ἰσάριθμον στίφος Σφακιωτῶν, ὑπὸ τοὺς καπεταναίους Βουγιουκαλάκη, Τσόντο-Λάμπην, Ἀναγνώστην Καβρόν καὶ Γεώργιον Καραβάτσον, κατελάβανε τοὺς πρόσθεν τῶν Λάκκων καὶ ἐγγὺς τῶν Καράνων γηλόφους. Ὁ δὲ ἀπόστρατος Συνταγματάρχης Χρήστος Βυζάντιος καὶ ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ Θεμιστοκλῆς Σχρατσόγλου, ὤδευον ἐσπευμένως ἐκ Κισσάμου, κατὰ τὰς παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη ἀποσταλείσας ἐπιστολάς καὶ τὰς προφορικὰς παραγγελίας, ἅς, κατὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀτυχοῦς τοῦ Καστελίου πολιορκίας, ἐκομίσατο τῷ συνταγματάρχῃ Βυζαντίῳ ὁ εἰς Κίσσαμον μεταβάς ἀνθυπασπιστῆς τοῦ πεζικοῦ Σπυρίδων Ταμβουκᾶς.

Λαβὼν ὁ Μουσταφᾶς τὴν ὑπερήφανον τῶν ἐγχωρίων ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν περὶ ὑποταγῆς αἰτησίαν του, καὶ θέλων νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ἀπειλάς του καὶ νὰ τιμωρήσῃ τὸ θράσος τῶν Λακ-

«Καταληφθήτωσαν τὰ παράλια πρὸς παρεμπόδισιν τῶν ἐπιβιβασθησμένων οἰκογενειῶν. — Ἐγκατασταθήτωσαν ἐν ταῖς οἰκίαις αἱ οἰκογένειαι τῶν καταθεσόντων τὰ ὄπλα ἐπαναστατῶν, τῶν ὡς ἐκ τοῦ χεიმῶνος προσελευσομένων, πρὸς λύτρωσιν τῶν ταλαιπωρουμένων οἰκογενειῶν, αἵτινες οὐ δυνήθησονται ἐπιβιβασθῆναι. — Πυρποληθήτωσαν αἱ οἰκίαι τῶν ἀνυποτάκτων.» Ἐνθάδε ἐνυπάρχει τὸ μέγα τοῦ Μουσταφᾶ σχέδιον! Καὶ ὄντως, οὕτως ἐγένετο. δ'. Ὁ Ζυμβρακάκης δὲν εὐρίσκετο εἰς Ἀσκυφον, ἀλλ' ἔμενον ἐγγὺς τοῦ ἐχθροῦ, προσκαλῶν τοὺς πάντας ἐπὶ τὴν μάχην, ὡς ἄνωθεν ἐκτίθεται. ε'. Ὁ Βυζάντιος εἶχε παραιτήσῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Καστελίου (ἐνεκα ἐπανειλημμένων ἐπιστολῶν τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, ὅστις ὁμολογουμένως ἀπεδοκίμασεν αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς) περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου καὶ ἐσπευδὲν ὅπως προλάβῃ τὴν κατὰ τὴν 30 ἡμερῶν συναφθεῖσαν μάχην εἰς Λάκκους, τοῦθ' ὅπερ καταδείκνυσιν, ὅτι ὁ Βυζάντιος δὲν εὐρίσκετο ἐν Κισσάμῳ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν (ὡς ἐν τέλει τοῦ παρατεθέντος χωρίου ἐμφαίνεται) ἀλλὰ καθ' ὁδόν. ς'. Ὁ Κορωναῖος δὲν εὐρίσκετο εἰς Ἀσωμάτους ἀλλὰ κατεῖχε τὴν Ζούρβαν. ἡ. Ὁ ἐχθρὸς δὲν εἰσῆλθε παντάπασιν εἰς Ὀμαλόν, ἡ δὲ διαδοθεῖσα φήμη περὶ εἰσβολῆς του ἦτο πλαστὴ, πρὸς ἀπόκρυψιν τῶν σχεδίων του, ἅτινα ἡ ἐπιμονὴ τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη ἐματαίωσε μεθ' ὅλην τὴν φαινομένην ἐπιτυχίαν τῆς ἐκστρατείας.

κιωτῶν, ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Λάκκων, τὴν 30ην Νοεμβρίου 1866, ἡμέραν ἐπέτειον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου.

Τρεῖς πυροβολισμοὶ κατὰ διαλείμματα ριφθέντες παρὰ τῶν προσκόπων, κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, ἀνήγγειλαν τὴν προσέγγισιν τοῦ ἐχθροῦ ἐν τῷ ἄμα οἱ Λακκιῶται, ὑπὸ τὸν Χατζῆ Μιχάλην, κατέλαβον τὰ ἐγγὺς τῶν Λάκκων ὑψώματα καὶ τὴν διαχωρίζουσαν τοὺς Λάκκοους ἀπὸ τὸν ἀπέναντι λόφον «Σαθουρὲ» φάραγγα ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Τὸν λόφον Σαθουρὲ κατέλαβον ἐνενήκοντα ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ Χρῆστον Σολιώτην καὶ τοὺς ἀνθυπασπιστὰς Θεμιστοκλέα Βούλγαρην, Σπυρίδωνα Ταμβακᾶν, Σωτήριον Ζαφειρίου καὶ τινὰ ἕτερον ὁμοῦσθαμον τοῦ πεζικοῦ, Θεόδωρον Διμπρίτην τοῦ Μηχανικοῦ, καὶ δεκαπέντε Κρήτες, ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Κόρακα, ὑπὸ τοὺς γενναίους ὄπλαρχηγούς τῶν ἀνατολικῶν διαμερισμάτων Γ. Δασκαλάκη καὶ Παυλῆν. Ἀπόσπασμα δὲ ἐθελοντῶν ὑπὸ τοὺς ἀνθυπασπιστὰς Χαρίλαον Ἀναγνωστόπουλον, Παναγιώτην Παντόπουλον καὶ Μιλιτιάδην Λιναρδόπουλον ἐνίσχυε τοὺς περὶ τὴν Φάραγγα τεταγμένους Λακκιώτας, ἐνῶ οἱ ἀρχηγοὶ Πάνος Κορωναῖος καὶ Κόρακας κατελάμβανον τὴν Ζούρβαν, (ἦν φυσικῶς ἔπρεπε νὰ προσβάλη ταυτοχρόνως ὁ ἐχθρὸς,) μετὰ τῶν ὑπὸ τοὺς Νικόλαον Νικολαΐδην ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ, Γεώργιον Δούβριν, κατόπιν ἐνδόξως πεσόντα ἐν ταῖς μέσαις ἐπαρχίαις, καὶ Μιλιτιάδην Ξανθουδάκην, ἀνθυπασπιστὰς τοῦ πεζικοῦ, διατελοῦντας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ Κορωναίου.

Ὅντων τῶν ἐπαναστατῶν τοποθετημένων κατὰ τὴν προσκεθεῖσαν τάξιν, οἱ ἀκροβολισταὶ τοῦ ἐχθροῦ προῦχώρου πρὸς τὰ Καρανοσκάριδα καὶ ἀπεκρούοντο εὐστόχως ὑπὸ τῶν Σρακκιωτῶν ἀλλὰ τοποθετηθέντων δύο ἐχθρικῶν πυροβόλων εἰς τοὺς κατέναντι λόφους καὶ πρᾶταθέντος εἰς ἀκροβολισμὸν ἐνὸς εἰσέτι πεζικοῦ τάγματος, οἱ Σρακκιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκταλείψωσι τμηματικῶς τὴν θέσιν των, διότι τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ τάγματος τούτου περιστρέφετο ἐπ' ἀριστερὰ ὅπως ἀποκλείσῃ τὴν ὑποχώρησίν των ἐν ᾧ δὲ οἱ ἡμίσεις ἀκροβολισταὶ κατεδίωκον τοὺς ὑποχωροῦντας Σρακκιώτας, οἱ λοιποὶ ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ φάλαγγος ἀτάκτως βα-

διζούσης, ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Λάκκους. Τὸ πρὸς τοὺς Λακκίους χωροῦν τοῦτο ἐχθρικὸν τμήμα συνήντησε πρῶτους τοὺς Λακκιώτας, οἵτινες πρὸβέησαν ἀπὸ τὰς ὑποίας κατεῖχον θέσεις, ὅπως ὑποστηρίξωσι τοὺς ὑποχωροῦντας Σφακιώτας. Οἱ Λακκιῶται συναντήσαντες τὸ καταδιώκον τοὺς Σφακιώτας ἐχθρικὸν τμήμα, εἴλκυσαν αὐτὸ καθ' ἑαυτῶν, πυροβολοῦντες δὲ ἐπανήρχοντο εἰς τὰς προτέρας θέσεις βραδέως, ἐν ᾧ οἱ ἐχθροὶ προχωροῦντες ἐπλησίασαν τὸν ὑπὸ τῶν ἐθελοντῶν κατεχόμενον λόφον Σαβουρέ. Φοβερὸν ζήτημα καὶ πῦρ ὁμαδὸν ἐσταμάτησε τοὺς κατὰ τὴν προεκτεθεισάν τάξιν προχωροῦντας ἐχθρούς. Ἡ ὑποστηρίζουσα τοὺς ἀκροβολιστάς φάλαγξ διασπαρεῖσα ἀτάκτως εἰς τὰ περιφράγματα τῶν ἀγρῶν, προὔχρει γαμερπῶς καὶ βραδέως. Τὸ πῦρ τοῦ Σαβουρέ ζωηρώτατον καὶ τακτικὸν (α), ἀνεχάιτισε τὴν πρόοδον τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις, ἰδὼν τὸ πείσμα μεθ' οὗ ἐνεκαρτέρουσι οἱ ἐν τῷ λόφῳ τοποθετημένοι, ἐπειράθη νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐκτόπισίν των διὰ κανονοβολισμῶν, ἀλλ' εἰς ἐκάστην ἐκρηξίν ὀβουζίου ἀντήχει ἐκ τῶν ἔσω φοβερὸν γ' οὐχα. Ἐξ ἔφοδοι ἐπανειλημμένα ἀπεκρούσθησαν, ἐπτά δὲ Ὀθωμανικαὶ σημαῖαι καθηλώθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἰς ἀπόστασιν 80—90 μέτρων ἀπὸ τοῦ Σαβουρέ, καὶ τέσσαρες Ὀθωμανοὶ σημαιοφόροι ἔπεσον ὑπερῆφάνως πρὸ τῶν σημαῖων των, καὶ μ' ὅλα ταῦτα οἱ ἐθελονταὶ ἡμύνοντο πεισματωδῶς. Μὴ κατορθωθείσης τῆς ἐκτοπίσεως τῆς πειναλέας τῶν ἐθελοντῶν δρακῆς, ὁ Πασᾶς διέταξε φάλαγχα Αἰγυπτιακὴν νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ Σαβουρέ, ἀλλὰ καὶ αὕτη διελύθη, διασπαρέντων τῶν στρατιωτῶν κατὰ τὸν τρόπον τῆς προδιαλυθείσης τουρκικῆς, ἀφοῦ ἀρκοῦντως ἐκ τῶν πυρῶν ἀπεδεκατίσθη, μόλις προσεγγίσασα εἰς ἰκανῶν μέτρων ἀπόστασιν.

Τοιουτοτρόπως, ἐνέκα χιλιάδες ἀνδρῶν περιωρίσθησαν εἰς πῦρ

(α) Ἐπὸς τοῦ λόφου «Σαβουρέ» ὑπῆρχον ἄπαντες οἱ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην στρατιωτικοὶ καὶ μέρος τῆς ὑπὸ τὸν ἀνθυπὸνταρχον Μανούσου δυνάμεως, ἔτι δὲ δέκα πέντε Κρήτες καὶ τέσσαρες Ἴταλοι. Οἱ στρατιωτικοὶ ἀνέβαινον εἰς πεντήκοντα λειποτάκτας ἀνθυπασπιστὰς ὑπεξιωματικούς καὶ στρατιώτας, οἵτινες ἐπίστατο τῶν κανόνων τοῦ πυρός κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ ἐπυροβόλουν προσηχόντως καὶ κανονικῶς.

ἐν ἡρεμίᾳ, μὴ δυνηθέντες ν' ἀπωθήσωσιν ἑκατὸν ἀλκίμους τολμητίας, καθ' ὧν κυρίως τὰ ἐχθρικά σώματα ἐρώρμουν, βοηθουμένους ἀριστερόθεν ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὴν φάραγκα, ὑπὸ τὸν Χατζῆ-Μιχάλην, Λακκιωτῶν, ὑπὸ τῶν ὑπὸ τοὺς προαναφερθέντας τρεῖς ἀνθυπασπιστὰς ἐθελοντῶν, καὶ ὑπὸ τῶν ἐγκαταλειψάντων τὰ Καρανοσκάριδα Σφρακιωτῶν, τοποθετηθέντων ἀκολούθως ἐπὶ τῶν ἐκεῖθεν τῆς φάραγκος ὑψωμάτων, ἐφ' ὧν ἦσαν τεταγμένοι εὐάριθμοι Κρήτες καὶ δύο Λακκιώτισαι, αἵτινες σὺν τοῖς ἀνδράσιν ἐμάχοντο. Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν διαμαχομένων, ἐν ἀκινήσῃ πλέον διατελούντων, μερῶν, παρετάθη μέχρι ἐσπέρας, ὁπότεν τὰ πολεμεφόδια ἐδαπανήθησαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου τὰ πυρὰ ἠραιώθησαν· οἱ δὲ ἐθελονταί, οἵτινες διαρκούσης τῆς μάχης ἐτραυφόδουν τὸ ἄσμα τοῦ Παλαμηδίου (α), ἐνῶ ἐμάχοντο, ἐδυσφόρουν ἐπὶ τῇ ἀπορίᾳ τῶν φυσεκίων. Οἱ ἐχθροὶ ἀποπειραθέντες νὰ διέλθωσι τὴν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν κατεχομένην φάραγκα ἀριστερόθεν τοῦ Σαβουρῆ, ὅπως ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν κατεχόντων τὸν λόφον τοῦτον ἐκ τῶν νώτων, καὶ ἀποκρουσθέντες παρ' αὐτῶν, ἀνεπτύσσοντο δεξιόθεν κυκλοτερῶς· ἤθελον δὲ κατασφάζει ἅπαντας τοὺς ἐν τῷ λόφῳ τούτῳ ἀνδρείους μαχητὰς, εἰ μὴ ἐστέλλοντο ἐκ Ζούρβας, παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, δύο κιβώτια πλήρη φυσεκίων, ἅτινα διανεμηθέντα μετὰ σπουδῆς εἰς τοὺς ἀνδρας, ἐδαπανήθησαν ἐν ὥρᾳ μιᾷ.

Ὁ ἐν Ζούρβᾳ διαμένων ἀρχηγὸς Κορωναῖος πεισθεὶς, ἐκ τῆς δύσεως τοῦ Ἡλίου, ὅτι οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐσκόπουν νὰ προσβάλωσι τὸ χωρίον, οὔτινος ἢ ὑπεράσπισις ἀνετέθη εἰς αὐτὸν, διέταξε τὸν πρόθυμον ἀνθυπολοχαγὸν Νικόλαον Νικολαΐδην καὶ τὸν ἐνάρετον ἀνθυπασπιστὴν Γεώργιον Δούβρην νὰ ἐνισχύσωσι τοὺς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ παρ' ἐχθρικῶν στρατευμάτων σχηματισθέντος ἡμικυκλίου (ἢ ἀπὸ τοῦ κέντρου ἀκτῆς τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο μείζων τῶν ἐβδομηκονταμέτρων) ἐν Σαβουρῆ ἀμυνομένους ἐθελοντὰς, ἀλλ' ἢ ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω δύο ἡγήτορας δύναμις ἔφθασεν εἰς θέσιν Σπαθί, ὁπότεν οἱ ὑπερασπίζοντες τὸν Σαβουρῆν, δαπανήσαντες καὶ τὴν ἐπιχορή-

(α) Τὴν 30 Νοεμβρίου τοῦ Ἀνδρέου τοῦ ἁγίου.

Ἐλληνες τί καρτερεῖτε κ.τ.λ. (Ἄσμα ἐπὶ τῇ ἀλώσει τοῦ Παλαμηδίου.)

γῆσιν τῶν δύο κίβωτιῶν, ὑπεχώρουν κατὰ διαλείμματα (α) πρὸς τὴν Ζούρβαν (β). Ἡ ἀποσταλεῖσα ἐκ Ζούρβας ἐπικουρία ἐχρησίμευσε πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ὑποχωρούντων. Κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἠκούοντο ἐκεῖθεν τὰ πυρὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Κριάρη· τὰ τμήματα ταῦτα ἔσπευδον ἐπὶ τὴν μάχην ἀλλ' ἔφθασαν περὶ τὸ τέλος αὐτῆς.

Κατὰ τὴν ἀξιωμανημένοντα ταύτην μάχην (γ) ἐκ μὲν τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν ἑννέα, ἐν οἷς δύο Ἴταλοι, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἔφερε τὸν βαθμὸν λοχίου τοῦ Γαριβαλδείου σώματος, συνελήφθησαν δὲ ἐν τῇ λόφῳ δύο, οἵτινες αὐτοστιγμῆι ἐκρουργήθησαν, καὶ ἐπληγώθησαν δέκα τρεῖς, ἐν οἷς ὁ καπετὰν Βουγιουκαλάκης, πληρεξούσιος τῶν Κρητῶν, ὁ ἀδελφὸς τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Χατζῆ Μιχάλη καὶ ὁ ἀνδρεῖος Μαυροθούνης λοχαγὸς Μιχαὴλ Καλογερόβιτις, ἐκ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἔπεσαν πλείους ἴσως τῶν τριακοσίων (δ), καὶ ἐπληγώθησαν πολλοί.

Οἱ ἐκ Λάκκων ὑποχώρησαντες ἔπαναστάται μεταβάντες εἰς Ζούρβαν, ἔνθα ἐμελλε νὰ συναφθῇ σπουδαιοτάτη μάχη ὡς ἐκ τῆς

(α) Κλέφτικα.

(β) Ἄπαντες οἱ ἐν Σαβουρὲ ἀμυνόμενοι ἐθελονταὶ ἐφαίνοντο τὴν ἐπιούσαν μελανοί. Τοῦτο συνέβη ὡς ἐκ τῆς ἀπομάξεως τοῦ ἰδρώτος διὰ τῶν χειρῶν αἵτινες ἦσαν μελανοί ἕνεκεν τοῦ πολλοῦ πυρός. Θεωροῦντες δὲ τὰ πρόσωπα τῶν ἄλλων οἱ ἐθελονταὶ ἐγέλων, ἐνῶ αὐτοὶ ἐγέλων μετ' ἐκείνων, χωρὶς νὰ γνωρίζωσιν ὅτι εἶναι μελανὰ καὶ τὰ ἑαυτῶν.

(γ) Ἡ περιώνυμος αὕτη μάχη ἀποσιωπᾶται παντάπασι ὑπὸ τοῦ Κυρίου Μενδελῶνος καὶ ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ ἐξῆς κόλου· «Ἡ συγκέντρισις τῶν ἐπαναστατικῶν στρατευμάτων ἐγένετο τοσοῦτον βραδέως (τοῦτο εἶναι ἀληθέστατον), ὥστε ὁ Μουσταφᾶς ἠδυνήθη νὰ διέλθῃ ἀκολούτως πρώτην τινὰ στενοπορίαν (ὁποῖαν στενοπορίαν;) ὅπου οἱ Κρήτες ἠδύναντο νὰ ἐπενέγκωσιν αὐτῷ μεγάλας ζημίαις. Ἄνευ μεγάλης ἀντιστάσεως (!!) κατέλαβε τοὺς Λάκκους καὶ ἐπροχώρησεν ἄχρι τῆς ἁγίας Βιρήνης».

(δ) Τὴν ἐπιούσαν τῆς μάχης οἱ ἐθελονταὶ ἐθεώρουν τοὺς Τούρκους μεταφέροντας καὶ θάπτοντας τὰ πτώματα τῶν πεσόντων, ὡς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὁπίων ἀποθηριωθέντες οἱ ἐχθροὶ ἐξετραχηλίσθησαν εἰς ἀνηκούστου ὀμότητος καὶ καταστροφῆς.

προσδοκωμένης αύξήσεως τῶν δυνάμεων διὰ τῆς προσθήκης τῶν σωμάτων τοῦ Βυζαντίου καὶ Σαρατσόγλου, οἵτινες διενυκτέρευσαν ἐν τῇ Χωστῇ τὴν νύκτα τῆς 30ης Νοεμβρίου, ἀφῆκαν ἀνενόχλητον τὸ ἐχθρικὸν στρατεύμα νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ἀπειλάς τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ παρεσκευάζοντο διὰ τὴν ἀμυναν τοῦ χωρίου τούτου. Ἀπροσδοκῆτως ὁμως πολλοὶ τῶν ἐγχωρίων ἀπελθόντες νύκτωρ, παρὰ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῆς προσκαιρίας ἐν Ζούρβᾳ διαμενούσης τότε συναλεύσεως τῶν Κρητῶν, ἐγκατέλειψαν τὴν Ζούρβαν νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὴν ὑποταγὴν, εἰς ἣν οἱ προσετώτες αὐτῆς ἔκλινον, τὴν δὲ πρῶταν ἀπῆλθε καὶ ὁ ἀρχηγὸς Κορωναῖος μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεως (α). Ἐγκαταλειφθεὶς δὲ μόνος, μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησίν του ἐθελοντῶν καὶ εὐαρίθμων ἐκ τῶν ἰθαγενῶν, ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, ἀπεσύρθη, ἀμέσως μετὰ τὸν Κορωναῖον, μετὰ τῆς δυναμείας του εἰς τὴν κοιλάδα «Φώκια», ἔνθα συνήντησε τὸ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Σαρατσόγλου σῶμα τῶν ἐθελοντῶν, ὅπερ μεταβαῖνον εἰς Ζούρβαν, ὅπως ἐνωθῆ μετὰ τῶν ἐκεῖ ὑπαρχόντων ἐπαναστατικῶν σωμάτων καὶ μαθὼν τὴν ἐγκατάλειψιν αὐτῆς, ἐπαλινθρόμησεν ἐπὶ τὰ ὀπίσω.

Ἐγχώριοι γραμματοκομισταί, νύκτωρ ἐκ Ζούρβας πρὸ τῆς ἐγκαταταλείψεως αὐτῆς παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη ἀποσταλέντες, ἀνήγγειλαν τῷ Συνταγματάρχῃ Βυζαντίῳ ὅτι προῶρισται νὰ καταλάβῃ τὰ Σουλουδὰ μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεως. Ὁ σεβαστὸς οὗτος πρεσβύτες μετέβαινεν εἰς τὴν ὑποδειχθεῖσαν αὐτῷ θέσιν, ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ Ζούρβα ἀφίνετο ἐλευθέρᾳ ἵνα προσφέρῃ εἰς τὸν Μουσταφᾶν πασᾶν τὴν ὑποταγὴν τῆς, πρὸς ἣν ἔρρεπον οἱ προσετώτες τοῦ χωρίου, οἱ δὲ ἐκ Ζούρβας ἀναχωρήσαντες ἐπαναστάται, διηυθύνοντο τῆδε κάκεισε. Ἦτο 1 Δεκεμβρίου 1866. Ὁ Βυζάντιος πληροφορηθεὶς καθ' ὁδὸν τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Ζούρ-

(α) Ἄγνοοῦμεν τοὺς λόγους τῆς ἀπελεύσεως τῶν ἐπαναστατῶν ἐκ Ζούρβας, κυριωτέρα ὁμως αἰτία εἶναι ἡ ῥοπή τῶν κατοίκων εἰς τὴν ὑποταγὴν.

βας, ἐπαλιθρόμησεν ἐπὶ τὰ ὀπίσω καὶ οὗτος. Ὁ Ζυμβρακιάκης διέμεινεν ἐν Φώκαιαις (α).

Οὕτως ἡ καλλιτέρα εὐκαιρία καὶ ἡ πολυαριθμοτέρα συγκέντρωσις, διέλαθε τῆς ἀγαθῆς τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακιάκη προθέσεις καὶ ἀπέβη πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ βραδύτης τῶν ἐπαναστατικῶν κινήσεων, προελθοῦσα ἔνεκεν τῆς ἐλλείψεως τῶν φορητῶν, πρὸς μεταφορὰν τῶν χρειωδῶν, ἀπήλλαξε τὸν Μιυσταρᾶν-Πασᾶν ἐκ τῆς ἀκροσφαλοῦς θέσεως εἰς ἣν ἤθελε περιέλθει, ἐὰν τὰ προσερχόμενα ἐπαναστατικὰ σώματα κατέφθανον ἐκ τε τῶν πλευρῶν καὶ τῶν νώτων διακοκῆσης τῆς μάχης τῶν Λάκκων· ἡ ἐγκατάλειψις δὲ τῆς Ζούρβας παρεσκεύασε πάθημα τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Σπυρίδωνος Γενίσαρλη, ἀρτίως ἐν Κισσάμῳ ἀποβάντος καὶ πορευομένου νὰ ἐνωθῆ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων. Ἡ διαφωνία τῶν ἀρχηγῶν ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἐλσεινῆς διαθέσεως τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων, ἔνεκεν τῆς ὁποίας ἀπωλέσθη τὸ θάρρος πολλῶν ἐθελοντῶν, ἡ δὲ ἀπραξία παρεχώρησεν εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν νίκην. Ἡ ἀταξία καὶ ἡ κακοκαιρία ἠτοίμαζον τὸ φάσγανον τῆς ἐπαναστατικῆς καταστροφῆς, ἡ δὲ ἐπιμονὴ παρεσκεύαζε τὴν ἀσπίδα τῆς ἀντιδράσεως. Ἐξηγοῦμεθα.

Οἱ ἐν ἀγία Εἰρήνῃ, Χωστῇ καὶ Φώκαιαις μεταβάντες, μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Ζούρβας, ἀρχηγοὶ Ζυμβρακιάκης, Κορωναῖος, καὶ Βυζάντιος μετέβησαν, ἰδίᾳ ἕκαστος, εἰς Ὀμαλὸν, ἐνθα ἀφίκετο καὶ ἡ συνέλευσις. Ἐνταῦθα συνελθόντες ἐν τινι καταλύματι οἱ τρεῖς οὗτοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου, διελύθησαν ἀπρακτοὶ ἔνεκεν τῆς διαφωνίας τῶν δύο πρώτων (β). Ἀποτυχούσης τῆς ἀπὸ κοινοῦ συμπράξεως, ἐνε-

(α) Ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ ὑπῆρχον πέντε ἀγροτικὰ καταλύματα, ἐντὰς τῶν ὁποίων διητῶντο πολλὰ γυναικόπαιδα· οἱ ἐθελονταὶ οὐδόλως ἐνοχλήσαντες τὰ δυστυχῆ ταῦτα ὄντα, κατεκλίθησαν ἐν ὑπαίθρῳ καὶ περ καθ' ὄλην τὴν νύκτα ἐπιπέε βροχὴ βεγδαϊοσάτη. Ὁ ἀρχηγὸς διενυκτέρευσε καθήμενος ἐπὶ λίθου.

(β) Καθ' ἃ ἐρρέθη τότε, ἡ μεταξὺ Κορωναίου καὶ Ζυμβρακιάκη διαφωνία ὑπῆρξεν ἐν Ὀμαλῷ, τοῦ Κορωναίου ἀξιοῦντος ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχή-

κεν τῆς διαφωνίας τῶν ἀρχηγῶν, ἐπῆλθε τυχαίως καὶ ἡ μερικὴ ἀπραξία τῶν ἐπαναστατῶν ἠγητόρων ὡς ἐκ τῆς κακοκαιρίας, ἣτις ἔδωκε τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ λάβῃ γνῶσιν τῶν ἐν Ὁμαλῶ διατρεχόντων καὶ νὰ παρασκευασθῇ προσηκόντως. Τοιαῦτα εἰσὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἀταξίας καὶ τῆς ἐλλείψεως τῶν χρειῶν! Οἱ ἐπαναστάται ὑφίσταντο τὰ ἐκ τῶν δύο τούτων ἐλλείψεων προερχόμενα δεινά. Τάξις καὶ μέσα τοῦ ἐπιβάλλειν αὐτήν, ἔλειπον ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τῶν ἐπαναστατῶν. "Ω! πόσον χρήσιμα εἶναι τὰ μέσα εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν!!!
. διὰ νὰ προάγῃται.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ ἄρτι ἐν Κισσάμῳ ἀποβάς ἀντισυνταγματάρχης τοῦ πεζικοῦ Σπυριδῶν Γενίσαρλῆς κατέλαβε τὴν κοιλάδα «Φώκαι» μετὰ διακοσίων πεντήκοντα ἐθελοντῶν ἐν οἷς ὑπῆρχον καὶ οἱ Δ. Τριτάκης Ἰλαρχος, Σολομὸς ἀνθυπολοχαγὸς, Κ. Λώρης, Σ. Ζαφειρίου, Κ. Ζέπος ἀνθυπασπισταὶ καὶ Κούγκουλης ἠγῆτωρ εὐαρίθμου ὁμάδος. Τὴν δύναμιν ταύτην ἐνίσχυσεν ὁ ὄπλαρχηγὸς τοῦ Σελίνου Κ. Κριάρης μετὰ πεντήκοντα Κρητῶν, ἐνῶ ὁ σωματάρχης Θεμ. Σαρατσόγλου καὶ οἱ Βασιλείου ὑπίατρος (κατόπιν ἐνδόξως πεσὼν ἐν τῷ διαμερίσματι τῆς Ῥεθύμνου), Κ.

γίαν, καθ' ὃ ἀνωτέρου κατὰ τὸν βαθμὸν, τοῦ δὲ Ζυμβρακᾶκη ἰσχυριζομένου ὅτι ἡ ἀρχηγία τῶν δυτικῶν τῆς Κρήτης διαμερισμάτων ἀνατέθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν καὶ ὀφείλει νὰ ᾔναι ἀρχηγὸς ἐφ' ὅσον διαμένει ἐν τοῖς δυτικοῖς διαμερίσμασι, καὶ ὅτι θέλει τεθῆ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Συνταγματάρχου Κορωνάου, εἴποτε μεταβῆ εἰς τὰ διαμερίσματα τῆς Ῥεθύμνης, ἐνθα οὗτος ἀρχηγέσκειεν. Περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν ὧδε ἐκτιθεμένων δὲν ἐγγυώμεθα, ὡς μὴ ἀκούσαντες τὴν μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τούτων συζήτησιν· ἐν δὲ αἱ ἔκτοτε ληφθεῖται πληροφορίαι ἡμῶν δὲν ἔχουσιν ἀληθείας, ἀρμόδιος εἶναι ὁ κατὰ τὴν συζήτησιν παρευρεθείς Συνταγματάρχης Βυζάντιος νὰ μᾶς διαφύσῃ.

Περὶ δὲ τοῦ Βυζαντίου, περὶ οὗ ὁ Κύριος Μενδελῶν γράφει ὅτι ἤξiou ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν διότι «εἶχε μουσικὴν καὶ πλείονας ἐθελοντὰς» δὲν ἠκούσαμεν τοιοῦτόν τι, οὐδ' εἶναι ἀληθές. Τὸ μόνον ὅπερ γνωρίζομεν θετικῶς εἶναι, ὅτι ὁ γέρων οὗτος ἀπόστρατος, μὴ ὢν περιβεβλημένος μὲ τὴν εὐθόνην ἀρχηγοῦ τμήματος, ἔτρεχεν ὅπου ὑφίστατο ἀνάγκη τῆς παρουσίας του, καὶ τοι προέβηκώς τὴν ἡλικίαν.

Σμολένσκης, Δ. Παππαβιέρου, Κ. Λεονταρίτης άνθυπολοχαγοί, Τρ. Πρωτοπαππᾶς, Π. Οικονομίδης, Α. Μάνεσης, Ο. Παππαβιέρου, και Θ. Λιμπρίτης άνθυπασπισται κατελάμβανον τὰς παρά τῆ εἰς Σέλιον ἀγούση τοποθεσίας «Κακαὶ Πλευραί»: μαθόντες δὲ παρά τινος ὑποτεταγμένου ὅτι ὁ ἐχθρὸς προτίθεται νὰ προσβάλη αὐτοὺς πανστρατιᾷ, ἔπεμψαν ἐκτάκτους ἀπεσταλμένους πρὸς τοὺς ἐν Ὀμαλῷ διαμένοντας ἀρχηγούς και ἀλλαγῷ εὐρισκομένους ἐπαναστάτας ἐξαιτούμενοι συνδρομῆν. Μάτην ὁ Γενίσαρλης και οἱ λοιποὶ ἀνέμενον ἐπικουρίας τὰ σώματα τῶν ἐθελοντῶν ἐκάθευδον ἐν Ὀμαλῷ, ἐνῶ ἡ κίνησις τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων εἶχε βεβαιωθῆ ἀπὸ τὸν ὀδηγὸν αὐτῶν (α). Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐσίμωσαν νύκτωρ τὸ πολεμικὸν ἤχημα ἐν Ὀμαλῷ, ἀλλὰ δὲν συνήχθησαν πλείονες τῶν πενήτηντα ἀνδρῶν εἰς τὸ ναῖδιον τοῦ Ὀμαλοῦ. Οἱ ἀρχηγοὶ και οἱ πλείστοι ἐθελονταὶ ἀνέμενον τὴν ἐπέλευσιν τοῦ φωτός, καθεύδοντες ἐν τοῖς καταλύμασιν, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἐκινουῦντο, ἐπωφελήθεντες τῆς κακοκαιρίας και τῶν διαφωνιῶν, αἵτινες προσέκοψαν τὴν κατάληψιν τῶν θέσεων πρὸ τῆς ἐκκινήσεως τοῦ ἐχθροῦ. Ἐνιοὶ τῶν συναθροισθέντων εἰς τὸ ναῖδιον ἐθελοντῶν ἐπανῆλθον εἰς τὰ καταλύματα, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν πρὸς τὰς θέσεις ἄνευ διαταγῆς. Τοιαῦτα συνέβαινον εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν στρατόπεδον, ὃ δὲ Μουσταφᾶς οὐδόλως εἰσελθὼν εἰς τὴν ὑποταχθεῖσαν, ἅμα τῆ

(α) Ὁ Μουσταφᾶς προσκάλεσας Κρητὰ τινα ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων ἐδωρήσατο αὐτῷ ἀρκετὰ χρήματα και τὸν ὑπεχρέωσε νὰ καθοδηγήσῃ τοὺς ἀκροβολιστὰς του δι' ἀτραποῦ τινος, ἀπαρτηρήτους εἰς τοὺς ὑπερκειμένους παρά τῆ κοιλάδι λόφους. Ὁ δυστυχὴς Κρῆς φοβούμενος ν' ἀρνηθῆ και μὴ θέλων νὰ γίνῃ πρόξενος τῆς καταστροφῆς τῶν χριστιανῶν, ὑπεσχέθη μὲν εἰδοποίησεν ὅμως περὶ τούτου τοὺς κατέχοντας τὰς Φώκιαις, καταδείξας ἐνταυτῷ, μὲ μὲγάλον τῆς ζωῆς του κίνδυνον, και τὸ μέρος ὅπερ θὰ κατελάμβανεν· και μ' ὅλον τοῦτο οἱ Τοῦρκοὶ εὐρέθησαν ἀνωθιεν τῶν ἐπαναστατῶν, διελθόντες ἀπαρτηρήτοι. Ἡ ἐξαπάτησις αὕτη δὲν φαίνεται ἡμῖν τόσῳ παράξενος διὰ τοὺς ἐθελοντὰς οἵτινες ἐτύγχανον ἄπειροι τῶν τοπικῶν, καθ' ὃ ἀφ' ἑχθέντες ἐκεῖσε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, ὅσον διὰ τοὺς Κρητὰς οἵτινες δὲν ἐπέισθησαν εἰς τὰς πληροφορίες τοῦ ὀδηγοῦ και κατεκλίνθησαν ἀμέριμοι, καθησιχάσαντες και τοὺς ἐθελοντὰς.

ἀναχωρήσει τῶν ἐθελοντῶν, Ζούρβαν, ὧν δ' εἰς κατάστασιν νὰ ἐκκινήσῃ, ὡς ἐκ τῆς παρασκευῆς ἦν ἐπέσπευδε, καὶ τῆς ἀναπαύσεως ἧς ἀπήλκυον οἱ ἄνδρες του, ἅτε διαμένοντες ἐν τοῖς μὴ καταστραφεῖσι καταλύμασι τῶν ἐν τῇ πεδιάδι χωρίων, διέταξε σῶμα ἀκροβολιστῶν νὰ καταλάβῃ νύκτωρ τὰς ὑπερκειμένας κορυφὰς τῆς κοιλάδος ἐν ἧ' διέμενον ὁ Γενίσαρλης. Τὸ σῶμα τοῦτο, ὀδηγούμενον ὑπὸ τοῦ εἰδοποιήσαντος τοὺς ἐπαναστάτας ὑποτεταγμένου Κρητός, καὶ διελθὼν ἀπαρατήρητον, ἐπετέθη αἰφνιδίως πρὸ τῆς ἡσῆς κατὰ τῶν ἐν τοῖς καταλύμασι καθευδόντων καὶ ἀμερίμων δισπαρμένων ἐν τῇ κοιλάδι «Φώκαι» ἐπαναστατῶν ἐκ τῶν ἄνω, ἐν ᾧ ἕτερον σῶμα προσέβαλε τοὺς κατέχοντας τὰς Κακὰς Πλευρὰς, καὶ τοὺς ἀπώθησε μετὰ ματαίαν ἀντίστασιν, πρὶν ἢ προλάβωσιν οἱ ἐν Ὀμαλῷ διαμένοντες νὰ συνδράμωσι τὸν ἀτυχῆ καὶ ἐγκαταλελειμμένον Γενίσαρλην, ὅστις ὀλίγου δεῖν συνελαμβάνετο ζῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν μὴ ἔσωζον αὐτὸν ἀφωσιωμένοι τινὲς μαχηταί, εἷς ἐκ τῶν ὁποίων, ὁ Γιατράκος, βληθεὶς τὸν πόδα ἀπέθανεν ἀκολούθως ἐν Κουστογέρακι, διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀρχηγοῦ του. Τὰ ἐν Ὀμαλῷ διαμένοντα σώματα τῶν ἐπαναστατῶν ἐκδραμόντα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ὑπὸ τὸν Γενίσαρλην κλπ. ὑποχωρούντων ἐθελοντῶν, συνήντησαν αὐτοὺς περὶ τὴν θέσιν «Ἀχλαδίδι», ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά· διότι αἱ ἐχθρικαὶ φάλαγγες εἶχον παρελάσει τὴν παρὰ τῇ θέσει «Κακαὶ Πλευραὶ» ἄγουσαν, καὶ ἐγκαθίσταντο εἰς τὰ περὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ὑψώματα, ἐν ᾧ οἱ καταδιώξαντες τοὺς ὑποχωρήσαντας ἐπαναστάτας ἀκροβολισταὶ τοῦ ἐχθροῦ ἠνοῦντο μετὰ τοῦ στελέχους. Οὕτως ἡ μεγαλητέρα συγκέντρωσις τῶν ἐθελοντῶν οὐ μόνον ἀπέβη ἀχρησιμοποίητος, ἔνεκεν τῶν προεκτεθεισῶν αἰτιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὴς κατεστάθη ὡς ἐκ τῆς ἀπωλείας τοῦ θάρρους μέρους αὐτῶν, ἔνεκεν τῆς ἀναιμωτεῖ ἐκτοπίσεώς των καὶ τῆς ἀνυπάρκτου φήμης, ὅτι ὑπῆρξε προδοσία (α) ἀπὸ τοὺς παρευρεθέντας ἐν Φώκαις Κρητάς.

(α) Ἡ ὑπόνοια περὶ ὑπάρξεως προδοσίας ἐκ μέρους τῶν Κρητῶν ἐξήχθη ἐκ τῆς ἀμεριμνησίας αὐτῶν, μετὰ τὴν εἰδοποίησιν τοῦ ὀδηγήσαντος τοὺς ἀκροβολιστὰς τοῦ ἐχθροῦ Κρητός. Ἄλλ' ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων ἀ-

Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρὸς καταλαβὼν τὴν Ἀγίαν Εἰρήνην ἐξηπλοῦτο ἐπὶ τῶν πέριξ ὑψωμάτων, ἐν ᾧ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ Σωματάρχαι, Κορωνάιος, Βυζάντιος, Γενίσαρλής, Σαράτσογλος κλπ. μετέβησαν εἰς Κουστογέρακα, τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακιάκη καὶ τῶν ὑπάρχοντων Χατζή-Μιχάλη καὶ Δασκαλάκη διαμεινάντων ἐγγύτερον τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν θέσιν «Ἀχλαδίδι» ὀπίθεν ἐπέβλεπον τὰς κινήσεις αὐτοῦ, καὶ διανυκτερουσάντων ἐπὶ ποδὸς ἔνεκεν τῆς μεγάλης κακοκαιρίας, παραταθείσης ἐφ' ὅλην τὴν νύκτα (α). Τὴν ἐπιούσαν ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακιάκης ὠδήγει καὶ οὗτος (ἀφοῦ ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν προὔτιθετο νὰ ἐκκινήσῃ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν) τὸ ὀλιγάριθμον σῶμά του καθουγρον καὶ πειναλέον εἰς Κουστογέρακα, ὅπως συμπράξῃ μετὰ τῶν διαμεινόντων ἐκεῖσε ἀρχηγῶν καὶ σωματαρχῶν εἰς ὅ,τι αἱ περιστάσεις ἀπήτουν. Ἐνταῦθα διωρίσθη φρούραρχος ὁ ὑπολοχαγὸς Θεμ. Σαρατσόγλου.

Ἐπιτρέποντος τοῦ καιροῦ, ὁ ἐχθρὸς ἐξηπλοῦτο βαθμηδὸν ἐφ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν Σελίνου, πυρπολῶν τὰς οἰκίας τῶν μὴ ὑποτασσομένων ἰθαγενῶν καὶ ἐξαφρανίζων πᾶν τὸ προστυγχάνον. Τὰ ἐπὶ τῆς παραλίας ἀναμένοντα τὴν ἀφιξίν εὐρωπαϊκῶν ἀτμοπλοίων γυναικόπαιδα, ὅπως ζήτησωσιν ἄσυλον εἰς τὴν ἐλευθεράν Ἑλλάδα, ἀνήρχοντο ἀπηλπισμένα εἰς τὰ ὄρη ἢ ἀπεχώρουν κλαίοντα πρὸς τὴν Τρῦπητὴν (β). Οἱ Σελινιώται, ἐξαίρεσει ὀλίγων, ἤσχο-

πεδείχθη, αἱ ὑπόψιαι τῶν ἐθελοντῶν ἦσαν ἀνυπόστατοι, οἷοι οἱ Κρῆτες, καθ' ὧν ἐδυσφόρου, ἐκινδύνευσαν πρὸ παντὸς ἄλλου· ἐμάχοντο δὲ λυσωδῶς καὶ πρὸ πάντων ὁ γέρον Πρωτοπαππᾶς ἐκ τοῦ χωρίου «Ἐπανωχωρι» τῆς ἐπαρχίας Σελίνου, καθ' οὗ κυρίως ἀπεδίετο ἡ προδοσία.

(α) Τόσον βραδέως ἐπιπτεν ἡ βροχὴ, ὥστε οἱ ἐθελονταὶ ἔλεγον ὅτι ὁ Θεὸς συμπτεθεὶ ὑπὲρ τῶν Τούρκων καὶ ἠβουλήθη τὴν καταστροφὴν των· ἔστατο δὲ ὄρθιαι, ἀποστάζοντες ὑδάτος ὡς ἂν εἶχον ἐξέλθει ἐκ τῆς θαλάσσης.

(β) Παράλλαι βράχοι τῆς Ἐπαρχίας Σελίνου μετὰ Σούγιας καὶ Ἀγίας Ῥουμέλης, ἔβη κατέρυγον πολλὰ γυναικόπαιδα, ὅπως ἀποφύγῃ τὰς κτηνώδεις ὀρμάς τῶν Τουρκοαιγυπτίων. Κατὰ τῶν ἐν Τρῦπητῇ καταφυγόντων τούτων ὁμοιωμάτων τοῦ Ἰψίστου, ἐρρήθησαν πολλαὶ βολαὶ κανονίου ἐκ τινος τουρκικοῦ ἀτμοπλοίου περιπλέοντος, πρὸς βεβαίωσιν ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος δὲν καθυστεροῖ κατὰ τὴν ἀπαιθρωπίαν οὔτε κεραίας τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς.

λοῦντο εἰς τὴν τοποθέτησιν τῶν φερεοίκων οἰκογενειῶν των· οἱ Λακκιῶται ὡσαύτως. Οἱ Κισσαμῖται ἐκλαβόντες ὅτι ὁ ἐν Σελίνῳ ἐξηπλωμένος ἐχθρὸς ἤθελε τραπῆ πρὸς τὴν ὁμορον ἐπαρχίαν των, διέθετον τὰ κατ' αὐτούς. Ἐν Κουστογέρακι διέμενον 900 περίπου ἐβελονταὶ καὶ 200 Κρητες· ἡ δύναμις αὕτη ἦτον ἀρκοῦσα κάπως πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ὄχυροῦ τούτου χωρίου, ἀλλὰ πολλοὶ ἐκ τῶν ἀπλῶν (α) ἐβελοντῶν ἀποθαῖρονθέντες, συνῆλθον ἐν τῇ πλατείᾳ καὶ ἐζήτησαν δι' ὀχλαγωγίας τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπάνοδόν των· μάστιγ' ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἔστη ἐν τῇ μέσῳ τῶν φωνασκούντων καὶ ὑπέμνησεν αὐτοῖς τὰς πράξεις τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 καὶ τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη των, τὸ θάρρος τῶν θορυβούντων δὲν ἀνεκτάτο· ὁ θρίαμβος τοῦ ἐχθροῦ ἐξεδηλοῦτο. Ὁ προεκτεθεὶς τραγέλαφος ἐγένετο πρόξενος σκέψεως τῶν ἀρχηγῶν, συνελθόντων πρὸς τοῦτο ἐν τινι καταλύματι. Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐπέμενε νὰ κτυπηθῆ ὁ ἐχθρὸς, ἀλλ' οἱ ἀποθεαῖρονμένοι ἐβελονταὶ δὲν ἐδείκνυον σημεῖα θάρρους. Ἡ χαρακτηρίζουσα τὸν Ζυμβρακάκην παραδειγματικὴ ἐπιμονὴ καὶ ἀδιαφορία (β) εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἔσχεν ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει (γ). Τὰ πράγματα διετέλουν ἐν ἀβεβαιότητι, ἕως οὔ ἢ φρόνησις τῶν ἀξιωματικῶν τῶν διαφόρων σωμάτων ἔλυσε τὸ σύμπλεγμα τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν. Οὗτοι συνελθόντες ἐν συμβουλίῳ ἐν τινι ἀχυρῶνι ἐλάλησαν διαδοχικῶς, πολλὰ περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῶν πραγμάτων, μετὰ δὲ δίωρον συζήτησιν, καθ' ἣν ἀνεπτύχθησαν πολλαὶ ἰδέαι καὶ κρίσεις ὀρθαὶ καὶ καλὰι, παρεδέχθησαν ὁμοφώνως ὅπως ἕκαστος ἐκ τῶν ἀρχηγῶν μεταβῆ εἰς

(α) Ἀπλοῦς ἐβελοντὰς ἐνοσοῦμεν τοὺς μὴ βεθμολόγους.

(β) Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης καὶ τοι μὴ θεωρούμενος ὑπὸ πολλῶν ὡς ἐνεργητικὸς, ἐτυνεύθειζε νὰ στρατοπεδεύῃ πάντοτε ἐγγὺς τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὅταν ἀκόμη ἢ ὑπ' αὐτὸν δύναμις δὲν ὑπερέβαινε τοὺς πενήντηκοντα ἀνδρας.

Πολλάκις δὲ καὶ περ προβλέπων ἦταν ἀναπόφευκτον, ἔδιδε μάχας διὰ νὰ κέξυπνοῦν τὰ αἵματα» ὡς ἔλεγε.

(γ) Ἐνεκεν τῆς περιστάσεως ταύτης ἐφρονεῖτο ὁ ἀνθυπασπιστὴς τοῦ πεζικοῦ Κωνσταντῖνος Παπαθανασίου ἐξ ἀπροσεξίας, διὰ τοῦ ἰδίου ὄπλου του. Ὁ νεκρὸς μεταφέρθη εἰς τὸν Πειραιᾶ.

τὸ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ τμήμα, πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀναζωπύρωσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις. Γενομένης ἀποδεκτῆς παρὰ τῆς Συνελεύσεως τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῶν ἀξιωματικῶν, ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ ἀνεχώρησαν, τῇ διαταγῇ τῆς Συνελεύσεως, μετὰ τῶν ἀνδρῶν των, ἐξαιρέσει τῶν ἀνθυπασπιστῶν Κωνσταντίνου Λώρη, Σωτηρίου Ζαφειρίου, Γεωργίου Σπηλιοπούλου καὶ ὀλιγίστων ἐθελοντῶν, οἵτινες ἐγκαταλείψαντες τοὺς ἀρχηγούς των ἠνώθησαν μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην ἐθελοντῶν (α).

(α) Ἐν τῇ τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος πραγματεῖα, ἡ τότε κατὰστασις τῶν πραγμάτων τῆς ἐπαναστάσεως περιγράφεται ὡς ἑξίς. «Οἱ εἰς Κουστογέρακα συναθροισθέντες ὑπὸ τῶν Κορωναίων ἐπαναστάται συνεποσούντο εἰς ἑξακοσίους, ἐξ ὧν ὀλίγοι Κρήτες» (ἐν ᾧ ἀνέβαινον εἰς 900 περίπου ἐθελοντὰς καὶ 200 καὶ ἐπέκεινα Κρήτας) «ἕκαστος δ' αὐτῶν ἠγωνίζετο κατὰ τὸ δοκοῦν, ἀνευ πειθαρχίας καὶ τάξεως. Κατ' ἀρχὰς ἀπέκρουσαν τὰς προσβολὰς τοῦ Μουσταφᾶ» (εἰς Κουστογέρακα δὲν ἐρρίφθη οὔτε βολὴ τουφεκίου) μόνον ὀχυρώματα κατεσκευάζοντο, τῇ ἐπιστάσει τῶν ἀνθυπολοχαγῶν Χρ. Σολιώτου καὶ Μιλ. Δόξα, κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ ταῦτα ἔμεινον ἀτελεῖ καὶ ἀχρησιμοποίητα ὡς ἐκ τῆς ἀπελεύσεως τῶν σωματαρχῶν) «μετὰ μικρὸν ὅμως ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα» (ἐν Κουστογέρακι ὑπῆρχε τότε διπυρρίτης καὶ ἄλευρον καὶ ὕδωρ ὡς ἑστερήθησαν, τῇ διαταγῇ τοῦ Ζυμβρακάκη, ἕνισι τῶν ἐθελοντῶν οἵτινες ἐξεδήλωσαν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Κρητικοῦ ἐδάφους.) «ἤρχισαν ν' ἀραιώσι τὰς τάξεις των, δὲν ἐδράδυνε δὲ ν' ἀποδειχθῇ ὅτι αἱ Τουρκικαὶ δωροδοκίαι καὶ ὑποσχέσεις ἦσαν καλῶς ὑπολελογισμέναι» (ὑποσχέσεις εἶχον δοθῆ, δωροδοκίαι ὅμως δὲν ἔλαβον χώραν). «Οἱ ἰθαγενεῖς ἤθελον νὰ συνθηκολογήσωσι». (Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές διότι τῶν ἰθαγενῶν αἱ οἰκίαι κατεστράφησαν ἅπασαι, ἐξαιρέσει τοῦ χωρίου Λειθαδᾶ καὶ ὀλιγίστων οἰκιῶν ἐν τοῖς λοιποῖς χωρίοις, ἕως ἐξήκοντα, αἵτινες ἔμεινον ἀπυρπόλητοι, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὑποταγῆς τῶν κτηματιῶν) «τῶν Σφακιωτῶν μάλιστα τὸ φρόνημα ἦτο λίαν ὑποπτον» (τοῦτο εἶναι ἀληθές κατὰ τὸ ἡμῖς). «Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Κορωναῖον ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Ρεθύμνου, ὅπερ εἶχεν ἀναγορεύσει αὐτὸν ἀρχιστράτηγον» (ὁ Κορωναῖος ἀνεχώρησε μετὰ τῶν λοιπῶν Σωματαρχῶν ἕνεκα τῆς ἀποφάσεως τοῦ συμβουλίου τῶν ἀξιωματικῶν, περὶ οὗ ἀνωτέρω διελάβαμεν). «Ὁ Βυζάντιος εἶχε διορίσει ἑαυτὸν ἀρχιστράτηγον» (Τοῦτο εἶναι ὅλως ἀνυπόστατον). «Ὁ Ζυμβρακάκης ἤθελε νὰ μείνῃ εἰς τὰ Σφακιά». (Ἐκ τῶν πραγμάτων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Ζυμβρακάκης ἤθελε νὰ μείνῃ πλείον τοῦ

Ἐναπομείνας εἰς Κουστογέρακα, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Σωματάρχων, μετὰ ἐβδομηκόντα περίπου ἐθελοντῶν, ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης διεμεύρασε τοῖς Κρησὶ τὸ ἐν τῇ ἀποθήκῃ ὑπάρχον ἀλευρον, τοῖς δὲ ἐθελονταῖς τὸν δυπυρίτην, ὅπως μὴ περιπέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὀλίγου κατ' ὀλίγον προσεγγίζοντος ἐχθροῦ· ἀκολούθως δὲ καταλαβὼν τὴν ὑπερκειμένην τοῦ Κουστογέρακος καὶ μικρὸν ἀπ' αὐτοῦ ἀπέχουσαν θέσιν «Ὁχραν» (α), διέμεινεν ἐν αὐτῇ ταλαιπωρούμενος ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῶν πόνων μέχρι τῆς 19 Δεκεμβρίου 1866 (β). Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἡ Ῥωσικὴ φρεγάτα «Μέγας Ναύαρχος» ἔσωζε τὰ εἰς Τρουπητὴν καταφυγόντα γυναικόπαιδα τῶν Σελινιωτῶν (γ), μετὰ δὲ τὸν ἀπόπλου τοῦ πολεμικοῦ τούτου, ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἀνῆλθεν εἰς Ὁμαλόν.

Προληφθεῖσης τῆς ὑποταγῆς τοῦ Σελίνου χάρις εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης Γεωργίου Κροκίδα, καὶ Κ. Κριάρη, τῶν καπετανέων Γιώργη ἐκ Κουστογέρακος, Κασσάκη, Παππαγιαννάκη, καὶ Ἀντωνίου Μπασιαδάκη ἀποθανόντος ἔνεκεν τραύματος καὶ εἰς τὰς προσπάθειάς τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρα-

ἐχθροῦ, ὡς καὶ ἔμεινεν, οὐχὶ δὲ εἰς Σρακιὰ ἔνθα δὲν ἐπάτησε τὸν πόδα του κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. «Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων οἱ ἐθελονταὶ ἐμήνυταν εἰς τὸν Μουσταφᾶν ὅτι ἤθελον νὰ ὑποταχθῶσι». (Οἱ ἐθελονταὶ δὲν ἐμήνυσαν εἰς τὸν Μουσταφᾶν ἐν τῷ χρόνῳ διέμενον ἐν Κουστογέρακι, ἀλλ' ἐκ Σρακιῶν ἔθθα μετέβησαν μετὰ τὴν ἐκείθεν ἀναχώρησίν των).

(α) Ἡ Ἑλληνικὴ ἀπερικοπέα ἐξωγραφίζετο εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην ἐν Ὁχρᾷ διαμένον σῶμα τῶν ἐθελοντῶν. Ἐβδομηκόντα φθειραλεῖς ἀνθρώποι εἶχον τὴν ἀνασχυρτίαν (κατὰ τὸν ἀξιόλογον ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ Ν. Νικολαΐδην) νὰ στρατοπεδεύωσιν ἐγγύς ἐχθροῦ συμποσούμενου εἰς 12 χιλιάδας.

(β) Τὸ μεσονύκτιον τῆς 19 Δεβρίου πέμψας ὁ Πισᾶς τοὺς ἀτάκτους Ἀλβανοὺς καὶ Κρητὰς κατέλαβε τὰς ὑπερκειμένας τῆς Ὁχρας κορυφάς, τὴν δὲ πρῶταν σῶμα ἰσχυρὸν ἐπεφάνη ἐν τῇ θέσει διέμενον οἱ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην ἐθελονταί. Εὐτυχῶς ἡ θέσις αὕτη εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ τυχαίως τὴν 7 Μ. Μ. ὥραν τῆς αὐτῆς νυκτός καὶ οὕτω διεσώθησαν οἱ ἄρτι ὑπεκφυγόντες τὴν τουρκικὴν παγίδα πειρασμοί.

(γ) Κατὰ τίνα τρόπον «οἱ ἰθαγενεῖς ἤθελον νὰ συνθηκολογήσωσιν» (κατὰ τὸν Κύριον Μενδελσῶνα) ἀφοῦ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία των ἐπεσιβάζοντο ὁμαδὸν εἰς τὴ Ῥωσικὸν πολεμικὸν ἀτμόπλοιο;

κάκη, καλλιεργήσαντος πάνυ δεξιῶς τὰ μεταξύ Σελινιωτῶν καὶ Τούρκων μίση, ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ταύτης τοῦ ἐχθροῦ ἐματαιώθη κατὰ τὸ ἥμισυ. Ἄλλ' ὁ Μουσταφᾶς θέλων νὰ μὴ ἀποτύχη καθ' ὀλοκληρίαν ὁ σκοπὸς τοῦ πολέμου, ἐπεβίβασεν ἐπὶ τοῦ περιπλέοντος ἐχθρικοῦ στόλου μέρος στρατοῦ, ἐκ Σούγιας (α), μέχρι τῆς ὁποίας εἶχεν ἐξαπλωθῆ, καὶ ἀπεβίβασεν αὐτὸ εἰς Ἀγίαν Ῥουμέλην (β), ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν διὰ τῆς φάραγγος τῆς Σαμαριᾶς κἀθοδὸν τῶν οἰκογενειῶν τῶν Λακκιωτῶν καὶ Κυθωνιατῶν εἰς τὰ παράλια, πρὸς ἐπιβίβασιν ἐπὶ τῶν περιμενομένων Ἑρωπαϊκῶν ἀτμοπλοίων, καταναγκάσῃ δὲ τὰ ἐκεῖ ὑπάρχοντα γυναικοπαῖδα νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰς ἐστίας των, ἀφοῦ οἱ οἰκογενειάρχαι καὶ ἀρματοῦλοι νεανίαι προσφέρωσιν εἰς αὐτὸν τὴν ὑποταγὴν των.

Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, οὐδόλως ἀποθαρρύνθεις ἐκ τῶν φαινομένων ἐπιτυχῶν τοῦ ἐχθροῦ, κατεγίνετο ἐν Ὀμαλῇ εἰς τὴν συγκεντρώσιν ἐπαναστατῶν, ὅτε μὲν γράφων πρὸς τοὺς καπεταναίους, ὅτε δὲ πείθων διὰ τοῦ λόγου τοὺς προσερχομένους καὶ πέμπων αὐτοὺς πρὸς συλλογὴν ἐπαναστατῶν· συγκεντρώσας δὲ 700 ἀνδρας καὶ θέλων ν' ἀπαλλάξῃ τὰ ἐν τῇ Φάραγγι τῆς Σαμαριᾶς διαμένοντα γυναικόπαῖδα ἐκ τῆς στενοχωρίας εἰς ἣν περιῆλθον ὡς ἐκ τῆς ἐν Ἀγίᾳ Ῥουμέλῃ κατασκηνώσεως τοῦ ἐχθροῦ, διέβη τὴν φάραγγα καὶ φθάσας εἰς Πόρτας (γ), ἐν ᾧ χρόνῳ πολλοὶ ἐθελονταὶ ἐπεβίβάζοντο ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν ἀτμοπλοίων, ὅπως κομίσωσι τὰς πολυτίμους ὑπάρξεις των εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, παρεσκευάζετο νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ ἐπὶ τῆς παραθαλασσίας κατεσκηνωμένου

(α) Ὀρμος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σελίνου.

(β) Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν, ἐγγὺς τῆς παραθαλασσίας κείμενον, οἱ κάτοικοι τοῦ ὁποῦ, ἐξαιρέσει εὐαριθμῶν, δὲν εἶχον εἰσέτι ἐπαναστατήσει. Οἱ ἐγγῶροι εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀφιλόξενοι, ἀπεκαλοῦντο δὲ ὑπὸ μὲν τῶν ἐθελοντῶν ἀντίχριστοι ὑπὸ δὲ τῶν λοιπῶν Κρητῶν μουζεβίριδες (κατάσκοποι).

(γ) Στενὸν τῆς φάραγγος Σαμαριᾶς εἰς τὸ ἐγγὺς τῆς Ἀγίας Ῥουμέλης καταλήγον πέρασ αὐτῆς. Διὰ νὰ διαβῇ τις ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο ἀπαιτεῖται νὰ βραχῇ μέχρι τοῦ γόνατος σχεδόν· οἱ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην ἐπαναστάται διαβάτες, κατεκλίνθησαν ἐν ὑπαίθρῳ ὡς εἶχον.

καὶ ἐπιμελῶς περιβεβλημένου, διὰ λιθοκτίστου ὀχυρώματος, ἔχθρου. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Μάρκος Βότσαρης κατελθὼν ἐξ ἀποτόμου ἀτρακτοῦ ἡγήτωρ ὀγδοήκοντα ἐθελοντῶν (α) [οὓς, μετὰ τῶν ἀδελφῶν του Χρήστου ἀνθυπολοχαγοῦ, καὶ Ἄθανασίου ἀνθυπασπιστοῦ, Δ. Βαϊρακτάρη, Γεωρ. Θανοπούλου καὶ Ἄθ. Μαλάμου ἀνθυπασπιστῶν ἐπίσης, συνήγαγεν ἐκ τῶν ἐκ Κουστογέρακος ἀναχωρησάντων ἐθελοντῶν τῶν διαφορῶν σωματίων (β)], ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, ὅστις, εἰρήσθω πρὸς τιμὴν του, διεμαρτυρήθη ἐντονώτατα διὰ τοῦ πυρὸς κατὰ τῆς ἐπιβίβασεως τῶν συνθηκολογησάντων. Διότι καταλαβὼν τὰς ὑπερκειμένους τῇ Ἁγίᾳ Ρουμέλῃ θέσεις, δι' ἐπικυνδίνου πορείας, προσέβαλε διὰ τοῦ πυρὸς (γ), τὴν πρωτὴν τῆς 8 Ἰανουαρίου 1867, τὸν ἔχθρον, ἐν ᾧ οἱ κατὰ τὴν μάχην ταύτην διαπρέψαντες ὑπὸ τὸν Χατζή-Μιχάλην καὶ Νικόλαον Νικολουδάκη Λακκιῶται προσέβαλον ἐκ τοῦ ἀριστερόθεν ὑπερκειμένου βράχου, ὃν ἀνοήτως οἱ ἔχθροὶ ἀφῆκαν ἀκατάληπτον. Τὸ πῦρ ἀρχίσαν ἀπὸ πρωτῆς, ἐξηκολούθησε ζωηρώτατον μέχρι τῆς ἐσπέρας· αἱ ὀχυρώματα περιβολαὶ τοῦ ἔχθρου ὠμοιάζον μὲ ἡραίστειον ὡς ἐκ τοῦ σφοδρότατου πυρὸς, ἡ μεγάλη δὲ χρῆσις τούτου προὔξενεσεν τὴν ἀχρηστίαν

(α) Οἱ ὑπαξιωματικοὶ θεωρήσαντες ἀσυμβίβαστον τὴν μετὰ τοῦ συνθηκολογήσαντος ὄχλου ἐπὶ τῷ αὐτῷ διαίτησίν των καὶ συνελθόντες, ἀνηγόρευσαν ἡγήτορα αὐτῶν τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Μάρκον Βότσαρη.

(β) Πρόξενοι τῆς δι' ἔχθρικῶν πλοίων ἀπελεύσεως τῶν ἐθελοντῶν ἐγένοντο αἱ ἐν Ἀθήναις καὶ Σύρῳ πατριωτικώταται πλὴν ἀκατάλληλοι ἐπιτροπαὶ τῶν Κρητῶν, αἵτινες ἀπέστειλλον ἀδιακρίτως εἰς Κρήτην ἀνθρώπους ἀπειροπολέμους καὶ ἀγνώστου φιλοτιμίας καὶ πατρίδος, πρὸς δὲ καὶ ἡ ἀφιλοξενία Σφακιωτῶν τινων (οὐχὶ ὀλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας)· πρὸ πάντων δὲ αἱ ἐθνοκατάρτατοι ἐνεργεῖαι τῶν τουρκοφίλων Τζιριμιδάνη καὶ Ἀνδρέου Κοπάση. Καὶ ὄντως· πῶς ἄλλως ἤθελον πεισθῆ νέοι τινὲς διακριθέντες ἐν τισὶ μάχαις ἐπὶ φιλοτιμίᾳ, νὰ ἐπιβῶσιν ἐπὶ τῶν ἔχθρικῶν ἀτμοπλοίων; Βεβαίως διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν δύο τούτων Σφακιωτῶν.

(γ) Δὲν ἐννοοῦμεν τὸν ἀρχηγὸν εἰς τὰ ὀχυρώματα, μάλιστα ἀποδοκιμάζομεν τὴν γνώμην τῶν ἀπαιτούντων τὴν παρουσίαν του εἰς τὰς θέσεις τῶν ὀπλοφόρων.

τῶν πυροβόλων, ὧν οἱ τροχοὶ ἐθλάσθησαν· ἤθελον δὲ ὑποστῆ μεγίστην συμφορὰν οἱ ἐχθροὶ, ἐὰν μὴ ἡ φρόνησις τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Κριάρη ἐμπόδιζε τὴν κάθοδον τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐὰν μὴ ὑπεστηρίζετο ὁ ἐχθρὸς ὑπὸ φρεγάτας καὶ μιᾶς κανονιοφόρου ἀτμοκινήτου ἡμιολίας, αἵτινες ἐκανονοβόλουν ἀκατάπαυστως κατὰ τῶν ἐπαναστατικῶν θέσεων. Πέντε λέμβοι πλήρεις πληγωμένων ἐθεάθησαν μεταφέρουσαι αὐτοὺς ἐν τοῖς ἀτμοπλοίοις τοῦ ἐχθροῦ, οὗτινος αἱ ἀπώλειαι εἰσιν ἡμῖν ἀγνωστοί· ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ἔπεσαν μόνον πέντε καὶ ἐπληγώθησαν τέσσαρες (α), καίτοι τινὲς ἐκ τούτων ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῶν Χ. Βότσαρη, Χ. Ἀγαγνωστοπούλου, Ἡλιοῦ Μπιλίδα καὶ Δ. Βαῖρακτάρη, προσέβησαν προσωτέρω τοῦ προσδιορισθέντος. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ ἐπαναστάται ἐμάχοντο νήστεις καὶ διψαλέοι, ἦσαν ὅμως εὐθυμοὶ. Καί τοι δ' ἐδυσφόρουν ἐπὶ τῇ ἀτιμώσει τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος· ὡς ἐκ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ἐπιβάντων ἐν τρεῖς τουρκικοῖς ἀτμοπλοίοις ἐθελοντῶν (β), διετήρησαν ὅμως ἀκμαῖον τὸ ἐπαναστατικὸν φρόνημα, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι τὴν στέρησιν τῶν ἐπιτηδεῶν, τὰς προδοσίας, τοὺς πόνους καὶ συμφορὰς πολέμου ἐπαναστατικοῦ (γ). Ἡ δὲ ἀνα-

(α) Ἀληθῶς φαίνεται ἀπίστευτος ἡ ἀσήμενος ἀπώλεια τῶν ἐπαναστατῶν κατόπιν τοσούτου πυρὸς, εἶναι ὅμως ἀληθεστάτη. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δέον ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν ἄσκοπον ῥιπήν καὶ εἰς τὴν τύχην· σφαῖρα κανονίου δίχα διαιρέσασα τὸ ὄπλον τοῦ ἐκ Τριπόλεως ἐθελοντοῦ Ἡλιοῦ Μπιλίδα, οὐδέλωσ ἔβλαψε τὸν ὀπλίτην· ἐν ᾧ οἱ βράχοι ἐσπαράσσοντο ἐκ τῶν βλημάτων τῶν κανονίων, οὐδεὶς ἀνὴρ ἐφονεύθη ἐκ τούτων. Διὰ τοῦτο ἀποδίδομεν τὸ σπάνιον τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πυρὸς φαινόμενον εἰς τὴν ἄσκοπον ῥιπήν καὶ εἰς τὴν τύχην.

(β) Τινὲς ἐκ τῶν μὴ παραδεχθέντων νὰ συνθηκολογήσωσι μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐθελοντῶν ἀπεφάσισαν νὰ συγκαλέσωσι τοὺς συνθηκολογήσαντας, ἐπὶ τῇ προφάσει συνεννοήσεως μετ' αὐτῶν, καὶ νὰ τοὺς φονεύσωσι πρὶν ἢ ἐπιβιβασθῶσιν, ἐὰν δὲν ἐπειθοντο νὰ μεταβάλλωσι σκοπὸν· ἀλλ' ἀπέτυχον.

(γ) Πολλοὶ ἐθελονταὶ ἐκ τῶν ἐλεγκτοτέρων, ὡς οἱ ἀνθυπασισταὶ Τριαντάφυλλος Πρωτοπαππᾶς καὶ Σπυρίδων Ταμβακᾶς ἐν Ἀσκήφω, οἱ Μάρκος, Χρῆστος καὶ Ἀθανάσιος, ἀδελφοὶ Βότσαρη, καὶ Βαῖρακτάρης ἐν Ἀγίᾳ Ρουμέλῃ, οἱ Κωνσταντῖνος Δώρης, Γεώργιος Σπηλιόπουλος καὶ Σωτήριος Ζαφειρίου ἐν Κουστογέρακι, καὶ ἄλλοι ἄλλοτε, ἀποσπασθέντες ἐξ

ζωπύρησις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τοῖς ἀνατολικαῖς διαμερίσμασιν ὀφείλεται μὲν εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν ἐκ Κουστογέρακος ἀναχωρησάντων καὶ τῶν ἀκολουθῶν ἐκεῖσε ἀποβιθασθέντων ἀρχηγῶν καὶ σωματαρχῶν, εἰς τὸν παλλικαρισμὸν τῶν σωματαρχῶν Ἀντωνίου Μίτσα ὑπολοχαγοῦ τοῦ Πεζικοῦ, Νικολάου Νικολαΐδου ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ Μηχανικοῦ, Κωνσταντίνου Σμολένσκη ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ, Χρήστου Δημητρίου ἀνθυπασπιστοῦ τοῦ Πεζικοῦ, καὶ Κώστα Τσάκωνα Κυνουριέως, καὶ εἰς τὴν αὐταπάρνησιν τῶν ἀνυποτάκτων ἀρχηγῶν καὶ καπεταναίων τῶν διαμερισμάτων ἐκείνων Κόρακα, Ῥωμάνου, Δασκαλάκη, Παυλῆ καὶ ἄλλων ἀγνώστων ἡμῖν, ἀλλ' ἡ διατήρησις τῆς ὀφείλεται εἰς τὴν καρτερίαν καὶ ἀνοχὴν, πρὸ πάντων, τοῦ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκη σώματος, καὶ εἰς τὴν ἀκατονόμαστον ἐπιμονὴν καὶ ἀκλόνητον πεποιθήσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου, ὅστις, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Κριάρη, Χατζῆ-Μιχάλη, Κορκίδα, Γογονῆ καὶ τινων ἀνυπο-

ἄλλων σωμάτων κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ ἐνωθίντες μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκη σώματος, ἐν ᾧ διεκρίνοντο οἱ Χρῆστος Σολιώτης ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Μηχανικοῦ, καὶ οἱ ἀνθυπασπισταὶ Χαρίλαος Ἀναγνωστόπουλος, Θεμιστοκλῆς Βουλγάρης, Παναγιώτης Παντόπουλος, Βασίλειον Στουρνάρας, Κωνσταντῖνος Κοντοδημητρόπουλος, Μιλτιάδης Λιναρδόπουλος, Ἀθανάσιος Μαλάμος, Γεωργιάδης καὶ πολλοὶ γενναῖοι ὑπαξιωματικοί, ὧν τὰ ὀνόματα διαφεύγουσι τὴν μνήμην ἡμῶν, κατέστησαν αὐτὸ τὸ ἐκλεκτώτερον καὶ ἠθικώτερον τῶν σωμάτων. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ κατὰ τὸν Κύριον Μενδελσῶνα ἐκτίζοντες ταμπούρια οὐδόλως ἀναχαιτίζοντα τὴν ὄρμην τοῦ ἐχθροῦ!! Ἐὰν εἰς τούτους προσθέσωμεν καὶ τοὺς περιόδικως μετ' αὐτοῦ ἐνουμένους καὶ ἀπερχομένους ἐκλεκτοὺς ἐθελοντὰς Μιλτιάδην Δόξαν ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ Πυροβολικοῦ, Σπυρίδωνα Μανούσου ἀνθυπύλαρχον, Περικλέα Οἰκονομίδην, Θεόδωρον Διμπρίτην, Νικόλαον Καμπάνην καὶ Ἀριστόβουλον Μάνεσην ἀνθυπασπιστὰς, ἀφ' ἑνὸς νὰ φαντασθῆ ἕκαστος ὁπόσον ὑπερηφανεύετο ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης διοικῶν τοιοῦτους χρηστοτήθεις καὶ γενναίους ἄνδρας. Καὶ μ' ὄλον τούτο παντοιοτρόπως ἐσυκοφαντήθησαν οἱ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκη ἐθελονταί· τινὲς μάλιστα καὶ μέχρι τῆς σήμερον διαδίδουσιν ὅτι οὗτοι ἐτυροκόμιζον εἰς Ὀμαλὸν, ἐν ᾧ ἐκείνοι ἐμάχοντο. Τοὺς ἀνθρώπους τούτους παρακαλοῦμεν νὰ διαψεύσωσι τὰ ἐν τῷ παρόντι περιεχόμενα.

τάκτων καπεταναίων, μετέβαλε τὴν ῥοπὴν τῆς ὑποταγῆς εἰς ἐπαναστατικὸν πείσμα (α), τὸ ὁποῖον ἐγνώριζε νὰ καλλιέργη πά-
νυ δεξιῶς, ἐνῶ δὲν ἤξευρε νὰ περιποιηθῆ τοὺς χρησίμους αὐτῷ ἄν-
θρώπους (β). Εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων μίσους
καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν συμπαθειῶν ὑπὲρ τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος συ-
νετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ ὁ φιλελεύθερος πολίτης Γάλλος Γου-
σταῦος Φλουράνης, διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς παραινήσεων του
καὶ τῶν πρὸς τοὺς δυναμένους νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐθνοφελῆ
ἀποπεράτωσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐπιστολῶν του, διὰ τὴν σύντα-
ξιν τῶν ὁποίων εἰργάζετο νυχθημερὸν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ, μεθ' οὗ
ἐνήργει πολιτικῶς, ἐφ' ὅσον διέμεινε παρὰ τῷ στρατοπέδῳ. Οὕ-
τως οἱ μὲν ἐκλεκτοὶ ἐθελονταὶ (γ) συνεδαύλιζον τὸ αἶσθημα τῶν
ὑπ' αὐτοὺς καὶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ τὸ τῶν ἐγχωρίων, ἐνῶ ὁ Γουσταῦος
Φλουράνης, ἐδίδασκε τοὺς πάντας ὅλοι δ' ὁμοῦ εὔρισκον ἔρεισμα
εἰς τὴν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν καὶ αὐταπάρνησιν τοῦ ἀρχηγοῦ
Ζυμβρακάκη.

Ἐν τούτοις ὁ Μουσταφᾶς ἠπεῖλει μὲν τοὺς Σφακιώτας, ὅτι
θὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν των, ἀλλ' ἐμελέτα κυρίως ν' ἀπο-
βάλλῃ τοὺς ἐθελοντάς ἐκ τῆς νήσου (ἀφοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐμ-
ποδίσῃ τὴν ἀναχώρησιν τῶν γυναικοπαίδων), οὗς ἐθεώρει ὡς κό-

(α) Πολλὰκις ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, καὶ περ οὔσης τῆς δυνάμεώς
του μικρᾶς, προὔκλειε μάχας ὅπως διερεθίζῃ τοὺς Τούρκους καὶ κατα-
καίωσι τὰς οἰκίας τῶν ὑποτεταγμένων καὶ ἀμφιβρεπόντων ἰθαγενῶν· κα-
θίστα δὲ τοιοῦτοτρόπως ἀστέγους καὶ κατὰ συνέπειαν ἀνυποτάκτους τοὺς
τέως ὑποτεταγμένους, καὶ μετέβαλλε τὴν πρὸς ὑποταγὴν ῥοπὴν εἰς ἐπα-
ναστατικὸν πείσμα.

(β) Τινὲς ἐγχώριοι ὄπλαρχηγοὶ καὶ πλείστοι ἐθελονταὶ δυσηρεστήθη-
σαν κατὰ καιροῦς κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, ἔνιοι δὲ τούτων ἀνα-
χωροῦντες ἀπὸ τὸ σῶμα, ἐδυσφήμουν καὶ αὐτὸ καὶ τοῦτον. Τούτων φανα-
τικώτερος ἦτον ὁ Κισσαμίτης Σκαλίδης, ὁ μὴ περιποιηθεὶς τὸ ὑπὸ τὸν
πλοίαρχον Κουρεντιῆν γενναίον τοῦ Ἀρκαδίου πλήρωμα, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι
ἔφειλε νὰ ἐκφορτώσῃ τὸ φορτίον ἐν Κισσάμῳ καὶ οὐχὶ ἐν Σφακίοις.

(γ) Ἠγήτορες ὁμάδων (Μπουλουχσιόδες κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἀρ-
ματωλῶν).

λυμα τῶν προθέσεών του· ὑποσχεθεὶς δὲ πολλὰ προνόμια καὶ ἀσι-
δοσίαν εἰς αὐτούς, μετὰ τὴν διάβασίν του ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν των
καθ' ἣν προσεβλήθη ἐκ τῶν νώτων ὑπὸ τῶν Ἀποκορωνιωτῶν καὶ
Ἀσκυφιωτῶν (α), παρήγγειλεν εἰς τὰς ἐπαρχίας νὰ πέμψωσιν ἀν-
τιπροσώπους εἰς τὸ Διβάμιον, ὅπως κανονίσωσι τὰς παραχωρή-
σεις, ἃς ὑπίσχευετο ὁ Σερβὲρ Ἐφένδης (β). Ἡλπίζεν ὁ Μουστα-
φᾶς ὅτι οἱ Σφακιῶται ἤθελον δώσει πρῶτοι τὸ παράδειγμα τῆς
ἀποστολῆς τῶν ἐπιτρόπων, ὅπως ἐπιτύχωσι τὰ ὑποσχεθέντα αὐ-
τοῖς προνόμια, καὶ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν του
παρακινουῦντες τοὺς μὲν ἐθελοντάς νὰ φύγωσιν ἐκ Κρήτης, τὰς δὲ
λοιπὰς ἐπαρχίας νὰ μιμηθῶσιν αὐτούς· ἐξαπατηθεὶς δὲ ἀπὸ τὴν
προσπεποιημένην ὑποταγὴν ὀλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν καὶ
τινων Σελινιωτῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀναχώρησιν τῶν συνθηκολογησάν-
των ἐθελοντῶν καὶ πεποιθῶς εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Τζιρινδάνη, ἐ-
λησμόνησεν ὅτι ὁ Τσόντο-Λάμπης, ὁ Τσελεπῆς, ὁ Βουγιουκαλά-
κης, ὁ Καρκαβάσος καὶ ὁ Καβρὸς (γ) ἦσαν καπεταναῖοι Σφακιῶ-
ται πιστοὶ εἰς τὴν ἐπανάστασιν, καὶ δὲν ἔβλεπεν ὅτι ὁ Ζυμβρακά-

(α) Οἱ νοήμονες Σφακιῶται, δηλώσαντες τὴν ὑποταγὴν των, ἀφῆκαν
τὸν ἔχθρον νὰ διαβῆ ἀνενόχλητος ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν των. ἵνα μὴ ἐμπρήσῃ
τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ μείνωσιν ἄνευ στέγης ἐν καιρῷ χειμῶνος· ἀλλὰ
κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ἔχθ.οῦ ἐπιτεθέντες ἐκ τῶν νώτων οἱ Ἀποκορωνιω-
ται καὶ Ἀσκυφιῶται, ἐπέφερον εἰς αὐτὸν μεγάλας ζημίας. Ὅτε δὲ ὁ Πα-
σᾶς προσκαλέσας τινὰς τῶν προϋχόντων ἐζήτηε λόγον διὰ τὸ ἀσυνεπὲς
τῶν ὑποσχέσεών των, οἱ Σφακιῶται εἶπον «καμμιά μπενηνταρὲ κοπέλια
«κουζουλά εἶναι, πασά μου, ἐδὰ θὰ μουτίσουσι»· ἀντιλέγοντος δὲ τοῦ Πασᾶ
καὶ δυσπιστοῦντος ὅτι οἱ προσβαλόντες αὐτὸν ἐκ τῶν νώτων ἦσαν μόνον
πεντήκοντα, οὗτοι ἀπήντησαν «ἄνε κ' εὐρεθῆ γ' εἰς παρ' ἄνω ἀπὸ τοὺς
«πενήντα» (ἦσαν δηλαδὴ περισσότεροι τοῦ ἑνός), «διάλε παρέμε' ἐδὰ βό-
«ζονάρουμε μὲ Πασᾶ, τιμημένα».

(β) Ἀπεσταλμένος πληρεξούσιος τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου, ἐντεταλ-
μένος τὴν συλλογὴν πληρεξουσίων ἐκ τῆς δῆθεν ὑποτεταγμένης νήσου
Κρήτης.

(γ) Ἐρρήθη ὅτι οὗτος ἐξεστράφη ὀλίγον τῆς ἐπαναστατικῆς γραμμῆς
του ἐν προγενεστέρα ἐποχῇ· ἀλλ' ἡμεῖς δὲν ἐδώκαμεν πίστιν εἰς τὰς δια-
δόσεις ταύτας.

κης, ὁ Χατζῆ-Μιχάλης, ὁ Κορλίδας, ὁ Κριάρης, ὁ Γογόνης καὶ ὁ Κωσταρὸς (α) ἴσταντο ὡς βράχοι ἀσάλευτοι εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς αὐτῶν πεποιθήσεις. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Χανία διέδωκεν, ὅτι προτίθεται νὰ καταλάβῃ τὸν Ὀμαλὸν, δι' εἰσβολῆς ἐκ τριῶν μερῶν, καὶ διέταξε τὸν Σαρχὸς Ἀαλῆ Πασᾶν νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, ὅπως δρέψῃ τοὺς καρπούς (β) τῆς κατὰ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων προγενεστέρας ἐκστρατείας αὐτοῦ (τοῦ Μουσταφᾶ). Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, εἰδοποιηθεὶς παρὰ τῶν ἐντεταλμένων νὰ γνωστοποιῶσιν εἰς αὐτὸν τὰς προθέσεις τοῦ ἐχθροῦ χριστιανῶν, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐξεστράτευσε ἀπειλῶν νὰ εἰσβάλῃ εἰς Ὀμαλὸν, κατέλαβε τὴν 30 Ἰανουαρίου τὴν κοιλάδα «Φώκαι», ἐξ ἧς ἐθεάθη τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα φαλαγγηδὸν τετμημένον καὶ ἡρεμοῦν ἐγγὺς τῆς Χωστῆς. Αἱ προθέσεις τοῦ ἐχθροῦ ἐγένοντο καταφανεῖς ὡς ἐκ τῆς πορείας του, τοῦ μέρους τῆς κατασκηνώσεως καὶ τῶν προφυλακῶν του, πρὸς δὲ ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ καιροῦ, ἧτις δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐν Ὀμαλῷ συντήρησιν τῶν Αἰγυπτίων καὶ τὴν ἐκεῖσε μεταφορὰν τῶν χειρωδῶν τοῦ στρατοπέδου. Ἦθελε νὰ εἰσβάλῃ εἰς Σέλινον· τούτου δ' ἔνεκεν αἱ περὶ τῆς Χωστῆς θέσεις κατελήφθησαν νύκτωρ, τῇ διαταγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ, παρὰ τῶν ἐθελοντῶν (γ) καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Χατζῆ-Μιχάλην Λακκιωτῶν, αἱ δὲ παρὰ τῇ ἀγούσῃ εἰς Ἀγίαν Εἰρήνην θέσεις «Κακαὶ Πλευραὶ» κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν Γεωργίου Κορλίδα καὶ Κριάρη, τῶν καπεταναίων Παππαγιαννάκη, Κασελάκη, Μπασιαδάκη, Πρωτο-

(α) Ἐρρήθη ὅτι οὗτος ἐπέστειλε πρὸς τὸν Μουσταφᾶ Πασᾶν σὺνεννοούμενος μετ' αὐτοῦ ὅπως κατασταθῇ ἡ Κρήτη ἡγεμονία. Ὁ ὀπλαρχηγὸς οὗτος καίπερ ὀγδοηκοντούτης εἶναι τσοῦτον ἄκύπους, ὥστε δύναται νὰ διανύσῃ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἴκοσι ὥρῶν ἑρόμον· εἶναι δὲ μαχημώτατος.

(β) Διὰ νὰ συλλέξῃ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ μέλλοντας νὰ μεταβῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως συσκεφθῶσι μετὰ τῆς πατρικῆς τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου κυβερνήσεως περὶ τῶν σαφιλειῶν τῆς Μεγαλειότητός του.

(γ) Πρὸ τῆς καθόδου τοῦ ἀρχηγοῦ εἰς Φώκαιας εἶχεν ἐνωθῆ μετ' αὐτοῦ τμήμα ἐθελοντῶν, ἀρτίως ἐξ Ἑλλάδος ἀφικθῆν, ὑπὸ τοὺς Μεσσηνίους Παππατσάωνην καὶ Ντζάνην καὶ δόκιμον τοῦ ναυτικοῦ Σταυρόπουλον.

παππᾶ ἐκ τοῦ Ἐπανωχωρίου καὶ ἄλλων Σελινιωτῶν ἕως πεντακοσίων ἀπεστέλλοντο δὲ νύκτωρ ἄνθρωποι κομίζοντες προσκλητηρίου τοῦ ἀρχηγοῦ ἐπιστολὰς πρὸς ἀπάσας τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας. Τὴν ἐπιούσαν πρὸ τῆς ἡοῦς ὁ ἐχθρὸς ἤρξατο ζωηροτάτου πυρός καὶ σφοδροτάτου κανονοβολισμοῦ (α) κατὰ τῶν ἐπαναστατικῶν θέσεων, ἐξ ὧν τὸ πῦρ ἀνταπεδίδετο μὲ ἴσην ζωηρότητα καὶ περισσοτέραν εὐστοχίαν, διαρκέσαν μέχρι βαθείας νυκτός· ἰδὼν δὲ τὸ πείσμα τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τὴν δυνάμιν των πληθυνομένην, περιωρίσθη

(α) Ὁ Κύριος Μενδελῶν ἐκτίθησιν ὡς ἐξῆς τὴν τότε κατάστασιν τῶν πραγμάτων. «Ὁ ἐν δόλοις γηράσας Μουσταφᾶς ἐνεπιστεύθη τὴν ἀρχηγίαν εἰς νεώτερόν τινα ἀξιωματικόν, τὸν Ἀλῆ Σαρχὸς Πασᾶν, ὅστις εἶχε κατακρίνει πρὸ τίνος πικρῶς τὴν ἀδράνειαν τοῦ Ἀρχηστρατήγου. Ὁ Ἀλῆ Σαρχὸς ἔλαθε πληρεξουσιότητα νὰ καταστείλῃ διὰ παντός μέσου τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐμπέσῃ εἰς τὴν στηθεῖσαν αὐτῷ παγίδα καὶ νὰ προσκρούσῃ εἰς τοὺς ἀπορρήτους βράχους τῶν Σφακιῶν». (Ποῦ εὐρέθησαν βράχοι τῶν Σφακιῶν εἰς Χωστὴν; αὕτη ἀπέχει δώδεκα ὥρας ἐκ τοῦ πλησιετέρου χωρίου τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν! Ἄλλως τε ὁ Ἀλῆ Σαρχὸς δὲν ἀπεπειράθη νὰ εἰσβάλῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς Σφακίᾶ, οὐδ' ἐπληρίασε παντάπασιν τὴν ἐπαρχίαν ταύτην). «Ἀποκρουθεὶς τῇ 13 Φεβρουαρίου 1867» (Δὲν ἀπεκρούσθη τῇ 13 Φεβρουαρίου μόνον, ἀλλ' ἀπεκρούετο ἀπὸ τῆς 31 Ἰανουαρίου, καθ' ἡμᾶς, μέχρι τῆς 9 Φεβρουαρίου, ἄνευ διακοπῆς) «εἰς Ὀμαλόν», (Οὐχὶ εἰς Ὀμαλὸν ἀλλ' εἰς Χωστὴν, ἀπέχουσαν 2 περίπου ὥρας τοῦ Ὀμαλοῦ) «μετὰ μεγάλης ζημίας, περιτῆθεν εἰς τοσοῦτον κρίσιμον θέσιν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ ἐν σπουδῇ ἐπικουρίας ἐκ Χανίων, πρὸς μεγίστην, ἐννοεῖται, ἱκανοποίησιν τοῦ Μουσταφᾶ. Τέλος ἐφάνη πρὸ τῶν Ἀποκορώνων» (οὐχὶ πρὸ τῶν Ἀποκορώνων, ἀλλ' εἰς τὸ χωρίον Σκινὲ, ἐλαύων ἐξ Ἀποκορώνου, ἔνθα διαρκῶς διέμενε κατεσκηνωμένος) «ὁ τοῦ ὀρεινοῦ πολέμου ἐμπειρότατος Μιχμὲτ Πασᾶς, καὶ ἔσωσε τὸν ἀπερίσχεπτον νεανίαν ἄνευ μεγάλου κόπου, διότι οἱ Κρήτες» (ὁ Ζυμβρακάκης καὶ οἱ ἐθελονταὶ του εἶχον τύλους εἰς τὴν πτέρναν) «περιωρίσθησαν μόνον εἰς ἄμυναν». — Αἱ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐνέργειαι τοῦ ἀρχηγοῦ Ζεμβρακάκη ἀποσιωπῶνται, ἂν καὶ ἐξώρυσεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ 240 Ναπολεόνεια, ὅπως διατηρήσῃ τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἐπαναστατικῶν σιφῶν, πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ Σαρχὸς Ἀαλῆ Πασᾶ, ἑσπερίτω δ' ἀκολούθως ὀλίγων γροσίων (βραλίων) δι' ἀγορᾶν ἄρτου πρὸς ζωάρκειαν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐθελοντῶν του. Πτωχὲ ταγματάρχα, τί σοι ἐπέπρωτο!

έντός τῶν περιβολῶν του (ὡς ἀνήγειρε νύκτωρ), καὶ οὐ μόνον δὲν ἐκινήθη ἐπὶ τὰ πρόσω, ἀλλὰ καὶ θέσιν μετέβαλε, κατασταθεὶς ἀπὸ ἐπιθετικοῦ εἰς ἀμυντικόν. Ἐβρώρει τὴν ἐπαναστατικὴν δύναμιν ὁσημέραι αὐξάνουσαν (α) καὶ ἐδίσταζε νὰ κινηθῇ· ἐξέταζε τοὺς ὑποτεταγμένους περὶ τῆς δυνάμεως καὶ καταστάσεως τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐλάμβανε ψευδεῖς πληροφορίας (β). Καίτοι ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας διέμεινεν ἐπὶ τῶν ὄπλων, ἐν παθητικῇ καταστάσει, μαχόμενος ἐν ἀκινήσιᾳ καὶ βαρέως φέρων τὸν ἀποδεκατισμὸν τῆς δυνάμεώς του, δὲν ἀφέθη ἥσυχος καὶ τὴν νύκτα· δύο νυκτερινὰ

(α) Οἱ συναθροισθέντες ἐπαναστάται πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ Σαρχὸς Ἄαλῆ Πασᾶ ἀνέβαινον εἰς τρισχιλίους περίπου. Καὶ αὐτὸς ὁ ἐκ Σφακιῶν Κοπάσης (ἐξ ἀδελφῶν τοῦ ἐπικαταράτου Ἀνδρέα Κοπάση ἀκολούθου τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ) ἀφίκετο εἰς Φώκias, ἡγήτωρ πενήκοντα Σφακιωτῶν, πρῶτην τότε φορὰν. Τοσοῦτον δεξιῶς εἶχον μορφωθῆ τὰ πνεύματα τοῦ τόπου, ἐν ᾧ καιρῷ τὸ Διδάνιον ἐνδίδον εἰς τὰ μεγάλα ψεύδη τοῦ Μουσταφᾶ, ἐζήτει τοὺς πληρεξουσίους τῆς νήσου.

(β) Ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Πρασὲ ὑποτεταγμένος Κρῆς Θεοδωρακαντώνης, διηγείτο τὸν κατωτέρω μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σαρχὸς Ἄαλῆ-Πασᾶ διάλογον, γενόμενον διὰ διερμηνείας, ὃν ἐπεθεθαίου ἕτερος Κρῆς παρευρεθείς κατὰ τὴν ὁμίλιαν. «Εἰς πόσους ἀνέρχονται οἱ ἐπαναστάται; — Δὲν κατέω μὰ τὸ ναί, Πασᾶ μου· 7 χιλιάδες εἶναι, 8 εἶναι, δὲν ἔμπορῶ νὰ σοῦ πῶ ψεύματα· εἶναι ἀσκέρι πολὺ. — Ἐχουν τραφάς; — Πάρα· ἔχουσι γαλιέτα νὰ χαρτάσουσι εὖλο τ' ἀσκέρι σου. — Πόσοι ἠθένθησαν ἀπὸ τὸ ψύχος; — ποῦ μεταφέρονται οἱ ἀσθενεῖς των; ἀπέθανον πολλοί; — Κακοντόπαθα· διᾶλε πτὸ γ' εἰς ποῦ πέθανε Πασᾶ μου· οἱ ξενικοὶ δὲν ἐργῶσι, δὲν κατέω ἴντα διᾶλογο τομάρι· ἔχουσι. — Ἐχουσιν ἱματισμὸν; — Διᾶλε τὴν κεντὴ ντὴν πᾶχουσι, Πασᾶ μου, μὰ δὲν ἔχουσι φόφο. — Ποῖοι καπεταναῖοι εἶναι; — ἐὼμολόγησε τοὺς ὄπλαρχηγούς καὶ καπεταναίους). — Τί ἀνθρωπος εἶναι ὁ Ζυμβρακάκης; ὅποιαν ἡλικίαν ἔχει; — Θεργαχομένος ἀφέντη μου· πᾶχει μιὰ χέρα σὰν κουτάλα καὶ μούρη ἄγρια . . . καὶ γένια, μὰ οὐδὲ δείχνει νὰ ἴναι 30—35 χρόνων ἀνθρωπος. — Καὶ ἔως πότε θὰ καθίσουν ἐκεῖ μὲ αὐτὸ τὸ ψῦχος; — Εἴπασί μου, Πασᾶ μου, πῶς θὰ φέρουσι ὀχτῶ κανόνια νὰ σοῦ παίξουσι μπουρμπαδιές, κι' ἀπόης νὰ κάμουσι, ᾠγοῦργα». Ἐρωτηθεὶς δὲ ὁ Θεοδωρακαντώνης διὰ τί ἐψεύδετο, εἶ ᾧ δὲν εἶναι ἐπαναστάτης, ἀπήντησεν ὅτι, εἶπε ψεύματα «γιὰ νὰ γαῦρη ὁ σκύλος στὰ ροσακίσματα».

ἐπιθέσεις, ἐπιχειρισθεῖσαι ὑπὸ ἐκλεκτῶν ἐθελοντῶν καὶ Κρητῶν, ὑπὸ τοῦ Χατζῆ-Μιχάλη ὀδηγουμένων, ἀπεδεκάτισαν τοὺς δυστυχεῖς Αἰγυπτίους ἐντὸς τῶν σκηνῶν των, θερμαινομένους εἰς τὴν πυράν. Μεταξὺ τῶν θυμάτων τοῦ πυρός καὶ τοῦ χειμῶνος (α) ἠρίθμει ὁ ἐχθρὸς καὶ ἓνα Συνταγματάρχην (Μοιραλάην) φονευσθέντα ἐντὸς τῆς σκηνῆς του. Οἱ ταχυδρόμοι του συνελαμβάνοντο (β) ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ δὲ ἀλληλογραφία του περιήρχετο εἰς χεῖρας των. Ταῦτα πάντα ἠνάγκασαν τὸν Σαρχὸς νὰ ζητήσῃ ἐπικουρίας ἐκ Χανίων, ὁπόθεν ἐξεκίνησεν ἕτερον σῶμα στρατοῦ καὶ κατεσκήνωσεν ἐγγὺς τῆς Χωστῆς τὴν 4 Φεβρουαρίου. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ, οἱ Κισσαμίται ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Μαυρογέννην καὶ Καμπουρογεώργην καὶ τοὺς καπεταναίους Γιαννουδοβαρδάκην καὶ Σκαλίδην εἶχον καταλάβει ὑπερκειμένην τινὰ τοῦ Πρασέ θέσιν· ὁ Ἀαλῆ Σαρχὸς διατάζων νὰ κινηθῆ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ μετὰ τὴν ἔλευσιν τῶν ἐπικουριῶν, ἔγραφε πρὸς τὸν Μεχμέτ Πασᾶν, ὄντα ἐστρατοπεδευμένον ἐν Ἀποκόρωνι, ζητῶν τὴν συνδρομὴν του. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν διαμαχομένων μερῶν, ὁπότεν ἐπεφάνει τὸ ὑπὸ τὸν Μεχμέτ Πασᾶν ἐχθρικὸν ἐπικουρικὸν στράτευμα, ὅπερ κατεσκήνωσε κατέναντι τῶν Φωκιῶν παρὰ τινι ρεύματι, καὶ πρὸς ἐπιτήρησιν τοῦ ὁποίου διετέθη δύναμις τετρακοσίων πεντήκοντα Κυδωνιολακκιωτῶν, ὑπὸ τὸν ἄοκνον ὀπλαρχηγὸν Χατζῆ-Μιχάλην. Ὁ αἰμοδόρος Μεχμέτ, μόλις κατασκηνώσας, παρέτεινεν ἀρκουσαν δύναμιν εἰς τάξιν ἀκροβολισμοῦ καὶ περιεκύκλωσε τὸ Σκινέ· συλλαβὼν δὲ ὅσους ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ εὔρε χωρικοὺς, ἐξέλεξε δέκα ἐννέα (γ) ἐξ αὐτῶν καὶ διέταξε τὴν

(α) Τινὲς Αἰγύπτιοι ἀπέθανον ἐκ τοῦ ψύχους· ἄς φαντασθῆ δὲ ἕκαστος ὅπως ἂν ὑπέφερον οἱ ἐπαναστάται διαμένοντές ἐν ὑπαίθρῳ, εἰς ὑψηλότερα μέρη.

(β) Ἄλθανός τις κομιζῶν ἔγγραφα συνελήφθη παρ' ἐνεδρευόντων ἐπαναστατῶν, τραπεῖς δ' εἰς φυγὴν ἐφονεύθη παρ' αὐτῶν. Ἐρεῦνης γενομένης ἀνευρέθησαν ἔγγραφα, ἀραβιστὶ γεγραμμένα, ἅτινα μετεφράσθησαν, τῇ παραγγελίᾳ τοῦ ἀρχηγοῦ. Διὰ τῶν ἐγγράφων τούτων ὁ Ἀλῆ-Σαρχὸς ἐζήτηε κατεπειγόντως ἐπικουρίας.

(γ) Κατ' ἄλλους εἴκοσι δ' ο.

θανάτωσίν των· αὐτὴ καὶ μόνη ἦτον ἡ βόθθεια, ἣν παρέσχε τῷ ὀπωσοῦν φιλανθρώπῳ Ἀλῆ Σαρχός.

Ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις τῶν ἐπαναστατῶν ἦτο δυσκολοτάτη, καίπερ ἀσημάντους ὑπέστησαν ζημίας ἐκ τοῦ πυρός (α). Ἡ χιονώδης κατάσταση τῆς ἀτμοσφαιράς ὄλονεν ἐχειροτέρευεν, ὁ ἄρτος ἔλειπεν, ἔνιοι τῶν ἐθελοντῶν καὶ Κρητῶν, καταβλήθέντες ὑπὸ τῆς ταλαιπωρίας, ἀπεχώρουν κρύφα, οἱ δὲ ἐγκαρτεροῦντες ὑφίσταντο τὰ πάνδηνα, κατακλινόμενοι ἐν ταῖς κατεχομέναις θέσεσιν, αἵτινες ἀπὸ τῆς 6 Φεβρουαρίου ἤρχισαν καλυπτόμεναι ὑπὸ στιβάδων χιόνος. Οἱ Κισσαμίται ἐγκαταλείψαντες τὰς ὁποίας κατεῖχον θέσεις ἐνεκεν τῆς κακοκαιρίας, ἀπεσύρθησαν ἐνδοτέρω, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐπαναστατῶν ἠλαττοῦτο κατὰ μικρὸν· καὶ ἐν τοσοῦτῳ ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ ἐματαιώθη ὀλοσχερῶς ἐνεκεν τῆς προνοίας τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, τῆς προθυμίας τῶν ὀπλαρχηγῶν, καπεταναίων Κρητῶν καὶ ἐθελοντῶν, καταλαβόντων προθύμως τὰς ὑποδειχθείσας θέσεις, καὶ τῆς καρτερίας καὶ ὑπομονῆς ἀπάντων· ἐξ ἄλλου δὲ ἐνεκα τοῦ χειμῶνος (β), ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ μὲν ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἀνῆλθεν εἰς Ὀμαλὸν μετὰ τοῦ βουλιμιῶντος στρατεύματός του, ὁ Μεχμέτ ἐπανεκάμφεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Σαρχὸς Πασᾶς ἐτράπη πρὸς τὴν Κίσαμον, ἐπαρχίαν πεδινήν, πρὸς ἄγρην πληρεξουσίαν, ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν ἐκ Χωστῆς ὑποχώρησίν του, γενομένην τὴν 10 Φεβρουαρίου 1867.

Ἐξ Ὀμαλοῦ ἐπεμφεν ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Μάρκον Βότσαρην μετὰ ἐννενήκοντα περίπου ἀνδρῶν εἰς Χωστὴν (γ), ὅπως καταλάβῃ τὰς παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐγκαταλειφθεί-

(α) Μεταξὺ τῶν εὐαρίθμων τρυματιῶν συγκαταριθμεῖται ὁ ἀθάνατος Χαρίλαος Ἀναγνωστόπουλος ἀνθυπαπιστής, καὶ ὁ γενναῖος λοχίας τοῦ πεζικοῦ Παλαιομῆτρος, ἀποθανὼν ἐνεκεν ἐλλείψεως θεραπευτικῶν μέσων.

(β) Πιθανὸν αἰ συναθροισθεῖσαι πολυπληθεῖς ἐχθρικοὶ δυνάμεις νὰ ἐξεβιάζον τὰς θέσεις τῶν ἐπαναστατῶν, ἤθελον ὕμῃς ὑποστῆ σπουδαίαν φθοράν.

(γ) Ἡ θέα τοῦ χωρίου τούτου, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ, παρίστα ἐλεινὸν θέαμα. Ἡ ἐντελής καταστροφή τῶν οἰκιῶν, ἡ ἀποκοπὴ τῶν ἐλαιοδένδρων, τὸ ἀκανόνιστον τῶν κύκλων τῆς κατασκευῆς, ἡ ἀποφορὰ

σας θέσεις και κατοπτρεύη εκείθεν τὰς κινήσεις αὐτοῦ· ὁ ἴδιος δὲ παρεσκευάζετο ν' ἀποκρούσῃ ἐνδεχομένην ἐπανάληψιν εἰσβολῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σελίνου, ἀλλ', ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, ὁ Ἄλῃ Σαρχὸς ἐτρέπη τρὶς τὴν Κίσιαν, ἐπιφυλαχθεὶς νὰ εἰσβάλῃ ἐκεῖθεν, διὰ τοῦ «Σταυροῦ», εἰς τὴν ὁμορον ταύτην ἐπαρχίαν, ὅπως ἰκανοποιήσῃ τὴν προτέραν ἀποτυχίαν του (α). Ἐν Ὁμαλῷ ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἔμαθεν ὅτι ὁ ἐχθρὸς συνεκρούσθη ἐν Κισσάμῳ μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν εἰς θέσιν α' Ἅγιος Κυργιάννης», κατανοήσας δὲ τὰς προθέσεις του ἐπέστειλε τὰ εἰκότα πρὸς τοὺς διαφόρους ὄπλαρχηγούς, αὐτὸς δὲ ὤδευσε πρὸς τὸ Σέλιον μετὰ τῶν ἐν Ὁμαλῷ ὑπαρχόντων ἐθελοντῶν καὶ Κρητῶν (β) καὶ κατέλαβε τὴν 4 Μαρτίου τὴν θέσιν «Σαυρὸς», ἀφοῦ μετεπέμψατο ἀπόσπασμάτιόν τι, ὑφ' ἑνα ἀνθυπασπιστὴν, εἰς Σούγιαν (γ), ὅπως παραλάβῃ τὰ ἐξ Ἐλ-

τῶν ἐν τῷ χώρῳ τῆς κατασκηνώσεως ὑπαρχουσῶν ἀκαθαρσιῶν, ἐν εἰλί λόγῳ τὸ πᾶν ἐδήλου ὅτι ἐκαὶ ἐστρατοπέδευον ἄνθρωποι ὑπερτεροῦντες κατὰ τὴν βραβρότητα καὶ αὐτοὺς τοὺς Οὔρους τῶν παρωχημέων χρόνων. Ἄνωθεν τῶν τάφων τῶν πασόντων ἔπταντο μυριάδες σαρκοφάγων πτηνῶν, ἐγγὺς δὲ ναΐδίου σοληθέντος, γυνή, τριακοντούτις περίπου, ἐθρήνει διὰ τὴν ἐπ' αὐτῆς κτηνώδη πρᾶξιν πενήκοντα κατὰ σειρὰν τουρκοαιγυπτίων, τῶν πλείστων ὀξωματικῶν κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς παθούσης.

(α) Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐμελέτα νὰ εἰσβάλῃ εἰς Ὁμαλὸν, καθ' ἃ ὁ Κύριος Μενδελῶν ἐν τῇ πραγματείᾳ του λέγει, ἡ δὲ φήμη περὶ εἰσβολῆς του εἰς Ὁμαλὸν ἦτο ἄτεχνος ἐξαπάτησις καὶ οὐχὶ ἀληθὴς πρόθεσις ὡς ἐκ τῶν ἄνω ἐκτεθέντων συμβεβηκότων καὶ τῶν ἐφ' ἐξῆς ἐπιτεθησομένων δηλοῦται.

(β) Ἀπὸ τῆς ἐπανόδου των ἐκ Φωκιῶν μέχρι τῆς εἰς Σταυρὸν μεταβάσεως των τοσαύτην πείναν ὑπέστησαν ἐν Ὁμαλῷ οἱ δυστυχεῖς ἐθελονταί, ὥστε κατέφαγον τὸ εἰς τοὺς ἀχυρῶνας ὑπάρχον βούτρωικον (ρόβ.) χρῆσιμὸν μὲν πρὸς τροφήν τῶν κτηνῶν. Ἡ ἀσυνήθης αὕτη τροφή ἐβλάψε τὴν ὑγίαν πολλῶν ἐθελοντῶν, προσβληθέντων ὑπὸ διαβροχῆς καὶ κοιλικῶν.

(γ) Ἐν Σούγιᾳ διέμενον κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον πολλοὶ οἰκογένειαι ὅπως ἀναχωρήσωσι διὰ τοῦ ταχυπλόου ἀπὸ Ἀρκადίου εἰς Ἑλλάδα· ἐπὶ δὲ τῆς παραθαλασσίας παρεφύλλασον εἴκοσιν ἐθελονταί καὶ ἰσάριθμοι περίπου Κρητῆς, ἀνιμμένοις τὴν προσέγγισιν τοῦ Ἀρκαδίου, ὅπτιαν ὀθωμανικὸν ἀμιδύλοισιν ἐκ τῶν περιπλεόντων, ἔχον σῆμά τι λευκὸν ἐπὶ τοῦ ἰσοῦ καὶ

λάδος περιμενόμενα ἐνδύματα τῶν ἡμιγύμνων ἐβελοντῶν του καὶ ἐξαποστείλῃ τροφήν εἰς τὸ πειναλέον στρατεύμα του. Ἄλλ' ὁ ἐχθρὸς ἐξαπλωθεὶς ἐφ' ἅπασαν τὴν πεδινὴν καὶ ἡμιὑποτεταγμένην ἐπαρχίαν Κισσαίου δὲν ἀπεπειράθη ν' ἀπαθῆσῃ τοὺς κατέχοντας

ἀνευ σημαίας, προσήγγισε τὴν παραλίαν (7 Μαρτίου 1867). Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐφαίνοντο δύο ἀξιωματικοὶ ἀσκεπεῖς καὶ οὐδεὶς ἄλλος. Τὰ γυναικόποδα ἐκλαδόντα τὸ ἀτμόπλοιο τοῦτο ὡς Εὐρωπαϊκὸν, συνηθορίζοντο εἰς τὸ παράλιον, ἔνθα μετέφερον καὶ τὰ σκεῦη των (μπράτν). Οἱ ὀπλίται, καὶ πρὸ πάντων οἱ ἐβελονταί, βλέποντες τοὺς δισταγμοὺς τοῦ πληρώματος καὶ τὸ ἄσημον τοῦ σήματος, διέμειναν ὀπίσθεν ὕψωμάτων τινῶν παρακλειθόντες ταῖς γυναῖξιν νὰ φύγωσι, ἐνῶ εἰς ἓκ τῶν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ σκάφους προσεκάλει, διὰ δεσφθαρμένης Ἑλληνικῆς καὶ ἰταλικῆς ἀναμίξ γλώσσης, τὰ γυναικόποδα νὰ πλησιάζωσιν ἐγγυτέρω, ἔνταυτῷ δὲ κατεβιάζετο καὶ λέμβος οὕσα ἀπρωρημένη· εἰς ἓκ τῶν Κρητῶν ἐγερθεὶς ἓκ τῆς κρύπτῃς του εἶπεν ἔντα μελέτι εἴσατε μωρὰ; γιάντα δὲν ἔχετε μπαϊράκι; Θώρειε μωρὲ μούρη ντὴν ἔχουσι κ' ἤρθασι νὰ κογιονάρουσι Κρητικὸς γιὰ νὰ πάρουσι φαμελίε». Ἐν τούτοις ὁ ἀξιωματικὸς ἐξηκολούθει προσκαλῶν τὰ γυναικόποδα, χωρὶς ν' ἀπομακρύνῃται ἢ λέμβος ἀπὸ τὸ πλοῖον, ὁ δὲ Κρῆς ἔλεγε «γκάψε μωρὲ, καὶ σκύλος εἶσαι, ἔχε μας ἀναπαύμένους γιὰ τί θὰ σοῦ παῖξουμε· ρεφουδάρσέ μας γερὰ γερὰ . . . γυναῖκες γαῦρετε καὶ σκύλος εἶναι», ἀλλ' αἱ γυναῖκες ὡς νὰ ἐγοητεύθησαν ἀπὸ τὴν θέαν τοῦ πλοίου, δὲν ἐπίστρεφον εἰς τὰς κρύπτας των. Τότε προῦς ὁ ἐβελοντῆς Δημήτριος Δῆμος ἢ Κοντοβουνῆσος, στρατιώτης, τῇ παραγγελίᾳ τοῦ ἡγήτορος ἀνθυπασπιστοῦ, ἐφώνησε Τουρκιστὶ, ὅτι πολλοὶ ἐβελονταὶ ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν νῆσον, ἀλλὰ φοβοῦνται τοὺς ὀπλοφόρους Κρητας, παρεκάλει δὲ ἐξ ὀνόματος τῶν λοιπῶν νὰ σταλῇ εἰς ὄρισμένον μέρος, ἐν ὥρᾳ νυκτὸς, λέμβος ὅπως τοὺς παραλάβῃ. Ὅσον καλῶς μεμελετημένη ἦτον ἡ ἐξαπάτης, μετεῖχε καὶ βλακώδους τουρκικῆς ἀδεξιότητος. Ὁ τουρκικὸς ἀποβαλὼν τὸν μανδῦαν τῆς ἰταλικῆς ἐθνικότητος, περιεβλήθη τὸν τουρκικὸν, καὶ ἀπῆντησε τουρκιστὶ, ὁ ἄθλιος! ἤθελε δὲ τιμωρηθῆ ἴαν τεχνιέντως διὰ τῆς αἰχμαλωτίσεως τῶν κομ. σορμένων τὴν λέμβον ναυτῶν καὶ ἠθέλει ὑποστῆ ὅτι ἀτίμως καὶ ἀπρεπῶς ἐμελέτα, ἔάν μὴ ἐπυροβολεῖτο ὑπὸ τοῦ Κρητός. Ἐν τῷ ἅμα 4 κανονοβολισμοὶ ἐβρίβθησαν κατὰ τῶν γυναικοπαίδων! ἅτινα ἐντρομα ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, εἰ δὲ ἐβελονταὶ καὶ Κρητες ἤρξατο τοῦ πυρὸς κατὰ τῶν θεωρούντων τὰ γινόμενα ἓκ τῶν κανονοθυρέδων καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ σκάφους, οὕτινος συνέτριψαν τὰς ἐπὶ τῆς πρύμνης ὀέλους· οἱ Κρητες μάλιστα ἐβρίπτον, καὶ ὅταν ἀκόμη τὸ ἀτμόπλοιο ἀπε-

τὸν Σταυρὸν ἐπαναστάτας. Ἐπιδοθεὶς δὲ εἰς ἀνηκούστους ὠμότη-
τας καὶ καταστροφάς, προσεπάθει δι' αὐτῶν νὰ ἐλξῆ τὰ ἐπανα-
στατικά στίφη εἰς τὰ ὁποῖα κατεῖχε πεδινὰ μέρη. Ἐν τούτῳ τῷ
καιρῷ ὁ Μουσταφᾶς ἔγραφεν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν ἀναγγέλλων
τὴν κατάπτωσιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ δὲ Κυβέρνησις τῆς Α. Μ.
τοῦ Σουλτάνου προσεπάθει νὰ πείσῃ τὴν Εὐρώπην ὅτι ἡ ἐπανά-
στασις κατεστάλη ὀλοσχερῶς καὶ ὅτι οἱ ἐγγχώριοι ἐτέθησαν ὑπὸ
τὴν πατρικὴν αἰγίδα τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως, διὰ τῆς
ἐκλογῆς γνησίων πληρεξουσίων ἰσχυόντων
ἐν τῷ τόπῳ, ἐξαιρέσει εὐαρίθμων ἀνυποτάκτων ἰθαγενῶν
καὶ τινων ληστῶν ἐπιδραμόντων ἐξ Ἑλλάδος τῆς ἐλευθέρας (α).
Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης μαθὼν, ἐκ τῶν ἐφημερίδων καὶ ἐπιστο-
λῶν, ὅς καθ' ἐκάστην ἐλάμβανεν, τὰς δολοπλοκίας τοῦ Μουσταφᾶ
καὶ τῆς Πύλης, ἔτι δὲ θεωρῶν τὴν ἀκινήσιαν τοῦ ἐν Κισσάμῳ
ἐστρατοπεδευμένου ἐχθροῦ, ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὸ θέατρον τοῦ
πολέμου εἰς τὰ πρόθυρα τῶν Χανίων, πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τοῦ
λυμαινομένου τὴν ὠραίαν Κισσαμὸν ἐχθροῦ, καὶ πρὸς ἐπίσημον διά-
ψευσιν τῶν περὶ ὑποταγῆς τῆς νήσου διαβεβαιώσεων τοῦ Μουσταφᾶ
Πασᾶ εἰς τοὺς ἐν Χανίοις Προξένους τῶν μεγάλων δυνάμεων· συ-
νάμα δὲ καὶ πρὸς ἀνατροπὴν τῶν πολιτικῶν παιγνιδίων, ἅτινα
ἀπὸ τινος χρόνου ἤρξατο ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις παίζουσα,
διὰ τῶν μεγαλονόων ὑπουργῶν τῆς Ἀαλῆ καὶ Φουάτ, πρὸς
καταστολὴν τῶν ὑπὲρ τῆς Κρήτης συμπαθειῶν τοῦ κόσμου.
Γνωστοποιήσας δὲ τὰς προθέσεις του εἰς τοὺς ὄπλαρχηγούς
τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, καὶ ἀνακαλέσας τὸ ἐν Σούγια φρουροῦν
ἀποσπασμὰ του, ἐξέκίνησεν ἐκ Σταυροῦ τὴν 17 Μαρτίου 1867 καὶ

μακρόνθη πέραν βολῆς τουφεκίου, ὠλόλυζον δὲ ὡς λύκοι καὶ θῶες καὶ προσε-
φώνουν τὴν συνῆθη προσφώνησίν των σαῖμα νὰ χέσῃς.

Τὸ ἀτμόπλοιον ἀνοιχθὲν πέραν βολῆς τουφεκίου, ἔρριψεν ἀπίερους βολὰς
κατὰ τῶν ἐπὶ τῆς παραλίας, ἄνευ ἀποτελέσματος.

(α) Ἀρχιληστὰς ὠνόμαζεν ὁ Μουσταφᾶς τοὺς ἀρχηγούς Κορωναῖον Ζυμ-
βρακάκη κλπ. Εἶχε δὲ προσδιορίσει σπουδαῖα χρηματικά ποσὰ πρὸς ἀ-
μοιβὴν τῶν κομισομένων τὰς κεφαλὰς των.

διελθὼν τὴν ἁγίαν Εἰρήνην, Χωστὴν καὶ Μεσκλά, ἀφίκετο εἰς Θε-
 ρισσον, τὴν 26 Μαρτίου, ἡγήτωρ δύο καὶ ἐπέκεινα χιλιάδων ἐθε-
 λοντῶν καὶ Κρητῶν, ἐξ ὅλων τῶν δυτικῶν τῆς νήσου ἐπαρχιῶν (α).
 Ἐν Θερίσσει ἐψάλλη ἁγιασμός, μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν ὁ ἀρχι-
 γὰς παρέδωκε τὴν σημαίαν τοῦ σώματος (πρώτην τότε φοράν ὀρ-
 κισθέντος εἰς ταύτην, ὡς μὴ ἔχοντος μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ση-
 μαίαν) εἰς τὸν ἐπιλοχίαν Λιαγκούαν, καὶ ἐξεφώνησε σύντομον ἐν-
 θουσιώδη προσλαλίαν, δ' ἧς ἐσυμβούλευε τοὺς ὀπλίτας νὰ ὑπερα-
 σπισθῶσιν αὐτὴν μέχρι τελευταίας ρανίδος τοῦ αἵματός των· μετὰ
 δὲ τὸν ἁγιασμόν πέμψας τὸν καπετὰν Λυβιο-Πέτρον ἐπὶ κεφαλῆς
 τῶν Κεραμιανῶν ὅπως καταλάβῃ τὴν ἀπέναντι ἰσχυρᾶς τουρκικῆς
 περιβολῆς κειμένην γραμμὴν λόφων, ὀνομαζομένην «Σαμάρην», διέ-
 ταξεν αὐτὸν νὰ κατοπτεύῃ τὰς ἐχθρικὰς κινήσεις, χωρὶς νὰ ἐνο-
 χλήσῃ παντάπασι τοὺς κατέχοντας τὴν περιβολὴν ταύτην Τούρ-
 κους, καὶ ἐξεκίνησεν ἐντεῦθεν μεθ' ὅλου τοῦ στρατεύματός του.
 Φθάσας δ' εἰς «Κουτσουάρια» τὴν 10 π. μ. ὥραν τῆς 21 Μαρ-
 τίου 1867, διέταξε νὰ μὴ προχωρήσῃ οὐδεὶς πρὶν ἢ παρέλθῃ ἡ
 μεσημβρία, ὅπως διατεθῇ ἡ δύναμις φρονίμως καὶ προσηκόντως·
 ἀλλ' ὁ Λυβιο-Πέτρος, παρὰ τὰ διατεταγμένα, ἐποιήσατο ἑναρξιν
 τοῦ πυρός κατὰ τῶν ἐδρευόντων κάτωθεν τῆς θέσεως ἣν κατέλαβε
 Τούρκων. Ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἐπαναστάτης ἐκτὸς τοῦ ρηθέντος λά-

(α) Ἡ ὑπὸ τὸν Ζιμβρακάκην στρατιὰ συνικροτεῖτο τότε ὑπὸ τῶν ἐξῆς
 τμημάτων.

Κισσαμίται ὑπὸ τὸν Μαυρογένην καὶ λοιποὺς καπεταναίους	400
Σφακιῶται ὑπὸ τοὺς I. Καβρόν, Βηρόην καὶ Τζελεπῆν (κατόπιιν ἀνδρείως πεσόντα)	405
Σελινῶται ὑπὸ τὸν Κριάρην καὶ Κορκίδαν	380
Λακκιῶται καὶ Κυθωνεῖς ὑπὸ τὸν Χατζῆ-Μιχάλην	350
Κεραμιανοὶ ὑπὸ τὸν Διβ.οπέτρον κλπ.	240
Ἀποκορονιῶται καὶ διάφοροι ἐκ τῶν τέως ὑποτεταγμένων μίγδην	260
Ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν Ζιμβρακάκην καὶ Κρήτες ἀκολουθοῦντες ἀναποσπάστως (ἐκτὸς περιπτώσεων τινῶν) αὐτὸν, ὑπὸ τοὺς κα- πεταναίους Τυρτήρην καὶ Βασίλειον Καζάκον	380
Περίπου	<u>2,415</u>

θους του, προσεκάλει τούς πάντας ἐπὶ τὸν ἐχθρὸν, καὶ προῆλθεν εἰς ἐπιτημῆσεις κατὰ τῶν ἐθελοντῶν, οἵτινες, ὑπέικοντες εἰς τὰ προδιαταχθέντα, ἀνέμενον ἡρεμοῦντες τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ σὺν τοῖς λοιποῖς Κρησί. Τρωθείσης τῆς φιλοτιμίας τῶν ἐθελοντῶν ἔνεκεν τῶν δηκτικῶν ἐκφράσεων τοῦ Κρητὸς τούτου, ὤρμησαν ἐνθουσιῶντες τοσοῦτον ἀπερισκέπτως, ὥστε μετὰ πολλοῦ κόπου κατάρθρωσεν ὁ ἀρχηγὸς νὰ πείσῃ τὸν ἀνθυπασπιστὴν Βασίλειον Στουρνάραν νὰ μείνῃ ἐν τῇ ἐφεδρείᾳ· ἐνῶ δὲ οἱ λοιποὶ Κρηῖτες κατελάμβανον τὸ Σαμάρι, οἱ ἐθελονταὶ κατήρχοντο ἐν τῷ μέσῳ πυρὸς διεσταυρωμένου, ὑπόταν βλῆμα διαπεράσαν τὴν κοιλίαν τοῦ σημαιοφόρου, κατέστησεν αὐτὸν ἄχρηστον. Ἀναλαβόντος προθύμως τὴν σημαίαν τοῦ ἐπιλοχίου Νικολάου Ἀζελοῦ, οἱ ἐθελονταὶ προέβησαν τμηματικῶς τοσοῦτον ἐπὶ τὰ πρόσω, ὥστε ἡ σημαία αὐτῶν καθλώθη εἰς ἑκατὸν πενήκοντα μέτρων ἀπόστασιν κάτωθεν τῆς ἐχθρικῆς περιβολῆς, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐχθρική περιβολὴ εὐρέθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν πυρῶν τῶν ὑπὸ τοὺς Μαυρογέννην, Κριάρην καὶ Λυβιο-Πέτρον Κρητῶν καὶ τῶν περὶ τὴν σημαίαν εὐαρίθμων ἐθελοντῶν, ἐν ᾧ γραμμὴ ἐθελοντῶν ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς σημαίας πρὸς δεξιάν, ἐξετόπισε τοὺς ἀντεπεξεληθόντας ἀριστερόθεν τῆς ἐχθρικῆς περιβολῆς καὶ πολὺ ἀπ' αὐτῆς ἀπέχοντας ἀτάκτους Τούρκους, καὶ κατεδίωξεν αὐτοὺς μέχρι τῆς πεδιάδος (α). Ἐν τούτοις

(α) Καίπερ τοῦ ἀσθενοῦς ἡμῶν μνημονικοῦ διεξέφυγον οἱ κατὰ καιροῦς προθύμως προκινδυνεύσαντες, παραθέτομεν κατωτέρω τὰ ὀνόματα τῶν ἐκ Σαμαρίου ἐπὶ τὰ πρόσω ἐπιδραμόντων, ὅπως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος γνωρίσῃ τοὺς προκινδυνεύσαντας ὑπὲρ τῆς εὐμερίας καὶ ἀπελευθερώσεώς του. Τὸ βραβεῦν τὴν ἀρετὴν πρέπει νὰ ᾖναι τὸ ὑπατὸν μῆλημα παντὸς ἀνθρώπου. Καὶ ὁμολογουμένως ἡ παρὰ τοῦ Κυρίου Κουμουνοδούρου προεδρευομένη Κυβέρνησις, ἡ μετὰ πατριωτισμοῦ καὶ ἑλληνοπρεπῶς ἐργασθεῖσα καὶ μετὰ δεξιότητος ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ἐνεργήσασα τὰ καθ' ἑαυτὴν, ἐκτιμήσασα τὴν αὐταπάρησιν ἐτῶν προσενεγκόντων ἐξαιρετικὰς τῇ πατρίδι ἐκδουλεύσεις, προὔτιθετο νὰ βραβεύσῃ τοὺς κατὰ τὸν ἀγῶνα διακριθέντας, ἀλλ' ἡ ἐν τῷ μεταξύ ἐπελθοῦσα πολιτικὴ μεταβολὴ ἐμπόδισεν αὐτὴν νὰ πραγματοποιήσῃ ὅ,τι ἐνομοθέτησεν· ἡ διάδοχος ὁμοίως αὐτῆς, ἡ παρὰ τοῦ Κυρίου Βουλγαρῆ προεδρευομένη, δὲν ἐσκέφθη νὰ καλλιεργήσῃ τὸν πρὸς τὸν πῆλεμον ἔρωτα

ειδοποιηθέντα τὰ ἐν Χανίους ἐδρεύοντα ἐχθρικά στατεύματα περὶ τῆς ἀπροόπτου ἐπιδρομῆς τῶν ἐπαναστατῶν εἰς τὰ πρόθυρα τῶν

τῶν ἑλληνοπαίδων, οὐ μὴν ἀλλ' ἔδειξε μεγίστην ἀκηδεΐαν εἰς νόμιμα δικαιώματα, καταφερθεῖσα τοιουτοτρόπως κατ' ἀνθρώπων πρὸς οὓς ὁ τόπος οὐδὲν μὲν ὀφείλει, συμπαθεῖ ὅμως . . . τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν ἀδικία . . . Τὸ δὲ ἀδικον οὐκ εὐλογεῖται, τὸ ἀδίκημα οὐ λησμονεῖται εἰς αἰῶνα αἰώνων . . . καὶ πολλῶν κακῶν πρόξενον γίγνεται. Δέον ὅθεν νὰ προσέξωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα μὴ ἀδικήσωμεν τοὺς ἐπὶ τὰ πρόσω ἐπιδραμόντας ἐπαναστάτας καὶ φίλους. Ἰδοὺ αὐτοί.

Χαρίλαος Ἀναγνωστόπουλος ἀνθυπασπιστῆς (πρωτοουργὸς τῆς ἐπιδρομῆς, ἔπετεν ἐνδόξως βληθεὶς τὴν κεφαλὴν), Κωνσταντῖνος Λώρης, Γεώργιος Σπηλιόπουλος (ἀνθυπασπισταὶ), Διονύσιος Παυλίδης λοχίας τῶν Σκαπανέων, Νικόλαος Ρουσάκης (ἐπληγώθη), Ἡλίας Μπιλίδας ἐκ Τριπόλεως, Ἡλίας Νερουτσόπουλος ἐκ Ναυπλίου, Ἰωάννης Τριανταφύλλου ἐκ Κέας, Ἀριστείδης Βίδας Ἀθηναῖος (ἐπληγώθη εἰς τὸ στόμα), Νικόλαος Ἀξελὸς ἐπιλοχίας (σημαιοφόρος), Δημήτριος Καλαϊτζῆς στρατιώτης, Χατζῆς Καισαριανός οἱ ἀνωτέρω συνσπειρώθησαν περὶ τὴν σημαίαν. περὶ δ' αὐτῶν οἱ Δημήτριος Γεωργίου ἢ Πάτριας ἀνθυπασπιστῆς (κατόπιν πεσὼν ἐν Λαοσσίῳ), Ἀγγελετᾶκος ἐπιλοχίας (ἐφονεύθη), Ἀριστοτέλης Βογιαζόγλου ἐπιλοχίας (ἐπληγώθη), Ἀνδρόνικος δεκαν. Πεζ. Μαρίνος στρ. Σκαπανεύς, Δημ. Κρεββατᾶς, Γ. Σαπουτζάκης, Γεωρ. Μαρουσάκης ἐπιλ. Πεζ., Βασίλ. Πεντάρης μετὰ δέκα Κρητῶν, Μαυρογένης (υἱὸς) ἐκ Κισσάμου μετὰ τριῶν Κρητῶν, Ἰωάννης Ζυγομαλᾶς ἐπιλοχίας (κατόπιν πληγωθεὶς ἐπικινδύνως), Λιζαγγούας ἐπιλοχίας (ἐπληγώθη κατὰ τὴν κάθοδον καὶ παρέδωκε τὴν σημαίαν εἰς τὸν ἐπιλ. Ἀξελὸν), Π. Παντόπουλος ἀνθυπασπιστῆς, Δ. Νέγκας ὑποκελευστῆς τοῦ Β. Ναυτικοῦ, Ι. Γιαννόπουλος λοχίας ἐκ Ναυπλίου, Κ. Κορομύχης Ἀργεῖος, Γεράσιμος Ἐπτανήσιος, δύο Κρητῆς ἐξ ὧν ὁ εἰς ἐπληγώθη, Μανωλίδης καὶ Νικήτας Παρίσης ἐπιλοχίαι, Μιχαῆλης Λακκιώτης μετὰ πέντε Κρητῶν ἐξ ὧν δύο ἐπληγώθησαν διὲς ὅθεν αὐτῶν οἱ Σπυρίδων Ταμβακᾶς, Θεμιστοκλῆς Βούλγαρης, Σωτήριος Ζαφειρίου, Ἀθανάσιος Νιαλάμος, Κωνσταντῖνος Κοντοδημητρήπουλος, Γεώργιος Θανόπουλος (ἀνθυπασπισταὶ) Σταυρόπουλος δόκιμος τοῦ ναυτικοῦ (ἐπληγώθη ἐλαφρῶς), Ἀντώνιος Πετρίτσης, Σπυρόπουλος ἐπιλοχίαι, Κωνσταντῖνος Ἀντωνιάδης λοχίας ἐκ Τριπόλεως, Κυργιάκος χωροφύλαξ, Φώτιος Χουνέρης ἢ Κανάρης, Σπυρίδων Μπαμπούσης ὑποδεκανεὺς, Κωνσταντῖνος Καραουλάνης λεμβούχος, Βασίλειος Κωνσταντῖνου Ἡπειρώτης, καὶ δεξιόθεν τούτων οἱ Δημήτριος Βαϊρακτάρης, Ἀθανάσιος Βότσαρης ἀνθυπασπισταὶ, Γ. Κλεονάκος λοχίας, Α. Βόβιλας ἵππευς, Μιχαὴλ Τσεῖλιος ἐκ Κυνουρίας, Ἀλέξανδρος Ἀλεξάνδρου καὶ Μημήκος ἐπι-

Χανίων (α), εξέδραμον ἀθρόοι (β), κάτοικοι καὶ στρατὸς, ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν, ἐν ᾧ τὸ στρατοπεδεῦον εἰς χωρίον Ἀλικιανοῦ ἐχθρικὸν τμημα ἤλαυνεν ἀριστερόθεν, καὶ ναῦται ἐκ τῶν ἐν Σούδα ναυλοχούντων ἐχθρικῶν πλοίων ἀποβάντες εἰς τὴν Ξηράν, προὔχωρον δεξιόθεν κατὰ τῶν ἐπαναστατικῶν θέσεων. Σὺν τούτοις ἐπεφάνη στίφος ἀτάκτων μὲ σημαίαν ἑλληνικὴν, ἐγγὺς τῆς ὁποίας ἐφαίνετο αὐτόμολος Ἴταλὸς μὲ ἐρυθροῦν ἱμάτιον (γ), ὅπερ ἐξαπατήσαν δεξιῶς τοὺς ἐπαναστάτας, προὔχωρησεν ἀνενόχλητον εἰς ἰανὴν ἀπόστασιν. Ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἐπικουριῶν τούτων τὸ πῦρ ἐγένετο ζωηρώτατον. Ἐκ τῶν ἰστίων τῶν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας ναυλοχούντων εὐρωπαϊκῶν πολεμικῶν πλοίων καὶ ἐκ τῶν λέμβων, οἱ εὐρωπαῖοι ἐθεώρουν τὴν μάχην· πλῆθος δὲ ἀνθρώπων ἐθεώρει ἐκ τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου. Ἄλλ' ἐπέπρωτο νὰ πληρώσωσιν ἀκριβῶς οἱ ἐθελονταὶ τὸ ἀπερίσκεπτον τόλμημά των, διότι ἀπώλεσαν τὸν λεοντόκαρδον Χαρίλαον Ἀναγνωστόπουλον ἀνθυπαπιστὴν τοῦ Πεζικοῦ (δ), τὸν ἐπιλοχίαν Ἀγγελετάκον καὶ δώδεκα

λοχίαι, Κομπογιανίκοι, Κωστόπουλος σαλπικτήης, Μπελτράμης δεκανεὺς, Δῆμος Δημητρίου καὶ Βουδούρης στρατιῶται, Παναγιώτης Βούλγαρης καὶ ὁ νεανίας Σωτήριος ὅστις καὶ κατεκερματίσθη (τοῦτον μετέφερον πλιγωμένον μέχρι τινὸς οἱ ἐπιλοχίαι Ἀλεξάνδρου καὶ Μητῆκος, ἀλλὰ στενοχωρηθέντες ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐγκατέλειψαν αὐτόν).

Διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀκρίμων τούτων ἑλληνοπαίδων συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον οἱ περὶ τοὺς Μάρκον καὶ Χρῆστον Βότσαρη, Ἀθανασούλην Τζάνην καὶ Βασιλείον Στουρνάραν συσπειρωθέντες ἐθελονταὶ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν ὄπλαρχηγὸν Μαυρογένην Κρήτης.

(α) Πλῆθος ὀθωμανίδων καὶ παιδίων ἀμερίμως διεσπαρμένων εἰς τὴν πεδιάδα ἔτρεξαν ἔντρομα πρὸς τὸ φρούριον καὶ φωνάζοντα «ἦρθαν οἱ σκύλοι οἱ χριστιανοὶ νὰ πάρουν τὴ χώραν» μετέφερον δὲ μετὰ σπουδῆς ἐντὸς τοῦ φρουρίου σκεῦη, κτήνη καὶ εἴ τι ἄλλο ἦβελον νὰ διασώσωσιν.

(β) Μὲτ Μουχαμίτ.

(γ) Ὁ Ἴταλὸς οὗτος ἠτόμολησεν εἰς τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν, καθ' ὧν ἐμάχετο φανατικώτατα, κατὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσεν ἀνδρείως πλὴν ἀτίμως μαχόμενος. — Οἱ πλείττοι τῶν ἐθελοντῶν διηθύβουν κατ' αὐτοῦ τὸν σκοπὸν των, ἕως οὗ τὸν ἐφόνευσαν.

(δ) Ὁ αἰμίνησιος οὗτος ἤρωες ἔπεσεν ἐγγὺς τῆς σημαίας βληθεὶς εἰς τὸ

είσετι ἐθελοντάς καὶ Κρήτας, ἔσχον δὲ καὶ δέκα ὀκτώ πληγωθέντας, μεταξύ τῶν ὁποίων συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ δόκιμος τοῦ ναυτικοῦ Σταυρόπουλος, οἵτινες μετεφέρθησαν εἰς Θέρισσον· καὶ ἤθελον ὑποστῆ ζημίας ἔτι μείζονας οἱ ἐθελονταί, ἐὰν μὴ ἐθεώρουν οἱ Κρήτες ἐκ τοῦ Σαμαρίου ὑψούμενον ἀριστερόθεν αὐτῶν (α) τὸ ἐξ Ἰαννοῦ Ἰλικίου ἐλαῦνον τμήμα, πρὸς κατάληψιν τῶν νώτων, καὶ ἐδιδον τὸ σημεῖον τῆς ὑποχωρήσεως, γενομένης τμηματικῶς καὶ βραδέως κατ' ἀρχάς, ταχέως δὲ κατόπιν. Οἱ ἐχθροὶ ἀνελθόντες μέχρι τῶν, μετὰ πεισματοῦδι ἀντίστασιν, ἐγκαταληφθεῖσων ἐπαναστατικῶν θέσεων, ἀνεχαιτίσθησαν ὑπὸ τῆς ἐφεδρείας καὶ τῶν παρ' αὐτῇ συνελθόντων, ὑπὸ τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Μάρκον Βότσαρην ἐθελοντῶν καὶ ἐκ τῶν διαδοχικῶς ὑποχωρησάντων Κρητῶν καὶ ἐθελοντῶν, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια. Ἐξ αὐτῶν (τῶν ἐχθρῶν) ἔπεσαν πολλοὶ, ἐν οἷς καὶ εἰς ἀνώτερος ἀξιωματικὸς (β), καὶ ἐπληγώθησαν πλεῖστοι.

Οὕτως ἡ ἐπανάστασις ἐλάμβανε νέαν ζώην. Ἡ συλλογὴ γησιῶν

μέτωπον. Οἱ Τοῦρκοι ἐκλαβόντες αὐτὸν ἐκ τῆς μελανῆς γενειάδος τοῦ ἀντιτοῦ Ζυμβρακάκη, ὅστις, ὡς ἐμάνθανον, ἔφερε τὸ γένειον, ἀπέτεμον τὴν ὠραιάν κεφαλὴν του καὶ ἐμπήξαντες λόγχην περιέφερον αὐτὴν ἐν θριάμβῳ. Ὁ μακαρίτης Χαρίλαος πολλάκις εἶπεν ὅτι ἤθελε νὰ ἦτο Δημακόπουλος· ὅ,τι ἐξήτει τὸ ἀπῆλαυσε. Τὰ παρὰ τοῦ λοχίου Διονυσίου Παυλίδου ἀφαιρεθέντα ὄπλα τοῦ Ἀναγνωστοπούλου ἐθεωροῦντο ὡς ἱερά· ἔφερον δ' αὐτὰ μεθ' ὑπερφανείας οἱ ἐλεγκτώτεροι τῶν ἐθελοντῶν.

(α) Καθ' ὅλας τὰς μάχας οἱ ἐχθροὶ διετήρουν τὴν αὐτὴν τακτικὴν, ἀπησχόλουν δηλαδὴ τὸ μέτωπον καὶ προτεπάρουν νὰ καταλάβωσι τὰ νῦτα δι' ἑτέρου σώματος ἐλαύνοντος εἰς μακροτέραν βολῆς τουφεκίου ἀπόστασιν, ἀναγκάζοντες τοιοῦτοτρόπως τοὺς ὀλιγαριθμούς ἐχθρούς των εἰς ὑποχώρησιν· τοῦτο μὲν εἶναι θεμιτὸν, ἀλλὰ τὸ ἐξαπατᾶν τοὺς πολεμίους με ἀλλοθνή σημάτα, τὸ βομβαρδίζειν κατὰ γυναικῶν, τὸ φονεῦν τοὺς αἰχμαλώτους, τὸ κακοποιεῖν καὶ θανατώνειν τοὺς ὑποτεταγμένους, τὸ ἀτιμάζειν παρθένους καὶ . . . καὶ, ἀνανδρον καὶ ἀτιμον, φρονοῦμεν, τυγχάνει. — Ὁ τουρκικὸς στρατὸς, πλεονεκτεῖ κατὰ τὰς ἀρετὰς ταύτας καὶ αὐτῶν τῶν σιφῶν τῆς Α. Μ. τοῦ μακαρίτου αὐτοκράτορος τῆς Ἀδυστηνίας Θεοδώρου τοῦ Α'.

(β) Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἐθεώρει ἔφιππος τὴν μάχην ἀπλῶς χωρὶς, κατὰ τὰς ἐπισταλείσας πληροφορίας, νὰ ἔχη μέρος εἰς τὸ στράτευμα.

ἀντιπροσώπων ἰσχυόντων ἐν τῷ τόπῳ εἶχεν ἀποτύχει, συλλεχθέντων ἐξωνημένων τινῶν ἀνδραπόδων· αἱ περὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ πεποιθήσεις τοῦ Διβανίου διασαλεύοντο ὑπὸ τῶν πραγμάτων, οἱ δὲ τῶς ὑποτεταγμένοι Κρήτες συνήρχοντο εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀφοῦ διευθέτουν τὰ φίλτατά των, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀπανθρώπων ἐκδικήσεων, εἰς ἃς ἐπεδίδοντο κατὰ τῶν ὑποτεταγμένων, ὅσακις ὑφίσταντο ζημίας, οἱ Βάνδαλοι οὗτοι τῆς ἀνεκτικῆς Εὐρώπης.

Διαμεινάς δύο ἡμέρας εἰς Θέρισσον, μετὰ τὴν ἐν Κουτσουναρίου μάχην, πρὸς διευθέτησιν τῶν πληγωθέντων, ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐξεκίνησε μὲ τὸ πειναλέον καὶ ἡμίγυμνον σῶμά του, καὶ μεταβάς εἰς Δρακῶνα διενυκτέρευσεν· ἐκεῖ δὲ μαθὼν τὴν εἰς Σούγναν ἐκφόρτωσιν τοῦ Ἀρκαδίου ᾧδευσε πρὸς τὸν Κουστογέρακα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἐπανωχώριον, ἔνθα εἶχον μεταφερθῆ τὰ ἐνδύματα τῶν ἐθελοντῶν, ἅτινα ἐρύλαττε τιμίως ὁ τοῦ Σελίνου φιλόξενος ὀπλαρχηγὸς καὶ καλὸς πατριώτης Γεώργιος Κορκίδας. Μετὰ δὲ τὴν ἐπένδυσιν τοῦ σώματος τῶν ἐθελοντῶν του μαθὼν τὴν ἄφιξιν τοῦ Ὁμέρ Πασᾶ ἐξεκίνησε, καὶ μεταβάς εἰς Ὀμαλὸν τὴν 2 Ἀπριλίου, εἰδοποίησεν ἐκεῖθεν τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν ὅτι καταλαμβάνει τὰς Φώκας, ὅπως εὐχερέστερον μανθάνῃ τὰς προθέσεις τοῦ νέου Ἀρχιστρατήγου, καὶ κατέλαβεν αὐτὰς τὴν 4 Ἀπριλίου· ὁ ἐχθρὸς ὅμως οὐ μόνον δὲν ἐκινήθη ἀλλὰ καὶ τὰς παρ αὐτοῦ κατεχομένας στρατηγικὰς θέσεις α' Ἀλικιανοῦ καὶ α' Ἀγιαῶν ἐγκατέλειψε, τὴν μὲν πρώτην τὴν 8, τὴν δὲ δευτέραν τὴν 9 Ἀπριλίου. Τοῦθ' ἕνεκεν ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐπανεκάμψεν εἰς Ὀμαλὸν, ὅπως λάβῃ τὰ κατὰ τῆς προμηνυομένης σπουδαίας τοῦ Ὁμέρ Πασᾶ ἐκστρατείας κατάλληλα μέτρα· πραγματικῶς δὲ ἔμαθεν ὅτι πολυπληθὲς ἐχθρικὸν στράτευμα κατεσκήνωσεν εἰς Ἀποκόρωνα, ἀπὸ Καλυβῶν μέχρι Στύλου στρατοπεδεῶν (α), καὶ ἐξεκίνησε, συνεπεία τῶν δοθεισῶν αὐτῷ πληροφοριῶν. Διελθὼν δὲ τὰ

(α) Τοσαύτην δύναμιν συνεκέντρωσεν ὁ Ὁμέρ, ὥστε οἱ θεωροῦντες τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον Κρήτες ἔλεγον· «γιγίε μαιμουδιά δι' αὐτὸ πῖστεό του, γόμπι» ὁ Ἀποκόρωνας Τουρκιί».

Μεσκλά, Δρακώνα και Καρραϊς ἀφίκετο εἰς Πρόσνερον, τὴν 15 Ἀπριλίου, μετὰ πεντακοσίων περίπου ἀνδρῶν. Ἐντεύθεν ἐπεφάνη (α) ἡ πολυπληθὴς τοῦ Ὁμέρ Πασᾶ στρατιὰ ἐλαύνουσα ἐκ Στύλου. Ἦτο 16 Ἀπριλίου, ἡμέρα τοῦ Ἀγίου Πάσχα· τὸ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκη σῶμα διεσκέδαζε τὴν καταμαστιζούσαν αὐτὸ φοβερὰν πείναν καταλαμβάνον τὴν «Κράπην» καὶ τὴν ὑπερκειμένην αὐτῆς «Στέρναν τοῦ Δέσκου», ὃ δὲ ἐπιφανῆς μακρόθεν ἐχθρὸς κατεσκήνου εἰς «Βρύσαις» (β).

Πορευόμενος πρὸς τὴν Στέρναν τοῦ Δέσκου ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης συνήντησεν ἐν Κράπη τμημα ἐθελοντῶν, ἐλαῦνον ἐξ Ἀλικάμπου, ὑπὸ τὸν Ἰλαρχὸν Διονύσιον Τριτάκη, τοὺς Ἀξιωματικούς Μιλτιάδην Δόξαν ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ Πυροβολικοῦ, Σπυρίδωνα Μανουῖσον ἀνθυπύλαρχον καὶ τοὺς ἀνθυπασπιστὰς Τριαντάφυλλον Πρωτοπαπᾶν, Περικλέα Οἰκονομίδην, Θεόδωρον Λιμπρίτην καὶ Ἀριστόβουλον Μάνεσην, ὅπερ ἠνώθη μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν σώματος· ἐν δὲ τῇ Στέρνα τοῦ Δέσκου συνήχθησαν πολλοὶ Κρήτες.

Ὁ πρόθυμος Κορκίδας ἀφίχθη ἠγούμενος τετρακοσίων περίπου Σελινιωτῶν, ὃ ἐνάρετος Γογονῆς καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν Καπετὰν Ματθαῖος, Μπομπολοδασίλης καὶ Σίφακας ὡσαύτως πεντακοσίων Ἀποκορωνιωτῶν, οἱ δὲ ἐκλεκτότεροι ἄνδρες τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν, οἱ Ἀσκυφιῶται, συνεσπειροῦντο περὶ τὸ στρατόπεδον, ὁμαδὸν προσερχόμενοι, ὑπὸ τοὺς σχετικὸς ἡγήτορας αὐτῶν ἀδελφοὺς Καρκαβάτσους, Τσόντο Αἰάμπην, Λεωνταράκην καὶ λοιποὺς. Ὁ δὲ ἐχθρὸς ἐπιδειχθεὶς τὴν 19 Ἀπριλίου ἐγγὺς τοῦ Προσνέρου, ἔπεμπε τὴν 20 σῶμα στρατοῦ πρὸς τὸ τμημα τῆς Ῥεθύμνης, ὅπως ἐνώθη μετὰ τοῦ ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένου ἑτέρου τουρκικοῦ σώματος καὶ προσ-

(α) Κρησάτις εἶδε μὲ γυμνοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἰκανὴν ἀπόστασιν τὸ χθρὶκὸν στράτευμα πρῶτῃ καὶ κατ' ἀρχὰς δὲν ἐπιστεύετο, ὡς μὴ φαινομένου διὰ τῶν διόπτρων τοῦ στρατεύματος, μεθ' ἡμίσειαν ὅμως ὤραν ἐθεάθη ὁ στρατὸς διὰ τῶν διόπτρων! Ἡ Κρήσα εἶδε μὲ τὰ δύο ὁμμάτιά της ὅ,τι οἱ λοιποὶ δὲν ἤδυνήθησαν νὰ ἴδωσι μὲ τὰ τέσσαρα.

(β) Ἐνταῦθα ἔλαβε χώραν ἡ ἀτιμοὶς τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων ὑποχώρησις, πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκη σῶματος.

Ἐάλη τὰς ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ Κορωναίου κατεχομένās θέσεις τοῦ «Καλλικράτους». Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης πληροφορηθεὶς ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ Κορωναίου κατεχόμεναι θέσεις τοῦ Καλλικράτους εἶχον ἀνάγκην ἐνισχύσεως, ἔπαμπε καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε πρὸς ἐνισχυσιν τοῦς ὑπὸ τὸν Γογονῆν Ἀποκορωνιώτας καὶ ἀπόσπασμα ἐθελοντῶν ὑπὸ τοῦς ἀνθυπασπιστὰς Βασίλειον Στουρνάραν καὶ Πάνον Παντόπου-
πουλον.

Τὴν 23 Ἀπριλίου, ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὁ ἐχθρὸς ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐν Κράπη καὶ Καλλικράτει αὐθημερόν· ἀποκρουσθεὶς δὲ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ὑπεχώρησε μέχρι τῆς πεδιάδος μὲ μεγάλην ζημίαν του. Οἱ τὴν Κράπην ὑπερασπίζοντες μαχηταὶ ἐγκαταλείψαντες ἀνάλογον ἐφεδρείαν, προχείρως ὠχυρωμένην ἐν τοῖς πρόσθεν τῆς Στέρνας τοῦ Δέσκου λόφοις, προέβησαν ἐκ τῶν θέσεών των καὶ ὑπεδέχθησαν προσωτέρω τοὺς προσβάλλοντας ἐχθροὺς, οἵτινες ἐνδόντες εἰς τὰ πυρὰ τῆς προβάσης ἱκανῆς τῶν ἐπαναστατῶν δυνάμεως, ὑπεχώρησαν τακτικῶς. Οἱ τότε ὑποτεταγμένοι κάτοικοι τοῦ Ἀλικάμπου, ἰδόντες τὸν ἐχθρὸν ὑποχωροῦντα καὶ ἐκτροπύσαντες ἄλλα, παρὰ τὰ ὅποια εἶχον παραδώσει ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸν ἐχθρὸν ἄχρηστα, ὄπλα (τίς οἶδε πόθεν· οἱ Κρηῖτες εἶναι δαίμονες!), ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ τακτικῶς ὑποχωροῦντος ἐχθροῦ, ἐκ τοῦ χωρίου των κατὰ πλευρὰν, ἐνισχυθέντες δὲ ὑπὸ τῶν προχωρούντων ἐπαναστατῶν, κατεδίωξαν μετ' αὐτῶν τὸν ἐχθρὸν, τραπέντα ἀκολούθως εἰς ἄτακτον φυγὴν, μέχρι τῆς πεδιάδος, ἔνθα ἴστατο σῶμα ἐφεδρον, μεθ' οὗ ἐνωθέντες οἱ ὑποχωροῦντες ἐνέδρυσαν ὅπως προσελκύσωσι τοὺς καταδιώκοντας ἐπαναστάτας εἰς τὰ πυρὰ των, ἀλλ' ἀπέτυχον· οἱ καταδιώκοντες ἐσταμάτησαν.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην (α) ἔπεσαν πολλοὶ ἐκ τῶν ἐχθρῶν, ἐξ ὧν τινες ἀξιωματικοί, καὶ ἐπληρώθησαν ἀρκετοί· ἐκ δὲ τῶν ἐπαναστατῶν, μεταξύ τῶν εὐαρίθμων πληρωθέντων συγκαταριθ-

(α) Πολλοὶ Κρηῖτες ἐβεβαίουν μεθ' ὄρκου ὅτι ἐν ὥρᾳ τῆς μάχης εἶδον τὸν Ἅγιον Γεώργιον ἔριππον καταδιώκοντα τοὺς ἐχθροὺς. Ἡμεῖς· ἔχομεν ἀφορμὰς νὰ νομίζωμεν ὅτι οἱ βεβαῶντες τὸ τοιοῦτον δὲν ἐπίστευον ἐνδομύχως εἰς ὅ,τι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔλεγον.

μείναι και ὁ γενναῖος καπετάν-Καρκαβάτσος ἀποθανῶν ὡς ἐκ τοῦ τραύματος ὅπερ ἔλαβε καθ' ἣν στιγμὴν ἐθανάτωνεν ἰδιοχειρῶς ἀξιωματικὸν τινα (Μουλαζίζιμην) τοῦρκον, ἀνδρείως μαχόμενον ὑπὲρ τοῦ Ἀυτόκράτορός του.

Οὐδόλως παρακολουθοῦντες τὸν Ὁμέρ Πασᾶν ἐν τῇ κατὰ τῶν ἀνατολικῶν τῆς νήσου διαμερισμάτων ἐστρατεία του (ὡς μὴ γράφοντες τὴν ἱστορίαν τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, οὐδὲ τολμῶντες νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἐσμὲν ἱκανοὶ πρὸς τοῦτο), ἀκολουθοῦμεν τὴν σειρὰν τῶν πραγματικῶν γεγονότων ἐν τοῖς δυτικαῖς διαμερίσμασι τῆς νήσου (α) ὧν ἡ ἐπιτήρησις ἀνετέθη, παρὰ τοῦ πα-

(α) Ὁ Κόριος Μενδέλιων παρακολουθῶν τὴν κατὰ τοῦ Λασιθίου ἐκστρατείαν τοῦ Ὁμέρ Πασᾶ, ἀποσιωπᾷ τὰς κατὰ τὸ τμήμα Κυδωνίας ἐνεργείας τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακᾶκη, τοῦθ' ὅπερ ὑπονοεῖ ὅτι οὗτος ἐκάθευ"εν, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ἠγωνίζοντο κατὰ τοῦ ἐχθροῦ φιλοφρονῶν δ' αὐτὸν διὰ τῆς ἐξῆς περικοπῆς «Ὁ Ζυμβρακᾶκης καὶ ὁ Κωσταρὸς ἔμειναν μετὰ τῶν πλείστων ἐθελοντῶν» (οἱ πλείστοι εὐρίσκοντο εἰς Λασιθίον, ἔθα εἶχε μεταβῆ ὁ ἀντ.συνταγματάρχης Δημητράκαράκος ἠγῆτωρ ἰκανῆς δυνάμεως, ὁ ἀνδρείως πολεμήσας ἐκεῖσε Βυζάντιος, ὁ Σοράτσογλος καὶ ἄλλοι ἐθελοντοὶ) «εἰς τὰ δυτικὰ διαμερίσματα ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐπιτηρῶσι τὸν Μεχμέτ Πασᾶν, τυχούσης δ' εὐκαιρίας, καὶ νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτοῦ» τὸν λησμονεῖ ἐφεξῆς καὶ ἀναμνησκέται αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σφακίων.

Ἐπιθυμοῦντες νὰ μὴ ἀφήσωμεν ἀνερευνίτους τὰς περιστάσεις ἐκεῖνας, αἵτινες δύνανται νὰ γεννηθῶσιν ὑπονοίας κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακᾶκη, οὕτως νὰ λάθῃ δὲν ἀποσιωπῶνται ἐν τῷδε τῷ πονήματι καὶ περ ὑπὲρ αὐτοῦ κυρίως ἐλάθαρμεν τὸν βαρὺν δι' ἡμᾶς κάλαμον, ἐξείτιζομεν ἐν πρώτοις, ἂν ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ὤφειλε νὰ παρακολουθήσῃ τὸν Ὁμέρ Πασᾶν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Λασιθίου ἐκστρατείαν του ἢ ἐσύμφερε τῇ ἐπαναστάσει νὰ ἐπιτηρῇ τὸν ἐν Ἀποκόρωνι ἐστρατοπεδευμένον Μεχμέτ" ἐν ἣ δὲ περιπτώσει ἐσύμφερε ν' ἀφίση ἀνεύχλητον τὸν Μεχμέτ καὶ νὰ πορευθῇ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, ἐὰν ἠδύνατο νὰ τὸ πράξῃ.

Αἱ συχναὶ ἐκδρομαὶ τοῦ Μεχμέτ Πασᾶ καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ στρατεύματός του κατόπιν διαπραχθεῖσαι σφαγαὶ καὶ δολοφονίαι ἀπέδειξαν ὅτι καλῶς ἐπραξεν ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακᾶκης νὰ μὴ ἀφίση τὸν ἐχθρὸν ἐλεύθερον, ὅπως καταστρέψῃ τὸ μετὰ πολλῶν κόπων καὶ ἀγῶων καλλιεργηθὲν μῖσος κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ νὰ μὴ μεταβῇ εἰς Λασιθίον, ὅπου ἡ παρουσία του δὲν

ρευομένου κατὰ τῶν ἀνατολικῶν διαμερισμάτων Ὀμάρ, εἰς τὸν Μεχμέτ Πασάν, ὄντα κατεσκηνωμένον ἐν Βρύσαις.

Μετὰ τὴν ἐν Κράπη μάχην ἐγενήθησαν δυσἀρέσκεια κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, ἐκ μέρους πολλῶν ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν του ἐθελοντῶν καὶ καπεταναίων Κρητῶν, ἃς ὁ ἀρχηγὸς οὗτος δὲν ἐφρόντισεν ἢ δὲν ἠδυνήθη νὰ περιστείλῃ βαθμηδὸν δὲ κορυφωθεῖσαι εἰς τὸν ὑπατον βαθμὸν (α) ἐπέφερον τὴν ἐκ τοῦ στρατο-

ἤθελε χρησιμεύσει παντάπασιν. Εἰς τί, ἐρωτῶμεν, ἤθελε χρησιμεύσει ὁ Ζυμβρακάκης ὡς ἀρχηγὸς ἐν Λασιθίῳ, ἐν ᾧ εὐρίσκοντο οἱ ἀρχηγοὶ καὶ Σωματάρχα: Βυζάντιος, Δημητρακαράκος, Σαράτσογλος καὶ τόσοι ἄλλοι ἀρχηγοὶ, καπεταναῖοι καὶ ἐκλεκτοὶ ἐθελονταί; Δύναται τις νὰ μᾶς εἴπῃ ὅτι ἐχρησίμευσεν ὡς ἡγήτωρ πολυπληθοῦς στίφους; ἀπατάται ὅμως ὁ φρονῶν ὅτι ἦτο ἐφικτὴ ἡ μετὰθασις Κρητῶν ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τῆς νήσου εἰς τὸ ἕτερον, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ Μεχμέτ ἠπειλεῖ τὰς οἰκογενεὰς αὐτῶν. Ἄλλὰ καὶ ἂν οἱ Κρήτες ἔστεργον (;) εἰς ἀπομεμακρυσμένην καὶ διαρκῆ ἐκστρατεῖαν, τοῦθ' ὅπερ οὐδέποτε ἐγένετο, ἤθελον ἀποχωρῆσαι πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον, ἔνεκεν τῆς ἑλλείψεως τῶν ἐπιτηδείων. Πολλάκις πολυάριθμοι συναθροίσαις διελύθησαν, ἔνεκεν ἑλλείψεως τῶν ἐπιτηδείων, ὁ δὲ ἐχθρὸς ἐπωφελοῦμενος, κατελάμβανεν ἄνευ σπουδαίων ζημιῶν τὰς ἐπαναστατικὰς θέσεις. Ἄλλὰ δύναται τις νὰ μᾶς εἴπῃ, ἃς μετέβαινε μετὰ τῶν ἐναπομεινάντων διακοσίων πενήκοντα ἐθελοντῶν του, τοῦτο ἦτο κατορθωτόν. Κατορθωτόν, ἀλλ' ἀνόητον! εἰς Λασιθίον τὸ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην σῶμα θὰ ἐχρησίμευε πρὸς ἀΐξισιν τῆς; δυνάμειος τῶν χριστιανῶν κατὰ διακοσίους πενήκοντα ἄνδρας, εἰς Κυθωνίαν ὅμως ἐχρησίμευσεν ὡς κέντρον συστάσεως ὀλοκλήρου τοῦ δυτικῆς τμήματος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων καταφαίνεται, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης καλῶς ἔπραξε μὴ κινηθεῖς ἐκ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ὅτι ἂν ὑπετίθετο ὡς συμφέρουσα ἢ ἐκ τῆς δικαιοδοσίας του ἀναχώρησις, ἦτον ἀδύνατος καὶ ἀνοφελής; καὶ μ' ὅλα ταῦτα ἀρκετοὶ ἐθελονταὶ ἐν οἷς οἱ ἀδελφοὶ Μ. καὶ Α. Βότσαρη καὶ οἱ Βαϊρακτάρης, Λώρης, Σπηλιόπουλος καὶ Ζαφειρίου ἀλυπατισταί; ὁ ἀπολεσθεὶς γενναῖος Ἡλίας Νερούτσόπουλος καὶ ἄλλοι τινὲς, μετέβησαν εἰς Λασιθίον, ἄνευ τῆς ὁδοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ; τούτους παρακαλοῦμεν νὰ εἴπωσιν, ἐν εἰλικρινείᾳ, ὁπότερον ἐσύμφερε τῇ ἐπαναστάσει, νὰ πορευθῆ εἰς Λασιθίον ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, ἢ νὰ μείνῃ ἐν τοῖς δυτικοῖς διαμερίσματι.

(α) Ἔνιοι ἐκ τῶν κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αἰτιάσεων τῶν ἐθελοντῶν ἦσαν δε-

πέδου ἀποχώρησιν τῶν πλείστων ἐγγυρίων, μεταβάτων εἰς τὰς ἐστίας των, τινῶν ἐθελοντῶν, μεταβάτων εἰς ἄλλα στρατόπεδα, καὶ ἄλλων ἀπελθόντων εἰς τὰ παράλια, ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. (οὐχὶ μὲ Ὀθωμανικὰ ἀτμόπλοια) Τοιαῦτα συνέβαινον ἐν τῷ ἐπαναστατικῷ στρατοπέδῳ, ὃ δὲ Μεχμέτ Πασᾶς ἐμάνθανε τὰ ἐν αὐτῷ διατρέχοντα (α), καὶ ἔγραφεν εἰς Χανία ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαναστατῶν ἠλαττώθη ἐπαισθητῶς· ἐνταυτῷ δ' ἐζήτει τὴν ἔγκρισιν ὅπως προσβάλῃ. Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, καταμαθὼν (β) τὰς προθέσεις τοῦ Μεχμέτ, οὐ μόνον δὲν ἀπέφυγε τὴν μελετωμένην κατ' αὐτοῦ προσβολήν, ἀλλὰ γνωστοποιήσας αὐτὰς πρὸς ἅπαντας τοὺς ὀπλαρχηγούς, κατέλαβε τῇ 28 Ἀπριλίου τὴν Πυροβολικὴν διορίσας δὲ φρούραρχον τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Μ. Δόξαν, ἀνέμενε τὴν προσέλευσιν ἐπικουριῶν, καὶ παρεσκευάζετο νὰ ὑποδεχθῇ τὸν ἐχθρόν.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀπροσδόκητος καταιγὶς ἔπειπεν εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς 200 περίπου ἀσθενῆ τοῦ Θεοῦ πλάσματα, ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς τὰ ὄρη διὰ τὴν σωτηρίαν των. Ὅπως θυσίας

δικαιολογημένοι, ὡς ὑπιστάμενων πολλοὺς κόπους καὶ ταλαιπωρίας ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ μὴ ἀπολαμβάνοντων οὐδεμίαν ἐξαιρετικὴν περιποίησιν· παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ· οἱ δυσχεροῦς ὅμως Κρήτες ἦσαν ὅλως ἀδικιολόγητοι, ὡς τυγχάνοντες ἐξίλαστῶν δεξιῶσεων καὶ καθ' ὃ ἐγγυρίοι.

(2) Ἡ κατασκοπία, ἐνεργουμένη δι' ἐξωνημέριων ἀνδραπέδων ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων χριστιανῶν, ἦτον εὐκολὸς διὰ τὸν ἐχθρόν. Πρὸς ἐξίστησιν τοῦ ἐνέμου ἐπαγγέλλματός των, οἱ κατάσκοποι ἐλόμίζον εἰς τὸ στρατόπεδον αἶγας, καπνὸν καὶ ἄλλα εἴδη πρὸς πώλησιν.

(β) Τρεῖς κατάσκοποι συλληφθέντες ἀλληλοδιαδόχως παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν (τὴν 27 Ἀπριλίου, 30 ἰδίου καὶ 6 Μαΐου) καὶ στενοχωρηθέντες, ὠμολόγησαν τὰς προθέσεις τοῦ Μεχμέτ, αἱ δὲ ὁμολογίαι τῶν κατατικῶπων ἐπεσεσθαιώθησαν ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν ἐπὶ τοῦ συλληφθέντος τὴν 6 ἐπίσης Μαΐου γραμματοκομιστοῦ, κατασχεθέντων ἐγγράφων. — Τὸν συλληφθέντα τὴν 6 Μαΐου κατάσκοπον Ἀντώνιον Κουράκη ἐξ Ἀποκόρωνος (οὐχὶ τὸν γραμματοκομιστὴν) γυμνώσαντες οἱ Σελινιώται καὶ θίσσαντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του δέρμα, ἐν εἴδει πίλου, ἐκύλιον εἰς τὰς ἀκάνθας καὶ ἐλιθοβόλουν, οὐρλίζοντες ἐνταυτῷ ἤθελον δὲ τὸν φονεῦσαι ἐὰν μὴ ἀπέτρεπεν αὐτοῦ· ὁ ὀπλαρχηγὸς των Γ. Κορκιάς.

ἀφείλει ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας ! Ὁφθίησονται οἱ διπλωμάται καὶ ἰσχυροὶ τῆς γῆς

Ἐν τούτοις οἱ Κρητῆς συνήρχοντο ἐκ διακλιμαμάτων εἰς τὸ στρατόπεδον, τῇ προσκλήσει τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῆς συνελεύσεως (α),

(α) Ἡ Συνέλευσις τῶν Κρητῶν λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τοὺς παντοειδεῖς ἀγῶνας, οὓς ὑφίστατο τὸ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκη σῶμα τῶν ἐθελοντῶν, ἐτέρωθεν δὲ τὰς ταλαιπωρίας καὶ στερήσεις αὐτῶν, ἐζήτησεν ὀνομαστικὸν κατάλογον, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ ἐδωρήσατο εἰς ἕκαστον ἐθελοντὴν (πρώτην τότε καὶ τελευταίαν φορὰν) ἀνά ἓν δεκάφραγμα (ἡμισυ Ναπολεόνιον) δοθὲν εἰς αὐτοὺς, τῇ διαταγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ, παρὰ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Χ. Σολιώτου· ἀλλ' οἱ ἀνθυπασπισταὶ τοῦ σώματος μὴ δεχθέντες τὴν δωρεάν ταύτην, ἐπέστρεψαν τὸ ποσὸν διὰ τοῦ ἀνθυπασπικοντοδημητροπούλου καὶ ἐτέρου τινὸς ὁμοιοβάθμου, ἐγγχειρίσαντος τῷ προέδρῳ τὴν κάτωθι ἀναφορὰν αὐτῶν.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ.

Περὶ ἐπιστροφῆς τῶν 10 φράγκων.

Ἐν Δέσκου Στέργα τῇ 11 Μαΐου 1867.

Σὰς ἐπιστρέφομεν οἱ ὑποφαινόμενοι τὰ ὅποια λόγῳ ἐξοικονομήσεως εὐηρεστήθητε νὰ μᾶς δώσητε χρήματα δραχμὰς 14²⁵ 0⁰, ἐπειδὴ δὲν ἐσυνειθίσσαμεν νὰ λαμβάνωμεν πώποτε τοιαῦτα, καὶ τὰ ὅποια δύνασται νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἄλλας ἀνάγκας.

Σπυρίδων Ταρβακᾶς

Νικόλαος Ψύχας

Βασίλειος Στουρνάρας

Μιλτιάδης Λιναρδόπουλος

Πέτρος Γεωργιάδης

Κωνσταντῖνος Κοντοδημητρόπουλος.

Ἐπάναγκες καθίσταται νὰ βίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν τῆς τοσαῦτα ἐπίσημα ψηφίσματα ἐκδόσεως καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα μετὰ πατριωτισμοῦ ἐγκαρτερησάσης, καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος ἐν τοῖς θυτικοῖς διαμερίσμασι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐδρευούσης. Αὕτη ἦτο κινήτη, μετέβαινε δ' ἔνθα ὑφίστατο ἀνάγκη τῆς παρουσίας της. Ἐν Βαφῆ συνεκροτεῖτο ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Παρθενίου καὶ δύο ἄλλων· συνειργάζετο δὲ μετὰ τοῦ Ζυμβρακάκη, 5—12 Ὀκτωβρίου 1866. Ἐν Ἀσκύφῳ ὑπὸ τοῦ ἰδίου Πατρὸς, τοῦ Μπουμπουλάκη, τοῦ Σιφάκη, τοῦ Παππαδάκη καὶ τινῶν ἄλλων ἕως ἡμετέρῳ ἀνθρώπων, 13—27

συνεδριαζούσης εἰς Ἱμβρον πατριωτικῶς καὶ ἀξιεπαίνως· ἅμα δ' αὐξήθεισας κἄπως τῆς δυνάμεως τοῦ στρατεύματός του, ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης κατέλαβε καὶ αὖθις τὴν «Στέρναν τοῦ Δέσκου», ὅπως εὐκολώτερον ἐπιτηρῆ τὸν Μεχμέτ Πασᾶν. Ἐντεῦθεν ἐθεάθη

Ἰαννουαρίου. Ἐν Σωματᾶ, ἐγγὺς τῆς Δρακῶνος, ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς, τοῦ Μπουμπουλάκη καὶ ἄλλων προσηχομένων καὶ ἀπερχομένων, ὅστινες ὅτε μὲν ἀνετίθαζον τὸ σῶμα διὰ τῆς παρουσίας των εἰς δέκα, ὅτε δὲ διὰ τῆς ἀπελεύσεώς των κατετίθαζον αὐτὸ εἰς δύο, τοῦ Παρθενίου ὄντος ἀναποσπάστου· 2—20 Νοεμβρίου. Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον ἡ Συνέλευσις διετέλει μακρὰν τοῦ στρατοπέδου, ἀπέστειλεν ὅμως εἰς αὐτὸ πληρεξουσίου ἐνόπλους, διαδοχικῶς ἀνταλλασσομένους. Ἐν συνόλῳ ἀπηρτίζετο αὕτη ὑπ' ἀνθρώπων ἀγγραμμάτων, ἀλλ' οἰκοκυραίων ἐχόντων ἐπιβροῆν ἐν τοῖς χωρίοις· πλὴν τοῦ Παρθενίου, τοῦ Μπουμπουλάκη, τοῦ Παππαδάκη, τοῦ λογίου Γεωργιάδου καὶ τοῦ Χιονουδάκη, ἀκολούθως παρὰ τῷ σώματι προσκολληθέντος, ἅπαντες ἐτύγγανον ἀγράμματοι· τοῦθ' ἔνεκεν ἐξέκλινον τῆς τροχιάς των ἐν Ἀσκύφῳ, παραδεχθέντες νὰ εἰσαχθῆ ἐν τῷ τῶν συνεδριάσεων καταλύματι ὁ ἀειμίσητος ἀπεσταλμένος τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ Ἀνδρέας Κοπάσης. Ἐν Ἱμβρῳ τὸ σῶμα τῆς Συνελεύσεως κατηρτίσθη ἐπὶ τὸ τελειότερον· ἀπὸ τινος χρόνου εἶχε σχηματίσει Κυβέρνησιν, ἀπ' αὐτῆς ἀποβρέουσαν, εἰς ἣν ἀνέθεσε τὴν νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν· αὕτη δὲ, ἡ συνέλευσις, ἀπαρτιζομένη τότε ὑπὸ τριάκοντα ὀκτὼ πληρεξουσίων παρόντων, συνήρχετο εἰς τακτικὰς συνεδριάσεις. Ὁ ἐγχειρῆσας τῷ προέδρῳ τὴν ἀναφορὰν τῶν ἐπιστρεφάντων τὰ χρήματα ἀνθυπασπιστῆς, εὔρε τοὺς πληρεξουσίου συζητούντας ἡτύχως, ἐκάστου ἐξ αὐτῶν ἐγειρομένου καὶ ἐν τῷ μέσῳ παρισταμένου πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἰδέας του. Αἱ ἐκφράσεις τῶν πληρεξουσίων ἦσαν ἀπλατῆ καὶ εἰς γλώτταν Κρητικῆν, ἐκφράσεις χωρικῶν, αἱ δὲ ἰδέαι των κριτικαὶ καὶ ὀρθαί. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔλαβε χῶραν συζητήσεως, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ μὴ παραδεχθῶσι τὰ ἐπιστρεφόμενα χρήματα, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ταῦτα ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν καὶ οὐχὶ εὐθέως πρὸς τοὺς ἐπιστρεφοντας αὐτά· ὁ ἀνθυπασπιστῆς ὅμως, κακῶς ποιῶν, ῥίψας τὸ ἀργύριον ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἀπῆλθε, καὶ ἦν εἶχεν ἐντολήν. Τοσαύτην συναίσθησιν καὶ πικρίαν ἐπροξένησεν εἰς τοὺς πληρεξουσίου ἡ ἀτιμὴς πρᾶξις τοῦ ἀνθυπασπιστοῦ Νικολάου Ψύχα, ὥστε ἐκδραμῶν ὁ φιλόξενος πληρεξούσιος τῶν Λάκκων Νικόλαος Νικολουδάκης παρεκάλει αὐτόν τε καὶ τὸν Κοντοδημητρόπουλον μετὰ δακρῶν, νὰ δεχθῶσι τὰ ὑποῖα ἡ Συνέλευσις ἐδωρήτατο χρήματα «οὐδὲ κἀπισμα». Τοιοῦτου, ἴσως, εἶδους ἀφορμὰς ἀποκαλεῖ διενέξεις ὁ Κόριος Μενδελών.

σῶμα ἐχθρικόν, ἄπερ μεταβάν εἰς «Φρέ», ἐνέπηρσεν οἰκίας τινάς, ἐν ᾧ ἕτερον ἐνέδρευεν εἰς τὴν πρὸς τὸ Φρέ ἄγουσαν· ὁ ἀρχηγὸς Ζιμβρακάκης, πέμψας τὸν ἀνθυπασιπιστὴν Σ. Ταμβάκῃν καὶ ἕτερόν τινα ὁμοίῳ βαθμῶν πρὸς κατόπτεισιν, μετέβαινει ὅπως ἀποκρούσῃ τὸ καταστρεπτικὸν τοῦτο σῶμα· ἤθελε δὲ ἐμπέσει εἰς τὴν ἐχθρικὴν ἐνέδραν, ἐὰν μὴ κατενοεῖτο ἡ ἄτεχνος παγίς τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπανήρχετο εἰς Δέσκου Στέρναν, ὁπόθεν μετέβη εἰς Ἀρένταν, θέσιν τοῦ Βαφέ ὑπερκειμένην, οὔσαν ἐγγυτέρω τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ δὲ Μεχμέτ ἐναβάρυνθεις ἀπὸ τὴν ὑπεκφυγὴν τῆς ἐνέδρας του, διέταξεν ἕτερον σῶμα νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸ ἐρημικὸν χωρίον Βαφέ καὶ νὰ προχωρήσῃ μέχρι τῶν ὑπερκειμένων λόφων. Ἦτο 20 Μαΐου. Οἱ ἐν Ἀρέντα διακείμενοι ἐπαναστάται ἰδόντες τὴν πρόοδον τοῦ σώματος τούτου, ἀντεπεξῆλθον ἀθροοί· ἀκολούθως δὲ παραταθέντες, κατέλαβον, τοῦ κέντρου ὀδηγουμένου ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ, τοῦ ἀριστεροῦ ὑπὸ τοῦ ἰλάρχου Τριτάκη καὶ τοῦ δεξιοῦ ὑπὸ τοῦ Κωσταροῦ καὶ καπετὰν Τυρτήρη, τοὺς ἀπέναντι λόφους καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸ νὰ ὑποχωρήσῃ ἀτάκτως πρὸς τὰς σκιηάς, μετὰ τριῶν ὥρων ἀντίστασιν. Οἱ ἐπαναστάται εἰσβαλόντες εἰς Βαφέ, καθήλωσαν τὰς σημαίας των ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ καταλύματος ἐν ᾧ διέμενον ὁ ἀρχηγὸς πρὸ τῆς ἐκείθεν ἐκτοπίσεώς του· ἀναπαυθέντες δ' ἐπὶ μίαν ὥραν (α) ἐν τῷ χωρίῳ, καὶ περ τοῦ ἐχθροῦ κανονοβολοῦντος ἀδιακόπως ἐκ τῶν περιβολῶν του (β), ἐπανῆλθον εἰς Ἀρένταν, ὁπόθεν κατερχόμενοι ἠνώγλου ἀδιακόπως αὐτὸν καὶ ἐκώλυον τὰς συνεχεῖς ἐκδρομὰς του.

(α) Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα τινὲς ἐκ τῶν ἐθειλοντῶν ἡσυχόληθησαν διὰ τὴν ἀνείρεσιν τῶν ὀστῶν τοῦ ἐν Βαφέ ἐνδόξως πεσόντος ὑπολαγαθοῦ Ἀλεξάνδρου Πραΐδου, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν, διότι εὐσεβεῖς χριστιανοὶ ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων συναθροίσαντες τὰ ὀστῶντων πεσόντων ἐναπέθεσαν αὐτὰ μίγδην ἐντὸς λάρνακος, ἐγγὺς τοῦ ναυδίου τοῦ χωρίου κειμένου, ἔνθα εἰσέτι εὗρισκονται.

(β) Διαρκούντος τοῦ πυρός, ὁ κατὰ τὴν 6 Μαΐου συλληφθεὶς καὶ παρὰ τῶν Σελινιωτῶν πολλὰ ὑποστάς κητάσκοπος Ἀντώνιος Κουράκης, ὀπλισμένος δὲ ἐπιμήκους πιστόλας, ἐπυροβόλει καὶ αὐτὸς ἐκατὰ τοῦ σκόλου καὶ ὠλόλιξεν ὡς αἴλουρος,

Ὁ Μεχμέτ Πασᾶς, ἐρεθισθεὶς διὰ τὸ ἀπροσδόκητον θράσος τῶν ἐπαναστατῶν διαφιλονεικούντων τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἐπιδράσεως ἐκείνης, ἦν ἐξασκοῦσι, συνήθως, τὰ νικηφόρα στρατεύματα ἐπὶ τῶν κατοίκων, ἐξεστράτευσεν τὴν 23 Μαΐου πανστρατιᾷ παρελάσας δὲ τὸ Νύπος προὔχωρει πρὸς τὸ «Φρὲ», ἔνθα ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐξαπέστειλε μικρὰν δύναμιν ὑπὸ τοῦ ἀνθυπαπιστάς Σ. Ταμβακᾶν, Τριαντάφυλλον Πρωτοπαππᾶν καὶ τινα τρίτον ὁμοίῳ βαθμῶν, πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν καταλαμβανόντων, συνεπέα τῆς ἐχθρικῆς ἐκδρομῆς, τὰς ὑπερκειμένας τοῦ χωρίου τούτου θέσεις, ὑπὸ τὸν ὄπληρχηγὸν Γογονῆν καὶ τοὺς καπεταναίους Σίφακον καὶ Ματθαῖον, Ἀποκορωνιωτῶν ὁ ἴδιος δὲ, σχηματίσας δύο γραμμὰς ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησίν του ἀνδρῶν, τῶν ὑπὸ τὸν ἑλαρχον Τριτάκην ἐθελοντῶν καὶ τῶν ὑπὸ τὸν ὄπληρχηγὸν Κωσταρὸν κλπ. Κρητῶν ἀναμιζ, κατέλαβε τὸ κέντρον, ἐν ᾧ οἱ Σφακιῶται, εἰδοποιηθέντες διὰ τοῦ Κρητικοῦ τηλεγράφου (α), ἐνίσχυον τὰς θέσεις, εἰς ἃς τυχαίως ἢ ἐκ τῶν ἄνω κἀθοδῶν των τοὺς ἔφερον. Ὁ ἐχθρὸς προχωρήσας κατ' ἀρχὰς μέχρι τοῦ «Φρὲ» (β) καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐκτοπίσῃ τοὺς κατέχοντας τοὺς ὑπερκειμένους γηλόφους, ἐγκαταλείψας ἰσχυρὸν τμημα ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ἐστράφη πρὸς τὰ χωρία Τζιτζιφὲ καὶ Βαφὲ, ἐφ' ὧν ἐρείδετο ἐκάτερον τῶν ἄκρων τῶν παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ σχηματισθεισῶν παραλλήλων τῆς ἀμύνης, ἀλλὰ τὸ πῦρ ἀνεχαίτισεν τὴν πρόοδον αὐτοῦ καὶ ἐδέησε ν' ἀνακαλέσῃ τὸ ἐν τῷ χωρίῳ «Φρὲ» ἐγκαταλειφθὲν τμημα· μόλις ὅμως ἀνακληθέντος τούτου, οἱ ἡμίσεις ἐκ τῶν περὶ τὸ Φρὲ ἐπαναστατῶν ἐξέδραμον· καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἐλαφόποδος γέροντος Κωσταροῦ, ὅστις ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ εἶχε μεταβῆ πρὸς τὸ Φρὲ, τοῦ ἀξιολόγου ἀνθυπαπιστοῦ Τριανταφύλλου Πρωτοπαππᾶ καὶ ἄλλων τολμηρῶν ἠγῆτόρων, ἠνάγκασαν αὐτὸ νὰ τραπῆ εἰς ἀτακτον φυγὴν καὶ τὸ κατεδίωξαν μέχρι τοῦ στελέχους, ὅπερ συνήνητησεν ὑποχωροῦν καὶ ἠνώθη μετ' αὐτοῦ.

(α) Φωνασκαίαι ἀπὸ κρυφῆς εἰς κορυφὴν, «ἔλαστε καὶ ἐπόρησεν ὁ σκύλος.»

(β) Τρεῖς Κρήτσοι ἐκ τοῦ χωρίου τούτου νομίσασαι ὕδωρ, ἐπέτιζον τοὺς μαχητάς ἐν ταῖς θέσεσι.

Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρικός στρατός τοποθετηθεὶς ἀπωτέρω καὶ ἀναπτυχθεὶς εἰς παράταξιν ἐκ τῆς κατὰ φάλαγγα τάξεως, εἶτα δὲ τρίχα διαιρεθεὶς καὶ μετασχηματισθεὶς, ἐπανελάβε τὴν τακτικὴν ὑποχώρησίν του· ἀλλὰ προσβληθεὶς ὑπὸ τῆς προελθούσης πρώτης τοῦ κέντρου παραλλήλου, ἀπέσπασεν ἰσχυρὰν δύναμιν, ἥτις ἀκροβολιστικῶς μαχομένη, καθ' ὅσον ὑπεχώρει, διευκόλυνε τὴν ὑποχώρησιν τοῦ στρατεύματος. Τὸ στρατεῦμα τοῦτο εἰσελθὼν εἰς τὸ Νύπος ἐκρύβη ἐν αὐτῷ, συσπειρωθὲν ὡς ἐν ἐνέδρῳ, ὅπταν οἱ ἐπαναστάται τρέψαντες τοὺς ἀκροβολιστὰς τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν ὑποστηρίζουσαν αὐτοὺς ἐφεδρείαν εἰς φυγὴν, κατεδίωκον αὐτοὺς εἰσερχομένους εἰς τὸ Νύπος, ἔθλα τὸ ἐνδρεῦον σῶμα ἐκρύπτετο, κατὰ πόδας, καὶ εἰσέρχοντο εἰς τὸ χωρίον· ἀλλὰ Κρησά τις ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων, εἰς οὐδὲν λογισαγένη τὴν βάρβαρον τῶν Τούρκων ἐδίκησιν, εἰδοποίησε τοὺς εἰσορμῶντας περὶ τῆς ἐνέδρας τοῦ ἐχθροῦ, προσενεγκοῦσα τοιουτοτρόπως σπουδαιοτάτην εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἐκδούλευσιν. Ἀποτυχούσης οὕτω τῆς κατὰ τῶν ἐφορμώντων ἐνέδρας, ὁ ἐχθρὸς ἐπανεκάμφεν εἰς τὰς περιβολὰς του, ἔθλα διέμεινεν ἀρκετὸν χρόνον στενοχωρημένος· διότι καταλαβόντος τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη τὸ χωρίον Τζιτζιφῆ καὶ θέσαντος προφυλακὰς ἐγγὺς τῶν ἐκείνου, ἐδέσποζον ἐπὶ τῶν περὶ τὸ χωρίον οἱ ἐπαναστάται.

Οὕτως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀποκορώνου δύο στρατόπεδα, ἐχθρικῶς διακείμενα, ἐστρατοπέδευον ἐγγὺς ἀλλήλων· ἡ δὲ κυριότης τῆς ἐπαρχίας διεφιλονικεῖτο μεταξὺ τοῦ Μεχμέτ Πασᾶ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, οὗτινος αἱ προφυλακαὶ ἀπέιχον ¹⁰ 60 ὥρας (α) ἀπὸ τὰς τοῦ ἐχθροῦ.

Μὴ ἀρκεσθεὶς ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς παρουσίας του ἐπὶ τῶν πνευμάτων τῶν ἰθαγενῶν καὶ θέλων ν' ἀπομακρύνῃ ἐκ τῆς πολυπαθοῦς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου τὸν αἵμο-

(α) Ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων ἔμαθον οἱ ἐπαναστάται, ὅτι ὁ Μεχμέτ Πασᾶς, βχρέως φέρων τὴν ἐν Ἀποκόρωνι διαμονὴν τῶν ἐπαναστατιῶν, ἔλεγεν· «Δὲν χωροῦν εἰς τὸν Ἀποκόρωναν δύο πατάδες, ἢ ὁ Μεχμέτ θὰ λείψῃ ἢ ὁ Ζυμπράκ Πασᾶς».

Εόρον Μεχμέτ, ἔγραψε πρὸς ἅπαντας τοὺς ὀπλαρχηγοὺς νὰ σπεύσωσιν, ὅπως δυνηθῆ νὰ καταλάβῃ τὴν ἄγουσαν εἰς Καλύβας (α), στενωχρήσῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀναγκάσῃ αὐτὸν νὰ προβῆ εἰς πραξικόπημά τι ἀπονενομημένον. (β), δι' οὗ ἤλπιζε τὴν ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἐκτόπισίν του. Ὁ δὲ Μεχμέτ Πασᾶς βλέπων τὰ ἐπαναστατικὰ στίφη προσεγγίζοντα κατὰ μικρὸν τὰ ἑαυτοῦ ὄχυράματα, ἀντὶ νὰ διασκορπίζωνται κατὰ τὸ σύνθησι, ἔγραψε κατεσπευσμένως εἰς Χανία, ὅπως ἐνισχυθῆ τὸ στράτευμά του δι' ἐπικουριῶν πρὶν ἢ δὲ ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης δυνηθῆ νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοπούς του, διὰ τῆς προσελεύσεως τῶν ἀναμενομένων ἐπαναστατικῶν σιφῶν, σῶμα ἐχθρικὸν ἐπεφάνη ἐν Στύλῳ κατεσκηνωμένον (γ). Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν ἀρχηγὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Τζιτζιφὲ καὶ καταλάβῃ τὸ Πρόσνερον, οὗτινος ἡ τοποθεσία εἶναι προσφορωτέρα.

Ἐνισχυθεὶς ὁ Μεχμέτ διὰ νέων ἐπικουριῶν καὶ θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὸ θράσος τῶν ἐπαναστατῶν, ἐπεδείκνυτο ἄνωθεν τῆς θέσεως «Μπαμπαλῆ Χάνι», τῇ ἐπιούσῃ τῆς ἀφίξεως τῶν ἐπικουριῶν, μὲ τὴν πρόθεσιν, ἴσως, νὰ ἔλξῃ πρὸς τὸ Χάνι τοῦ Μπαμπαλῆ τὰς ἐπαναστατικὰς δυνάμεις καὶ ἐπιτεθῆ ἐντεῦθεν κατὰ τοῦ Προσνέρου, εἰς ὃ ἐμάνθανε, ψευδῶς, ὅτι ὑπάρχουσιν αἱ ἀποθῆκαι τῶν ἐπαναστατῶν· ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται καταλαβόντες τὰς ἐκατέρωθεν τοῦ Βαφὲ ὑπερκειμένας θέσεις ἀπέσπασαν ζιζάνιά τινα, τὰ ὁποῖα ἐνόηλῃσαντα τὰς ἐχθρικὰς τάξεις, κατώρθωσαν νὰ ἔλξωσιν αὐτὰ ἀντ' ἐκείνων πρὸς τὸ Βαφὲ τοὺς ἐχθροὺς, οἵτινες ἀναπτυχθέντες καθ' ἅπασαν τὴν γραμμὴν τῶν παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν κατεχομένων θέσεων καὶ διασπαρέντες ἀτάκτως, περιωρίσθησαν εἰς γελόιον πύρ, κατ' ἀνθρώπων προφυλλασσομένων ἀπὸ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ

(α) Παράλια ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἐπέμποντο τὰ χρειώδη εἰς τὸ ὄθωμανικὸν στρατόπεδον.

(β) Ἡ κατὰ τοῦ στρατοπέδου ἔφοδος καθίστατο ἀδύνατος ὡς ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων, προσέτι δὲ ἅπαν τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον περιεβάλλετο δι' ὄχυρώματος δυσάλωτου, ἀνευ πυρροβολικοῦ καὶ λογιχοφόρων ὄπλων.

(γ) 27 Μαΐου 1870.

εδάφους, καὶ εἰς κανονοβολισμοὺς, χωρὶς ν' ἀποπειραθῶσι τὴν ἐκτόπησίν των. Οἱ δὲ ἐπαναστάται κατανόησαντες τοὺς δισταγμοὺς τοῦ ἐχθροῦ, προέβαινον καθ' ὁμάδας ἐκ τῶν θέσεών των καὶ κατελάμβανον προσφορωτέρας θέσεις, ὁπόθεν ἀπεδεκατίζον τοὺς πολεμίους δι' εὐστόχου πυρὸς (α). Οὕτως ἐξηκολούθουν ἀντιπυροβολούμενα ἀμφοτέρωθεν τὰ διαμαχόμενα μέρη, τοῦ ἐχθροῦ κατὰ μικρὸν ὑποχωροῦντος, ὁπόταν περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἀπροσδοκίτως, ἠκούσθη ζωηρότατον πῦρ ἀνωθεν τῆς Γκαΐνας (β). Ἦτον ὁ Κριάρης. Οἱ καπεταναῖοι λαβόντες γνῶσιν τῶν προσκλητηρίων τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη ἐπιστολῶν συνήθροίζον τοὺς ἐγγχωρίους καὶ ἤρχοντο νὰ φράζωσι τὴν ὁδὸν δι' ἧς ἐπέμποντο τὰ ἐπιτήδεια εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἔφθασαν δὲ εἰς τὸ προσδιορισθὲν μέρος πρῶτοι οἱ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω ὄπλαρχηγὸν Σελινιώται, οἵτινες καταλοβόντες τὰς περὶ τὴν Γκαΐναν τοποθεσίας, (μετὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου) ἐν ᾧ χρόνῳ τὸ πῦρ διήρκει ἐν τοῖς πρόσθεν τοῦ Βαφῆ γηλόφοις, ἐπετέθησαν ἐκ τῶν νώτων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐντεῦθεν ὑποχώρησίν του καὶ νὰ σπεύσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ. Τὰ ὑποχωροῦντα ἐχθρικά τμήματα καταδιωκόμενα κατὰ πόδας ὑπὸ τῶν ἐπαναστατικῶν σιφῶν, ἐτοποθετήθησαν ἐν ταῖς περιβολαῖς, ὁπόθεν ἐκδραμὸν ἕτερον ἐχθρικὸν τμήμα, ἀπώθησε τοὺς ἐκ τῆς Γκαΐνας ἐκ τῶν ὀπίσω ἐπιτεθέντας εὐαρίθμους Κρητας. Τὸ ἑσπέρας οἱ ἐπαναστάται ἐπα-

(α) Κανὲν μέρος τοῦ κόσμου δὲν ἀνέδειξε, φρονοῦμεν, δοκιμωτέρους σκοπευτάς, καὶ μᾶλλον ἐπιδεκτικούς εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς μεταχειρίσεως τῶν διαφόρων συστημάτων τῶν ὄπλων, ἀπὸ τὴν Κρήτην. Ὅσοι ἐκ τῶν Κρητῶν ἠτύχησαν νὰ ὀπλισθῶσι μὲ ἀκιφλεγῆ ὄπλα (ἐκ τῶν διανεμηθέντων τριακοσίων τοιαύτων) κατέμαθον αὐθωρεῖ, ἄνευ διδασκαλίας, ὅλους τοὺς κανόνας τῆς πρακτικῆς ῥιπῆς* τοιαύτην δὲ χρῆσιν τοῦ ὑψομέτρου ἐποίουν καὶ τόσον καλῶς ἐξετίμων τὰς ἀποστάσεις, ὡς ἂν τοῖς ἐγένετο ἐνιαύσιος διδασκαλία.

(β) Χωρὶον κείμενον παρὰ τῇ ἀγούσῃ εἰς Καλύδας, ἐγγὺς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἔνθα ἔμελλον νὰ συγκεντρωθῶσιν αἱ περιμενόμεναι ἐπαναστατικαὶ ἐπικουραὶ.

νήρχοντο εἰς Πρόσνερον, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Κριάρην Σελινιώται κατελάμβανον τὸν Ἀλίκαιμπον (α).

Ἐν τούτοις οἱ Κρήτες προσήρχοντο πανταχόθεν εἰς τὸ στρατόπεδον· ὁ Γεώργιος Κορκίδας καὶ ὁ Σκαλίδης ἠνοῦντο μετὰ τοῦ κατέχοντος τὸν Ἀλίκαιμπον Κριάρη, ὁ Μαντακάκης ἔφθανεν εἰς Πρόσνερον· ὁ δὲ Γογονῆς, ὁ πανταχοῦ τῆς ἐπαρχίας μεταβαίνων, ἠνώθη καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Ζυμβρακάκη, ἀφοῦ ἡ ἐνίσχυσις τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων ἐξουδετέρωσε τὰς ἐπαναστατικὰς προθέσεις. Ἐν τῇδε τῇ ἐποχῇ δύο πληρεξούσιοι, παρὰ τῆς Κυβερνήσεως διαταχθέντες, διέμενον διαρκῶς παρὰ τῷ στρατοπέδῳ, ἀσχολούμενοι εἰς τὴν προμήθειαν βρωῶν (ἀπορία ἄρτου) πρὸς ζωάρκειαν τοῦ στρατοπέδου.

Θέλων ὁ Μεχμέτ νὰ χρησιμοποίησῃ τὰς ἐπικουρίας του εἰς τὴν ἐκτόπησιν τῶν ὀχληρῶν (β) ἐπαναστατῶν, ἀπεφάσισε νὰ προσβάλλῃ πανστρατιᾷ τὰς ἐπαναστατικὰς θέσεις· ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκστρατεῦσῃ ἔπεμψε κατάσκοπον (γ) ὅπως πληροφορηθῆ περὶ τῆς δυνάμεώς των· ὁ κατάσκοπος οὗτος παρὰ τῶν Κρητῶν συλληφθεὶς καὶ οὐδόλως παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τιμωρηθεὶς, μάλιστα δὲ προσηκόντως κατηχηθεὶς, ἀπεστάλη νὰ δώσῃ τὰς συμφερούσας τῇ ἐπαναστάσει πληροφορίες εἰς τὸν περίφροντιν ἀλλ' ἀγαθὸν Μεχμέτ, ὁ δὲ φιλότιμος ὀπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου Γογονῆς κατελάμβανε τὰς μεταξὺ τοῦ «Φρέν» καὶ Γκαίνας τοποθεσίας, ὅπως ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως περισπάσῃ τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν νώτων.

Ὁ φρόνιμος Μεχμέτ, καταμαθὼν τὰς προθέσεις τῶν ἐπαναστατῶν (δι' ἐτέρου ἴσως κατασκόπου διαφυγόντος τὴν προσοχὴν των),

(α) Χωρὶον ὀχυρώτατον ἀπέχον ³], ὄρας τοῦ Προσνέρου.

(β) Τὰ κτήνη τοῦ ἐχθροῦ ἐνέμοντο εἰς τοὺς ἀγρούς τῶν χριστιανῶν πρὸ τῆς καθόδου τῶν ἐπαναστατῶν εἰς Ἀποκόρωνα, ἀπὸ δὲ τῆς μεταβάσεως μέχρι τῆς ἀναχωρήσεώς των ἐλάμβανον χώραν συνεχεῖς πυροβολισμοὶ μεταξὺ τῶν πειρωμένων νὰ θερίσῃσι τοὺς στάχεις Τούρκων καὶ τῶν φυλασσόντων τοὺς ἀγρούς ἐπαναστατῶν, ὀχληρῶν ὡς ἐκ τούτου καθισταμένων· Τὰς λεπτομερίας τῶν συγκρούσεων τούτων παραλείπομεν ὡς μικροῦ λόγου ἀξίας.

(γ) Ὁ κατάσκοπος οὗτος συνελήφθη τὴν 29 Μαΐου 1867.

ἀντὶ νὰ προσβάλῃ τὰ χωρία Πρόσνερον καὶ Ἀλίκαμπον, ὧν ἡ κατὰλψις ἐξησφάλιζε τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν του, διέταξεν ἰσχυρὸν σῶμα νὰ διαβῇ τὸ Νύπος καὶ προσβάλῃ τοὺς μεταξὺ Φρὲ καὶ Γκαίνας τοποθετηθέντας ὑπὸ τὸν Γογονῆν Ἀποκορωνιώτας (α), οἵτινες, μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν, ἐνδόντες εἰς τὸν ἐχθρικὸν ὄγκον, ἐτράπησαν, ἀτάκτως, πρὸς τὸ Φρὲ καὶ κατεδιώχθησαν μέχρι τῶν ὑπερκειμένων γηλόφων, ἔνθα τοποθετηθέντες ἡμύνοντο καὶ τοὶ ὀλιγάριθμοι. Οἱ κατέχοντες τὸ Πρόσνερον καὶ τὸν Ἀλίκαμπον ἐπαναστάται καὶ οἱ εἰς τὸν μεταξὺ τῶν δύο τούτων χωρίων λόφον «Κεφάλαιον» τοποθετηθέντες ὑφ' ἑνα ἀνθυπασπιστὴν ἐβελονταί, ἰδόντες ὅτι τὸ καταδιώκον τὸν Γογονῆν ἐχθρικὸν τμήμα ἀπεμακρύνθη τοῦ στρατοπέδου, ἐξώρμησαν ἀθρόοι καὶ προχωρήσαντες πέραν τοῦ «Φιλίππου» (β) ἀνεπτύσσοντο κυκλοτερῶς περίξ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἐξ οὗ ἀντεπεξῆλθεν ἅπαν τὸ ἐν αὐτῷ ἐναπομείναν στρατεύμα, ἀνεκαλοῦντο δ' ἐνταυτῷ δρομαίως οἱ καταδιώξαντες τὸν Γογονῆν ἐχθροὶ, καταδιωκόμενοι ὑπ' ἐκείνου κατὰ τὴν ἐπάνοδόν των καὶ ἀποδεκατιζόμενοι. Ἐν τούτοις οἱ ἐχθροὶ προσήρχοντο πανταχόθεν εἰς τὰς περιβολάς των, οἱ δὲ προχωροῦντες ἐντεῦθεν ἐπαναστάται καταλαβόντες τὸ χωρίον Φιλίππου καὶ τοὺς ὑπερκειμένους λόφους ἀνέμενον τὰ ἀντεπεξελθόντα καὶ ἀνακαλούμενα ἐχθρικὰ τμήματα, ἅτινα προχωρήσαντα εἰς ἰκανὴν ἀπόστασιν ἠναγκάσθησαν νὰ σταματήσωσιν ὡς ἐκ τοῦ πυρός. Ἐνταῦθα τὸ πῦρ παρετάθη μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ζωηρώτατον, ἐν δὲ τῷ χωρίῳ «Φιλίππου» διεδραματίσθη ἔκτακτόν τι καὶ πρωτοφανὲς συμβεβηκὸς ἄξιον λεπτομεροῦς ἐξιστορήσεως. Οἱ ἐχθροὶ ἀποπειραθέντες νὰ ἐκτοπίσωσι τοὺς καταλαβόντας τὸ χωρίον τοῦτο καὶ τὴν ὑπερκειμένην γραμμὴν τῶν λόφων ἐπαναστάτας καὶ μὴ δυνηθέντες, ἤρξαντο σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ. Οἱ πυροβολιστοὶ ἐσκόπευον, ἐκ προθέσεως, ἐντὸς τοῦ κα-

(α) Ἡ μάχη αὕτη συνήφθη τὴν 3 Ἰουνίου 1867.

(β) Χωρίον ὑποτεταγμένον κείμενον ἐπὶ τῆς πεδιάδος εἰς τοὺς πρόποδες τοῦ λόφου ἐφ' οὗ κεῖται ὁ Ἀλίκαμπος.

τωκλήμενου χωρίου Φιλίππου (α). Ἐβλεπέ τις, ἐν τῷ μέσῳ τοσούτου πυρός, παιδία φεύγοντα ἔντρομα καὶ γυναῖκας ἀναζητούσας τὰ φίλτατά των! Ὁ κρότος τῶν πυροβολισμῶν καὶ ἐκρηγνυομένων ὄβουζοβόλων βλημάτων, αἱ ἀσεβεῖς βλασφημίαι τῶν ἐγγχωρίων Τούρκων, αἱ κραυγαὶ καὶ προκλήσεις τῶν ἐθελοντῶν καὶ οἱ ὀλολυγμοὶ τῶν Κρητῶν (β) ἀναμιγνύμενα μὲ τὰς οἰμωγὰς τῶν γυναικοπαίδων, ἐπαρουσίαζον ἔκτακτάν τι φαινόμενον ἀστεῖον ἄμα καὶ λυπηρόν. Ἡ κατάστασις αὕτη παρετάθη μέχρι ἐσπέρας, ὅτε ὁ ἐχθρὸς ἀπεσύρθη εἰς τὰς περιβολὰς του, κατὰ τῶν ὁποίων πᾶσα ἐπίθεσις ἀνευ πυροβολικοῦ, λογχοφόρων ὄπλων, καὶ ἰκανῆς δυνάμεως ἦτο παραφροσύνη.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ ἐχθροὶ ὑπέστησαν πολλὰς ζημίας· ἔνεκεν δὲ τούτου ἀπέκτειναν πέντε χριστιανούς, ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων κατοίκων τοῦ Νύπου, ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των καθεύδοντας (γ). Ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ἐπληρώθησαν ὀλίγοι, ἐφρονεύθη δὲ καὶ δωδεκαετής τι παιδίον ἐντὸς τοῦ Φιλίππου εὔρεθέν.

Τοιαῦτα συνέβαινον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀποκαρώνου, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ Ὁμὲρ εὕρισκετο ἐν τοῖς ἀνατολικαῖς διαμερίσμασιν, ὅποταν κακόβουλοι εἰσηγήσεις εἰσφύρασαν παρὰ τοῖς Κρησίν, ἀπὸ τινος χρόνου, ἐπέφερον καὶ αὖθις τὴν ἀποσύνησιν τοῦ στρατεύματος (δ).

(α) Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου, ὄντες ὑποτεταγμένοι δὲν ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των, οὐδ' ἀπέπεμψαν τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα των.

(β) Ὅσάκις ὁ ἐχθρὸς ὑπεχώρει ἢ δὲν κατώρθωνε νὰ τοὺς ἐκτοπίσῃ οἱ Κρητὲς ὠλόλιζον ὡς αἴλουροι καὶ προσεφώνουν τοῖς πολεμίοις τὴν παρ' ἀπάντων κοινὴν ἔκφρασιν «αἶμα νὰ χέσῃς» ἅς μᾶς συγχωρηθῇ καὶ διὰ β' φοράν ἢ παραθείσῃ της, δὲν εἶναι φράσις ἰδική μα.

(γ) Κατὰ τοῦ τολμήσαντος νὰ παραπονεθῇ διὰ τὸν ἀδικον θάνατον τῶν πέντε τούτων χριστιανῶν συγγενοῦς ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, ὁ Μεχμέτ Πασᾶς κατέφερον ἰδιοχείρως σπαθισμοῦς.

(δ) Πρωτοεργὸς τῶν εἰσηγήσεων τούτων ὑπῆρξεν ὁ Κισσαμίτης Σκαλίδης. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος φύσει ὀξύνοος καὶ ραδιοῦργος, ἐσπούδαζε πάντοτε νὰ δυσφημῇ καὶ διασύρῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, ὅστις, ὁμολογουμένως, οὐδέποτε τὸν δυσηρέστησεν, ὁ Σκαλίδης καὶ τοι μὴ ἔχων μεγάλην ἐν Κισσάμῳ ἐπιρροήν, ὡς μὴ ὀδηγήσας πλείονας τῶν 100 ἀνδρῶν

Ὁ γενναῖος ὄπλαρχηγὸς καὶ ἀκραιφνὴς πατριώτης, ἀλλὰ δύσνους Κριάρης, δυσαρεστηθεὶς κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, ἀπῆλθε πρῶτος τοῦ στρατοπέδου τὴν 5 Ἰουνίου 1867 καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ Κισσαμίται ὑπὸ τὸν Σκαλίδην. Αἱ ῥαδιουργίαι εὗρον μᾶλλον εὐάλωτον τὸν Κριάρην. Οὕτως, ὁ Ἀλίκαιμπος ἐγκατελείφθη. Ὁ Γογονῆς, εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐπαρχίας τοῦ ὁποίου ἐστροτοπέδευεν ὁ ἐχθρὸς, ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς ὅπως οἰκονομήσῃ τὰς ἀξιώσεις τῶν συνεπαρχιωτῶν του, οἵτινες ἐξεγερθέντες ἐκ δευτέρου (α) ἐγκατελιμπάνοντο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ συνάμα ἕνα διαθέσῃ τὰ κατ' αὐτόν. Κατόπιν δὲ τούτου ἀπῆλθεν ὁ Μαντακάκης, ἔνεκεν ἀλλοτρίων λόγων. Ἡ ἀπέλευσις τῶν Κρητῶν τούτων ἐπήνεγκε τὸ παρά τοῦ Μεχμέτ μετὰ κόπων καὶ θυσιῶν ἐπιδικώμενον ἀποτέλεσμα. Ἐν Προσνέρφῳ διέμειναν οἱ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην ἐθελονταί, οἱ ὑπὸ τὸν Κορκίδαν Σελινιώται καὶ ὀλιγάριθμοι Ἀποκορωνιώται ὑπὸ τὸν καπετὰν Ματθιόν· ἡ δύναμις αὕτη ἦτο ἀνεπαρκὴς διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ χωρίου, ἡ δὲ θέσις αὐτοῦ λίαν ἐπικίνδυνος· τούτου ἔνεκεν πολλοὶ τῶν ἰθαγενῶν, ἔνιοι δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐθελοντῶν, ἅμα τῇ ἐπελεύσει τοῦ σκότους ἀπεσύροντο πρὸς τὰ ἄνω κρῦφα. Διὰ τοῦτο, οἱ ἀξιοματικοὶ καὶ ἀνθυπασπισταὶ τοῦ

εἰς τὸ στρατόπεδον, δὲν ἐραδιούργει ἐπὶ σκοπῷ προδοσίας ἢ ἀτομικῶν συμφερόντων· φαίνεται δὲ ὅτι ἐχρησίμευσεν ὡς ὄργανον ἀνθρώπων, ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Ζυμβρακάκην διακειμένων.

(α) Ἡ ἐπαρχία Ἀποκορώνου εἶχεν ὑποταχθῆ ἄμεσα ἐξαιρέσει τῶν ὀπλαρχηγῶν Κωσταροῦ καὶ Γογονῆ καὶ τῶν καπεταναίων Ματθίου καὶ Σίφακα οἵτινες ὀδήγουν ἀνυποτάκτους τινὰς ἀρματωλοὺς· μετὰ δὲ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη εἰς Ἀποκόρωνα, πολλοὶ ἐκ τῶν ὑποταγμένων ἐξηγέρθησαν ἐκ δευτέρου, θαρρόυντες εἰς τὰς δυνάμεις καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ εἰς τὰς ἐπιστελλόμενας εἰδήσεις· οἱ πλείστοι ὅμως διέμειναν ὑποτεταγμένοι, ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ ἐγερθῶσιν ἔνεκεν τῆς καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως διαρκοῦς διαμονῆς τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ των, καὶ ὑπεδοθήσαν κρῦφα τοὺς χριστιανοὺς, ὁσῶς ἠδύναστο· ἐκ τούτων τινὲς διέπρεψαν ἐπὶ κατασκοπία. Κεταμαθῶν ὁ Μεχμέτ παρὰ τῶν κατασκόπων του τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ὑποταγὴν, ἤπλει νὰ καταστρέψῃ αὐτούς, καιροῦ ἐπιτρέποντος, καὶ τούτου ἔνεκεν ἀπῆλθεν ὁ Γογονῆς.

στρατοπέδου συνήλθον, τῇ προτάσει τοῦ ἱλαρχοῦ Τριτάκη (α), ἐν συμβουλίῳ, ἵνα γνωμοδοτήσωσι περὶ τοῦ πρακτέου, συσχεφθέντες δὲ ἀπεφάναντο λακωνικῶς· «Ν' ἀφεθῆ ἡ εὐθύνη εἰς τὸν ἀρχηγὸν τὸν μηδέποτε ζητήσαντα τὴν γνώμην μας ἐν περιστάσεσι παρομοίαις». Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, ὅστις, ὡς καὶ ἀλλαγῶν διελάβομεν, οὐδὲν ἀποβλέπων εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ ἐπρωθυμοποιεῖτο νὰ στρατοπεδεύῃ ἐγγὺς τοῦ ἐχθροῦ, ἔγραφε πρὸς τὴν συνέλευσιν καὶ τοὺς ὀπλαρχηγούς, δυσηρεστημένους καὶ μὴ, νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον (β)· μετὰ δὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου τῶν ἀξιωματικῶν κατέλαβε τὸν Ἀλικάμπον, ἔνθα ἀνέμενε τὴν προσέλευσιν ἐπικουριῶν· ἀλλ' εἰς μάτην, οὐδ' εἰς προσήρχετο. Ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης διέμεινεν ἐγκαταλελειμένος ἐν Ἀλικάμπῳ μέχρι τῆς 14 Ἰουνίου, καθ' ἣν ἤθελε συλληφθῆ ζῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν μὴ εἰδοποιεῖτο πρὸ μιᾶς στιγμῆς· καὶ ἰδοὺ πῶς.

Πληροφορηθεὶς ὁ Μεχμέτ Πασᾶς παρὰ τῶν κατασκόπων του(γ) ὅτι ἐν Ἀλικάμπῳ διέμενον ἑκατὸν πενήκοντα μόνον ἐθέλονται καὶ ἰσάριθμοι περίπου Κρήτες, ἔπεμψεν ἰσχυρὸν σῶμα, ὅπερ, προχωρήσαν ἀπαρατήρητον, ἐκρύβη ἐν ὥρᾳ νυκτὸς εἰς τὴν παρακειμένην τοῦ Ἀλικάμπου βαθεῖαν φάραγγα· ἐπωφεληθὲν δὲ ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους ἀνήρχετο, πρὸ τῆς ἡύρας, ἐν ἀραιᾷ τάξει κυκλοτερῶς, ἐξαπατήσαν πάνυ τεχνιέντως τοὺς προόπτας τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ ἀρχηγὸς καὶ οἱ λοιποὶ ἐπαναστάται, ἐρείδόμενοι εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν προσκόπων, ἐκάθευδον ἐν τοῖς καταλύμασιν ἀμέριμνοι, ὁπότεν ἠκούσθησαν αἱ κραυγαὶ (δ) τῶν ἐπανα-

(α) Ὁ ἱλαρχος οὗτος διετέλεσεν ἠνωμένος μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκη στρατεύματος καθ' ὅλην τὴν ἐν Ἀποκορώνῳ διαμονὴν αὐτοῦ, ἀψωπάσθη δὲ μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀπέλευσίν του.

(β) Ὁ Ζυμβρακάκης ἐσυμβίβριζε νὰ γράφῃ ἐν ἀρχῇ τῶν ἐπιστολῶν του τὴν ἐξῆς περικοπὴν «ἀδελφοί ὅσοι ἀγαπᾶτε τὸ Χριστὸ καὶ τὴν Παναγίαν νὰ σπεύσητε κτλ.»

(γ) Ἡ ἐπαρχία Ἀποκορώνου ἀνέδειξε πολλοὺς καλοὺς πατριώτας, πολλὰ καλὰ παλικάρια, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς προδότας παραβολικῶς πρὸς τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας, οὐδ' αὐτῆς τῶν Σφακιῶν ἐξαιρουμένης.

(δ) Κρής τις οὕτινος τὸ ὄνομα ἀγνοοῦμεν, εἰσελθὼν ἐν τῷ καταλύματι

στατών, αἵτινες ὀλίγου δεῖν συνελαμβάνοντο ἢ ἐφρονεῦοντο ἅπαντες εἰ μὴ ἐγκατελίμπανον ἐν σπουδῇ τὸ χωρίον ἀμαχητεῖ (α). Οἱ ἐπαναστάται ὑποχωροῦντες πρὸς τὰ ὕψη ἐθεώρουν δύο ἐχθρικά τμήματα ἀνερχόμενα ἐκατέρωθεν τοῦ Ἀλικάμπου, ὅπως κωλύσῃ τὴν ὑποχώρησίν των.

Διαφυγόντες τοιοῦτοτρόπως, ὡς ἐκ θαύματος, τὸν ἐντελῆ ἐξαφανισμόν των, οἱ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην ἐβελονταὶ μετέβησαν εἰς τὴν Στέρναν τοῦ Δέσκου, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ εἰσελθόντες εἰς τὸ χωρίον ἐνέπρησαν τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως καὶ τινὰς ἄλλας ἀνηκούσας εἰς ἄτομα ἐκ δευτέρου ἐξεγερθέντα.

Ἀπὸ τῆς εἰσόδου του εἰς Ἀλικάμπου μέχρι τῆς εἰς Ἀσκυφον εἰσβολῆς του τὸ ὑπὸ τὸν Μεχμέτ ἐχθρικὸν στράτευμα, μεταβαῖνον ἅπανταχοῦ τῆς ἐπαρχίας Ἀπακωρόνου, κατέστρεφε διὰ τοῦ πυρὸς τὰς οἰκίας τῶν κατ' ἐπανάληψιν ἐξεγερθέντων ἰθαγενῶν· μάτην ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐγραφεv ὅτι ὁ Ὅμηρ ἐπανακάμπτων ἐκ τῆς κατὰ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν ἐκστρατείας του θέλει διαθέσει ἅπασαν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν πρὸς ὑπόταξιν τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν, τοῦ ὅχι τόσον φιλοξένου τούτου καταφυγίου τῶν γυναικοπαίδων οἱ Κρήτες ἠδιαφόρουν. Ἦσαν τινες ὄπλαρχηγοὶ δυσηρεστημένοι κατ' αὐτοῦ, κατὰ δὲ τῶν Σφακιωτῶν ἅπαντες. Τοῦτο προῆλθεν ὡς ἐκ τῆς διασώσεως τῶν οἰκιῶν, τὸν ἐξαφανισμόν τῶν ὀποίων οἱ πονηροὶ Σφακιῶται ὑπεξέφυγον διὰ τε τῆς προσπεποιημένης καὶ πραγματικῆς, ἐν μέρει, ὑποταγῆς των. Οἱ Σφακιῶται εἶχον στέγας, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ἐπαναστάται ἦσαν ἄστεγοι. Οἱ Κρήτες ἐπεθύμουν νὰ καταστραφῶσιν αἱ οἰκίαι τῶν Σφακιωτῶν, ἵνα διαμείνωσιν ἐξ ἀνάγκης ἀνυπότακτοι. Καὶ ἡ μὲν σκέψις ἦτο συμφέρουσα, ἡ ἀποχὴ των ὅμως καταστάθη λίαν ἐπιβλαβὴς· οἱ ἀνόη-

τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ δράξας αὐτὸν βιαίως ἐκ τοῦ βραχίονος ἀξέστρεψε, διαλέτσα' ἀποθαμένους σου, κ' ἐγεβεντήσανέ μας· οἱ σκύλοι εἶπε, καὶ ἔωσσε τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην.

(α) Τοσαύτην σύγχυσιν ἐπροξένησεν ἡ αἰρνηδὴ ἐμφάνισις τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸ χωρίον, ὥστε γυνὴ τις μὴ προλαβοῦσα νὰ προσλάβῃ τὸ τριετὲς τέκνον της κατὰ τὴν ἀναχώρησίν της, ἐγκατέλειψεν αὐτὸ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ, ὅπως σώσῃ τὴν τιμὴν της ἀπὸ τὴν κτηνώδη τουρκικὴν ἀκολασίαν.

τοι! δὲν ἐσκέφθησαν ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἤθελε διαβῆ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Σφακιῶν, μεθ' ὅσῃν καὶ ἂν εὑρίσκεν ἀντίστασιν, καὶ ὀπωσδήποτε ἤθελεν ἐξαφανίσει πᾶν τὸ προστυχόν· οὐδ' ὑπελόγησαν τὰς στενοχωρίας, ἃς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἤθελεν ὑποστῆ μετὰ τὴν ἄνευ μεγάλων θυσιῶν διάβασιν τοῦ ἐχθροῦ ἐκ τῆς ἐπαρχίας ταύτης· ἄλλως τε καθ' ὅσον αἱ ζῆμια τοῦ ἐχθροῦ ἦσαν σπουδαιότερα, κατὰ τοσοῦτον ἡ καταστροφή τῆς χώρας ἤθελεν ἀποβῆ ἐπαισθητοτέρα. Ἐὰν οἱ Κρήτες συνήρχοντο πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, οὗτος ἤθελεν ὑποστῆ ἀνυπολόγιστον φθοράν, φυσικῶς δὲ ἤθελεν ἐνδιατρίψει πλείονα χρόνον ἐν αὐτῇ· ὀπωσδήποτε ἡ χώρα ἤθελε κατερημωθῆ καὶ οἱ Σφακιῶται θά ἔμμενον ἄστεργοι, εἴ ποτε ὁ ἐχθρὸς ἤθελε κατορθώσει νὰ διαβῆ, ἡ δὲ ἐπαρχία Σφακιῶν ἤθελε κατασταθῆ ἡ ἔστια τοῦ πολέμου καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπαρχίαι θά ἔμμενον ἀνενόγητοι. Τὸ Ἀρκάδιον εἶχε μεταφέρει ἀρκοῦσαν ποσότητα διπύρου εἰς Ἀγίαν Ρουμέλην πρὸς διατροφήν τῶν ἐπαναστατῶν, αὐτοὶ ὅμως δὲν ἔπραξαν ὅτι προέβλεψε τὸ τροφοφόρον (α) ἀτμόπλοιον· οἱ πλείστοι συνηθροίσθησαν μετὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν χώραν (β). Ἡ μοῖρα ἐδείχθη εὐμενῆς πρὸς τοὺς πολεμίους, διανύσαντας δέκα ἑπτὰ μόνον ἡμέρας πρὸς ἐξαφανισμόν τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν! (γ), διότι αἱ ἀντιζηλῖαι καὶ αἱ δυσαρέσκεια τῶν Κρητῶν διηκόλουν τὴν ἐπιτυχίαν τῶν προθέσεων των, ἐνῶ ὁ στόλος ὑπεβοήθει τὰς κινήσεις των· καὶ μ' ὅλα ταῦτα τὸ ἐπαναστατικὸν φρόνημα διετηρήθη ἀμείωτον ὡς ἐκ τῆς ἐφεξῆς ἐξιστορήσεως τῶν γεγονότων δηλοῦται.

(α) Τὸ ἀτμόπλοιον τοῦτο ὀνομάσθη παρὰ τῶν ἐβελοντῶν ζωοφόρον, διότι ἐκόμιζε τὴν ζωὴν των· τὸν ἄρτον.

(β) Ἐννοοῦμεν μόνον τοὺς Κρήτας τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἐκ τῶν ὀπίωων πολλοὶ διέμενον εἰς τὰς ἀκτᾶς ἐνθα προσήγγιζε τὸ Ἀρκάδιον, καθ' ἕνα χρόνον ὁ ἐχθρὸς ἠπέλειε τὴν ἐπαρχίαν Σφακιῶν.

(γ) Τὴν 28 Ἰουλίου εἰσέβαλεν ὁ Μεχμέτ Χατζᾶς εἰς Ἀσκυρον, τὴν δὲ 15 Ἰουλίου ὁ ἐχθρὸς κατελάμβανε τὴν Ἀγίαν Ρουμέλην. Ἐν τῷ χρονικῷ τοῦτω διαστήματι ὁ ἐχθρὸς διῆλθεν ἄπαται τὴν ἐπαρχίαν Σφακιῶν καὶ, ἐξαίρεται τοῦ Προσηλάου, τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος τοῦ ταρτούφου Τζρινδάνη, κατέστρεψεν αὐτὴν καὶ ὅλοκληρίαν.

Είχε περατωθῆ ἡ κατὰ τοῦ Λασιθίου ἐκστρατεία, ὅποτεν ὁ ἀρχηγὸς Κορωναῖος ἀφίκετο εἰς Ἄσκυφον, ὅπως συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ διαμένοντος ἐκεῖσε κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη. Ἦτο 21 Ἰουνίου 1867. Τὴν ἐπιούσαν ὁ Μεχμέτ ἔπεμπεν ἰσχυρὸν σῶμα εἰς τὰ χωρία Φρὲ καὶ Πεμόνια, ὅπερ ἐπυρπόλησε πολλὰς οἰκίας ἐνῶ ἀπεκρούετο ἀσθενῶς ὑπὸ τοῦ Γογονῆ, τὴν δὲ 23ην ἀμφότεροι οἱ ἀρχηγοὶ κατήρχοντο εἰς Κράπην, ἐνθα διέμενε τὸ σῶμα τοῦ Κορωναίου, συγκείμενον τότε ἐξ ἑκατὸν ἐξήκοντα περίπου ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκατηριθμοῦντο οἱ Κωνσταντῖνος Σμολένσκη ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ, Μιλτιάδης Σανθουδάκης, Ἀναστάσιος Μάνεσης, Κ. Γουβέλλης, ὁ ἐνδόξως πεσὼν Γεώργιος Δούβρης, ἀνθυπασπισταὶ τοῦ Πεζικοῦ, καὶ ἄλλοι ἐκλεκτοὶ ἐθελονταί. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ οἱ ἐχθροὶ ἐπανελθόντες ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν προσήγγιζον τὰ ὄρια τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν, ἐκ τοῦ ἐτέρου ἄκρου, ὁ δὲ ἀρχηγὸς Κορωναῖος προσλαβὼν τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεώς του ἀνεχώρησε τὴν 24 Ἰουνίου πρὸς τὰ μέρη τοῦ Καλλικράτους, ἀφήσας τὴν ὑπόλοιπον δυνάμιν του εἰς Πυροβολικὴν ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Σμολένσκη. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐπανήρχετο εἰς τὴν Στέρναν τοῦ Δέσκου μετὰ τῆς δυνάμεώς του (α), τὴν δὲ 26ην ὁ ἀρχηγὸς Κορωναῖος ἐπανελθὼν προσέλαβε τὴν ὑπὸ τὸν Σμολένσκη δυνάμιν καὶ ἀπῆλθε πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἅτινα ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐνίσχυσε δι' ὀλιγαριθμοῦ μικτοῦ ἀποσπάσματος, ὑπὸ τὸν ἀνθυπασπιστὴν Σωτῆριον Ζαφειρίου καὶ Νικόλαον Χριστοδουλάκην Ἀσκυφιώτην Κρητὰ. Τὸ δὲ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκη στρατεύμα ἐνίσχυθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀντισυνταγ-

(α) Ἐκ ταύτης ἀφαιρέθησαν οἱ ὑπὸ τὸν Κορκίδαν Σελινιώται, διότι οὗτος μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Ἀλικάμπου ὑποχωρήσας μετὰ τοῦ Ζυμβρακάκη εἰς τὴν Δέσκου Στέρναν, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνδρῶν του, πρὸ τῆς ἐκεῖθεν ἀπελευθέρσεως τοῦ Ζυμβρακάκη καὶ εἰς Ἄσκυφον μεταβάσεως αὐτοῦ. Ὡσαύτως δέον ν' ἀφαιρεθῶσι καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ἰλαρχον Τριτάκη ἀπελθόντες ἐξ Ἀσκύφου ἐθελονταί.

ματάρχου Σαπουντζάκη, ἀφιχθέντος, σὺν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κωνσταντίνῳ, μετὰ μικρᾶς δυνάμεως, τοῦ Νικολάου Κοντογιάννη καὶ Νικολάου Δεδούση ἡγητόρων ἐβδομήκοντα περίπου Στερεοελλαδιτῶν, τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου καὶ Σταφυλᾶ ἀνθυπασπιστῶν, ἡγητόρων εὐαριθμῶν ἐθελοντῶν, καὶ ὑπὸ τινων Κρητῶν ὑπὸ τοὺς καπεταναίους Τσόντο Λάμπην, Λεωνταράκη κλπ. ἀνέβη εἰς πεντακοσίους περίπου ἄνδρας. Τοσαύτην δύναμιν διώκει ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης τὸ ἑσπέρας τῆς 27 Ἰουνίου 1867, ὅπότεν ὁ ἐντεταλμένος τὴν γνωστοποιήσιν τῶν ἐχθρικῶν προθέσεων Κρῆς (α) εἰδοποίησεν αὐτὸν, ὅτι τὴν ἐπιούσαν ὁ Μεχμέτ Πασᾶς ἔμελλε νὰ τὸν προσβάλλῃ εἰς τὴν δύναμιν ταύτην δέον νὰ προστεθῶσιν οἱ ὑπὸ τὸν Γογονῆν Ἀποκορωνιώται, οἵτινες ἀνέβαινον τότε ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους.

Διαμείνας ἐν τινι τοποθεσίᾳ, προσωτέρω τῆς Στέρνας τοῦ Λέσκου κειμένη, ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης διέταξε, μετὰ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Σαπουντζάκη, τὴν κατάληψιν τῶν ὑπερκειμένων τῆς Κράπης τοποθεσιῶν, ἀπὸ τῆς Πυροβολικῆς μέχρι τῆς εἰς Ἄσκυφον ἀγούσης, ἄνωθεν τῆς θέσεως «Κῆπος τοῦ Θε», ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ Γογονῆς μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἀποκορωνιώτας κατελάμβανε θέσιν τινὰ ἐγγὺς τῆς Ῥέντας κειμένην, ὅπθεν ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο νὰ ἐπιφανῆ ἐκ τῶν νώτων τῶν καταλαβόντων τὴν ἐκ τοῦ Κῆπου τοῦ Θε εἰς Ἄσκυφον ἄγουσαν. Οὕτω λοιπὸν ἐξήκοντα περίπου Κρητὲς κατέλαβον τὴν ὀχυρὰν Πυροβολικὴν, ὀγδοήκοντα δὲ ἐθελονταὶ καὶ Κρητὲς, Ἀσκυφιῶται καὶ Κυθωνιεῖς, ὑπὸ τοὺς καπεταναίους Τσόντον Λάμπην καὶ Βασίλειον Καζάκον καὶ ὑπὸ τοὺς ἀνθυπασπιστὰς Κωνσταντῖνον Λώρην, Γεώργιον Σπηλιόπουλον καὶ τινὰ τρίτον ὁμοιόβαθμον, κατέλαβον τὰς παρὰ τῇ ἀγούσῃ ἐκ Κράπης εἰς Ἄσκυφον στενοπέφ (πόρος τοῦ Ἀζιλιακᾶ καλουμένη) τοποθεσίας, εἰς τὴν ἐσχατιὰν τῆς Κράπης κειμένας, ἀριστερόθεν τῆς Πυροβολικῆς, διαχωριζομένης ἀπὸ τῶν τοποθεσιῶν τούτων ὑπὸ τοῦ

(α) Τοιοῦτοι κατάσκοποι εὐρίσκοντο ἐν Χανίοις καὶ ἐν αὐτῷ ἀκμήτῃ τῆ ἐχθρικῆ ἀτραποπέδῳ.

πόρου τοῦ Ἀζιλικᾶ ἀμέσως δὲ ἀριστερόθεν τούτων ἐτοποθετήθησαν οἱ ὑπὸ τοὺς Νικόλαον Κοντογιάννην, Νικόλαον Δεδούσην, Ἀπόστολον Φιλίππου καὶ Σταφυλᾶν Στερεοελλαδίται καὶ ἐβελονταὶ καὶ μετ' αὐτοῦς ἐξετείνετο γραμμὴ ἐβελοντῶν καὶ Κρητῶν, καθ' ὁμάδας τοποθετημένων, ἀπολήγουσα εἰς τὰς περὶ τὴν ἄγουσαν εἰς Ἀσκυφον ἀπὸ τὸν Κῆπον τοῦ Θε τοποθεσίας, ἧς τὰ τμήματα ὠδήγουν οἱ Χρῆστος Σολιώτης καὶ Κωνσταντῖνος Σαπουντζάκης ἀνθυπολοχαγοὶ, ὁ Σπυρίδων Ταμβακᾶς ἀνθυπασπιστής, ὁ Καπετάν Κωνσταντῖνος Τυρτήρης ἐκ Κωδωνίας καὶ τινες ἄλλοι Κρητῆς καὶ ἐλλεκτοὶ ἐβελονταί· ἀριστερόθεν δὲ τούτων διέμενον ὁ Γογονῆς φυλλάσσει τὴν μεμακρυσμένην τοποθεσίαν, ἣν κατὰ πρόβλεψιν κατέλαβε.

Τὴν πρωτὴν τῆς 28 Ἰουνίου 1867 ὁ ἐχθρὸς παρελάσας τὸ Πρόσπερον, ἀνεπτύσσετο κατέναντι τῆς Πυροβολικῆς· κατοπτεύσας δὲ τὰς παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν κατεχομένης θέσεις καὶ βεβαιωθείς ὅτι αἱ παρατεταμιμένοι αὐτῶν γραμμαὶ κατέχονται ὑπὸ ὀλιγαριθμοῦ δυνάμεως, ἀνεπαύθη ἐπὶ τινα χρόνον· εἶτα δὲ σχηματισθεὶς ἐν ἀκανονίστῳ τετραγώνῳ, προσηυχήθη· μετὰ δὲ τὴν προσευχὴν ἤρξατο τοῦ κανονοβολισμοῦ κατὰ τῶν ἐπαναστατικῶν θέσεων καὶ κυρίως κατὰ τῆς παρακειμένης τοῦ πόρου τοῦ Ἀζιλικᾶ. Εἰς ἐκάστην ἐκρηξὴν ὀβουζίου ἐβελονταὶ καὶ Κρητῆς ἐκραύγαζον καὶ ἰσχυρίζον, προδίδοντες τοιοῦτοτρόπως τὴν ἀριθμητικὴν δυνάμειν των.

Πεισθεὶς καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων ὁ ἐχθρὸς ὅτι αἱ ἐπαναστατικαὶ θέσεις κατέχονται ἀσθενῶς, προσέβαλε κατὰ τμήματα ἀτάκτως ἐφορμῶντα καὶ ἀλλαλάζοντα· καὶ ἐνῶ οἱ ἀκροβολισταὶ αὐτοῦ παρετείναντο πρὸς δεξιὰ ὅπως ἐπάσχοι τὸν πόρον τῶν ἀριστερόθεν τοῦ πόρου τεταγμένους ἐπαναστάτας, τὰ ἐφορμῶντα τέσσαρα τμήματα εἰσέβαλον εἰς τὸν μεταξύ Πυροβολικῆς καὶ Ἀζιλικᾶ χώρον, ὠφελθέντα δὲ ἀπὸ τὰ πλεονεκτήματα τῆς στενοπορίας ταύτης, ἦν οἱ ἐπαναστάται ἀφῆκαν ἀκατάληπτον, λειψανδρίας ἐνεκεν, εἰσέδυσαν εἰς τὸν πόρον καὶ ἀνήρχοντο ἐκ τῶν νώτων τῶν κατεχόντων τὰς παρὰ τὸν πόρον τοποθεσίας. Πᾶσα ἐνίσχυσις τῶν προσβαλλομένων τοποθεσιῶν τούτων καθίστατο ἐπικίνδυνος, διότι οὐσῆς τῆς δυνάμεως τῶν ἐπαναστατῶν ὀλιγαριθμοῦ ἤθελεν ἐνεργ-

γηθῆ αὐτῇ δι' ἐλαττώσεως τῆς δυνάμεως τῶν λοιπῶν τοποθεσιῶν ἢ δὲ κατάληψις τούτων παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκώλυε πᾶσαν ὑποχωρησιν τῶν δεξιόθεν τεταγμένων ἐπαναστατῶν. Ἄλλως τε ὁ ἐχθρὸς ἐξελέξατο πάνυ καταλλήλως τὸν πόρον τοῦ Ἀζιλιακᾶ ὡς σημεῖον ἐπιθέσεως καὶ διέγραψε λίαν τεχνικῶς τὸ σχέδιον, οὔτινος ἢ πραγματοποιήσις ἀπώθησε τοὺς ἐπαναστάτας, ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν τοποθεσιῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολεμίων του γενόμενον. Ἄλλὰ καὶ τοὶ τὰ τέσσαρα ἐχθρικά τμήματα εἰσέδυσαν εἰς τὸν πόρον τοῦ Ἀζιλιακᾶ καὶ τὰ ὀβούζια κατέπιπτον βρογηδόν, ἢ κατέχουσα τὰς παρακειμένας αὐτοῦ τοποθεσίας ἐπαναστατικῆ δράξῃ ἡμύνετο πεισματωδῶς ἄχρις οὔ ὁ Βασίλειος Καζάκος (α), ἰδὼν ὅτι οἱ κατέχοντες τὴν Πυροβολικὴν Κρητες ὑπεχώρησαν, οἱ δὲ εἰσδύσαντες εἰς τὴν στενοπορίαν ἐχθροὶ ἀνεπτύσσοντο ἐκ τῶν νῶτων ἀνενόχλητοι, εἰδοποίησε τοὺς ἀμυνομένους κατὰ τῶν κατὰ μέτωπον ἀναπτυσσομένων καὶ τῶν μηκέτι ἐν τῇ στενοπορίᾳ εἰσδυσάντων, ὅτι οἱ ἐχθροὶ κατελάμβανον τὰ νῶτά των, καὶ οὕτως ἐγκατέλειψεν αὐτήν· βαθμηδὸν δὲ, καθ' ὅσον ὁ ἐχθρὸς προῦχώρει, οἱ Στερεοελλαδίται καὶ οἱ ἀριστερόθεν αὐτῶν τεταγμένοι ἐπαναστάται ὑπεχώρουν τμηματικῶς, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ κατελάμβανον τὰς θέσεις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ πέρατος τῆς ἐπεκτάσεως τῆς γραμμῆς των (ἐξαιρέσει τῆς Πυροβολικῆς) μέχρι τοῦ ἄνω τοῦ Κήπου τοῦ Θ' ἀπολήγοντος ἀριστεροῦ. Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρὸς ἐχώρει βραδέως καὶ προφυλακτικῶς πρὸς τὸ Ἄσκυφον καὶ οἱ ὑποχωρήσαντες ἐπαναστάται συνσπειροῦντο εἰς Ἀγγελόστρατον (β), ὁπότεν ὁ Γαγονῆς, βεβαιωθείς ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν ἔμελλε νὰ ἐκβιάσῃ τὴν ὁποῖαν ἐφύλλασσε στενοπορίαν ἐγγὺς τῆς Ῥέντας, ἔσπευδεν ἐπὶ τὴν μάχην. Φθάσας δὲ, καθ' ἣν ὥραν οἱ ἐπαναστάται εἶχον φθάσει εἰς Ἀγγελόστρατον, ἐπετέθη κατὰ τῶν προχωρούντων ἐχθρῶν ἐκ τῶν πλευρῶν· καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν παλινδρομησάντων ἐκ τῶν

(α) Οὗτος ἦν ὁ κατόπιν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν καταδικασθεὶς εἰς θάνατον, ἔνεκεν προδοσίας, καὶ τουφεκιοθείς Βασίλειος Καζάκος.

(β) Ἀνωφερῆς ὁδὸς, οχηματίζουσι γραμμὴν κεκλασμένην, ἄγουσα ἀπὸ τῆν Στέρναν τοῦ Δέσκου εἰς ὑπερκείμενον τοῦ Ἄσκυφου λόφον.

τέως υποχωρησάντων επαναστατών, επήνεγκε σημαντικὴν ζημίαν εἰς τὸν ἐχθρὸν, λαφυραγωγίᾳς ἐνταυτῷ καὶ τέσσαρα φορτία δι-
-πυρίτου (α).

Ἀποφεύγοντες νὰ διαλάβωμεν, ὡς εἴθισται, τί ἤθελε συμβῆ, ἐὰν Σελινιώται, Κοδωνεῖς, Κεραμιανοὶ καὶ Κισσαμίται ἐσπευδον εἰς τὰς προσκλητηρίους τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη ἐπιστολάς καὶ τῆς Κυβερνήσεως τὰ πατριωτικὰ παραγγέλματα, ἐπιτραπήτω ἡ-
-μῖν νὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν παρωχημένων χρόνων. Οἱ πά-
-λαι ἐνδοξοὶ πρόγονοι ἡμῶν, καὶ περ ἐν διαστάσει διατελουσῶν
-τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐκ τῆς ἀποκεντρώσεως ἢ κάλλιον
-εἰπεῖν ἀποξενώσεως, ἦν ἀνεπαισθήτως συνεπήγαγον τὰ διάφορα
-εἶδη τοῦ πολιτεύματος, καὶ τῆς ἐκ ταύτης (τῆς ἀποκεντρώσεως)
-ἐκπηγαζούσης ἀντιζηλίας τῶν πόλεων τούτων, ἐνῷ ἐσωτερικῶς
-ἐδιχονόουν, οἱ δὲ ἀξιοῦντες νὰ κρατήσωσι τὸ πηδάλιον τῆς πο-
-λιτείας, ἐπέξετεινον τὴν κατὰ τῶν ἀντιφρονούντων πάλιν μέ-
-χρις ὀχλαγωγίας, μολαταῦτα ὁσάκις τὸ κοινῇ συμφέρον ἠπει-
-λεῖτο ἀπεῖχον πάσης ιδέας τοιαύτης καταφορᾶς· τότε δὲ αἱ ἀν-
-τιζηλῖαι ἐλησμονοῦντο, αἱ διχονοαὶ ἀπερρίπτοντο καὶ, πόλεις
-καὶ πολῖται, ὅλοι ὁμοῦ, ἀπέκρουον τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων·
-τὸ σύστημα τοῦτο διατηρηθὲν ἀπὸ τοὺς μακαρίους ἐκείνους χρό-
-νους, παρετηρήθη ὑπάρχον ἔτι καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι. Ὁ Χα-
-τζῆ-Μιχάλης καὶ Κριάρης, ἐρίσαντες ἐν Θερίσσω, μετὰ τὴν μάχην
-τῶν Κουτσουναρίων, καὶ ἐπιτιμήσαντες ἀλλήλους, συνέπραξαν ἐν
-ἄλλαις μάχαις ὡς χρηστοὶ πατριῶται καὶ καλοὶ ἀδελφοί· ὁ Χα-
-τζῆ-Μιχάλης ἐν Ὀμαλῷ, ὁ Κριάρης ἐν Καρράϊς, Δέσκου Στέρνα καὶ
-Ἀλικάμπω, καὶ ὁ Κορκίδας ἐν Ὀμαλῷ δυσαρροστηθέντες κατὰ τοῦ
-ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, συνέπραξαν μετ' αὐτοῦ καὶ ὑπήκουσαν εἰς

(α) Τὸ λάφυρον καὶ ἐν γένει ἡ διαρπαγὴ ὀνομάζεται παρὰ τῶν Κρητῶν «διάγουμο»· προκειμένου δὲ νὰ διαγουμήσωσιν οἱ Κρητες, εἶναι ὀρητικώ-
-τατοι, εἶναι λύκοι. Τοσοῦτον ὀρητικῶς ἐπετέθησαν κατὰ τῶν συνοδούν-
-των τὰ φορητὰ ἐχθρῶν, ὥστε οὗτοι ἐνδόντες εἰς τὴν ὀρμὴν τῶν, ἐφά-
-νευσαν τοὺς ἡμιόνους, ἵνα μὴ περιπέτῃ τὸ φορτίον εἰς χεῖράς των· οἱ Κρη-
-τες ὁμῶς δρᾶξαντες τοὺς σάκκους, «αἶ' διέλε πρίζε» εἶπον, καὶ ἀνεχώρη-
-σαν μετὰ τὴν λείαν των.

τάς διαταγὰς του ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν· ὁ Ζυμβρακάκης, δυσαρ-
στηθεὶς κατὰ μελῶν τινῶν τῆς Συνελεύσεως, ἔνεκεν λόγων ἀτομι-
κῶν, ἔγραφε πρὸς ταῦτα καὶ συνεννοεῖτο περὶ τῆς καταστάσεως
τῶν πραγμάτων τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του· ἐξυβρισθεὶς δὲ κατὰ
πρόσωπον (ἐν τῇ Στέρνα τοῦ Δέσκου) παρὰ τοῦ ἀπλοῦκου Κριάρη,
ἐσιώπησε· μεθ' ἡμέρας δὲ τινὰς ἔγραφε πρὸς αὐτὸν νὰ σπεύσῃ εἰς
τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος. Ἀποκορωνιῶται καὶ Σελινιῶται ἐρίσαν-
τες μεταξύ των μέχρι αἵματος ἐν Καρράϊς, ἔνεκεν τοῦ φόνου Ἀ-
ποκορωνιώτου τινὸς ὃν διεπράξατο Σελινιώτης τις, συνεπολέμη-
σαν παραπλεύρως μετὰ τινὰς ἡμέρας· ἐθελονταὶ δυσαρστηθέντες
κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ αὐτὸς κατ' ἐκείνων, διεβίωσαν ἀκολουθῶς
ἐν ἀρμονίᾳ. Παραπλήσια τούτων συμβεβηκότα παρετηρήθησαν καὶ
ἐν ἄλλοις διαμερίσμασιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ
1821. Ἀλλὰ τὴν προγονικὴν ταύτην κληρονομίαν δὲν ἀφῆκεν ἀ-
κλιδίωτον ἢ δουλεία καὶ ἢ ἐκ ταύτης ἀπορρέουσα ἀμάθεια· ἔνοι-
τῶν πατέρων μας προῆλθον εἰς διαστάσεις ἐν καιρῷ τοῦ πολέμου,
αἵτινες ἐπιταθεῖσαι ἐπήνεγκον ἀποτελέσματα δυσάρεστα. Παρό-
μοιόν τι συνέβη μεταξύ Σφακιωτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν.
Καὶ ἦσαν μὲν ἐν μέρει βάσιμα τὰ κατὰ τινῶν Σφακιωτῶν παρά-
πονα τῶν λοιπῶν Κρητῶν, ἀλλ' ἐπουσιώδη παραβολικῶς πρὸς τὸ
μέγεθος τοῦ κινδύνου. Διὰ τὸ οἱ Μάνος καὶ Οἰκονομίδης ἐν Βαφῆ,
Βούλγαρης καὶ Λώρης ἐν Ἀγία Ρουμέλῃ, διερεθισθέντες ἀλλήλους
ἀνέβαλον τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν των μέχρι τῆς ἐπανόδου των
εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διήγαγον ὡς ἀδελφοί; Διότι, ἀπαντῶμεν,
δὲν εἶναι ἀμαθεῖς. Ἡ ἀμάθεια ναί, ἡ ἀμάθεια, τὸ προῖόν τοῦτο τοῦ
Τουρκικοῦ δεσποτισμοῦ, ἐχάυνωσε τὰς διανοίας τῶν δούλων λαῶν
τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ ἀγράμματοι Κρητῆς δὲν διέβλεψαν ὅποιον ἤθε-
λεν εἶσθαι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀπουσίας των ἀπὸ τὰς παρὰ τοῦ
Μεχμέτ προσβληθείσας θέσεις τῆς Κράτης. Ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς ὅπως-
δήποτε θὰ εἰσῆρχετο ἐν Σφακίῳσι· οἱ Κρητῆς συνήχθησαν κατόπιν!
Ἀδιάφορον, ὄφειλον νὰ σπεύσωσιν· ὁ ἐχθρὸς ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ
ἀκριβὰ τὴν τιμὴν τῆς εἰσόδου.

Τοιαῦτα καὶ χείρονα τούτων εἰσὶ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἀγρο-
ικῶν ἀντιζηλιῶν, αἵτινες ὑφίστανται ἔτι καὶ ἐν Ἑλλάδι τῇ ἐλευ-

θέρα και μ' ὅλα ταῦτα τὸ ἐπαναστατικὸν φρόνημα διετηρήθη ἀκμαῖον ὡς ἐκ τῆς ἐφεξῆς ἐξιστορήσεως δηλοῦται.

Εὐχόμενοι ὅπως οἱ ἀρμόδιοι ἐξαλείψωσι τὰ ὑπάρχοντα ἔτι ἔχνη τῶν βαρβάρων παθῶν, και ἀδίκων καταφορῶν ἐπανερχόμεθα εἰς Ἀγγελοστράτον ἐκ τῆς προαιωνίου ἐκδρομῆς μας.

Ἀναχωρήσας ἐξ Ἀγγελοστράτου, ἔθθα δι' ὅλης τῆς ἡμέρας διέμεινεν ἀκροβολιζόμενος ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, ἀφίκετο πρὸς τὸ ἑσπέρας εἰς Δάβρην (α), ὀπόθεν (β) ἐπετήρει τὸν ἐπὶ τῶν ὑπερκει-

(α) Ἐπεκειμένη τοῦ Ἀσκύφου κοιλίας, ἐν τῇ ὁποία ὑπάρχει ἓν κατάλυμα ποιμένον και τρία φρέατα. Ἐνταῦθα οἱ Κρήτες μετέφερον ἓν ὄρεινον πυροβόλον εἰς τὰ παίζουσι τοῦ σκύλου μπουραμαδιαῖς» (νά κανονοβολήσωσι τὸν ἔχθρον)· ἐπειδὴ ὅμως ἔλειπον τὰ ἀναγκαῖα βλήματα και ὁ κανονίζων τὴν σκοπευτικὴν γωνίαν κοχλίας, ὁ ἀρχηγὸς διέταξε ν' ἀποκρυφθῇ τὸ πυροβόλον. Τὸ μέρος ἔθθα ὑπάρχει ὁ σωλὴν τοῦ πυροβόλου τούτου εἶναι γνωστὸν εἰς μόνον τὸν ἀρχηγόν, τὸν ἀνθυπασπιστὴν Σ. Ταμβακᾶν, τὸν ἐπιλοχίαν Σπυρόπουλον και τὸν φροδραρχον ἀνθυπασπιστὴν.

(β) Ὡδε πως ἐκτίθησιν ὁ Κύριος Μένδελτων τὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Μεχμέτ Πασᾶ εἰς Ἀσκυφον, «Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ ὁ Μεχμέτ Πασᾶς εἶχεν ἀναχαιτισθῆ ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας εἰς Κράπην ὑπὸ τοῦ Ζυμβρακάκη, τοῦ Σουλιώτη και τῶν Σφακιωτῶν· κατώρθωσεν ὅμως ἐπὶ τέλους νὰ καταλάβῃ τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἀσκύφου.»

Εὐγνωμονοῦμεν τῷ Κυρίῳ Μένδελτων ἐπὶ τῇ ἀποδοθείσῃ τιμῇ τῆς τριήμερου ἀναχαιτίσεως τοῦ Μεχμέτ Πασᾶ ἐν Κράπῃ· ὀφείλομεν ὅμως νὰ μὴ ἀποδεχθῶμεν τιμὴν μὴ ἀνήκουσαν εἰς τὸ ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν Ζυμβρακάκην στρατόπεδον, διότι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπώθησεν αὐθημερὸν τοὺς κατέχοντὴν Κράπην ἐπαναστάτας και τὴν ἐπιούσαν ἐγκατεστάθη τελείως εἰς τοὺς ὑπερκειμένους τοῦ Ἀσκύφου λόφους. Ἄλλ' ἂν ἡ ἀμερληψία ἐπιβάλλῃ ἡμῖν νὰ μὴ ἀποδεχθῶμεν ἔπαινον παρ' ἀξίαν, ἡ δικαιοσύνη ἐπιτάσσει, ν' ἀποκρούσωμεν ὅλαις δυνάμεισι τὸν παρὰ τοῦ Κυρίου Μένδελτωνος προσαπτόμενον τῷ ἀρχηγῷ Ζυμβρακάκῃ μῶμον διὰ τῆς ἐξῆς φράσεως· «ὁ Ζυμβρακάκης ὑπεχώρησεν εἰς τὰ ὕψη τῆς Ἀνωπόλεως» (μετὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Μεχμέτ εἰς Ἀσκυφον). Διότι ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης διέμεινεν ἐν Δάβρῃ μέχρι τῆς 6 Ἰουλίου 1867, ἀκροβολιζόμενος καθ' ἐκάστην μετὰ τοῦ ἔχθρου, χωρὶς νὰ πλησιάσῃ κἀν τὰ ὕψη τῆς Ἀνωπόλεως». Ἐν Δάβρῃ συνίσταται φρουραρχεῖον ἐντεταλμένον τὴν ἐπιτήρησιν τῆς τάξεως και τακτικῆς μεταβάσεως τῶν ἀνδρῶν εἰς τὰς πρόσθεν τοποθεσίας, ἔτι δὲ και τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἄρτι εἰσφυσάσης χαρτοπαιξίας· ὁ δὲ ἀρχηγὸς κατεγίνετο εἰς τὴν συγκέντρωσιν ἐπαναστατῶν.

μένων τῆς συνοικίας «Καῤῥαῖς» λόφων ὀχυρωθέντα ἔχθρον, μεθ' οὗ συνεκρούετο νυχθημερόν ἀκροβολιστικῶς· διότι καταλαβὼν τὰς πρόσθεν τῆς Δαύρης τοποθεσίας καὶ τὰς συνοικίας «'Αμουδάρι» καὶ «Πετρέ», ἐκόλυε τὴν ἀρδευσιν τοῦ ὕδατος, τὴν πυρπόλησιν τῶν οἰκιῶν καὶ τὴν ἐκρίζωσιν τῶν ἀμπελώνων, εἰς ἣν οἱ ἔχθροὶ ἐπεδόθησάν, καθ' ὅσον ἠδύναντο ν' ἀπομακρυνθῶσι τῶν περιβολῶν, ἅμα τῇ εἰσόδῳ των ἐν τῷ ὄροπέδιῳ. Κατὰ τὰς συνεχεῖς ταύτας συγκρούσεις ἐφανεύθησάν τινες ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Τυρτήρης ἐκ Κυδωνίας, ὅστις ἠγήτωρ τεσσαράκοντα περίπου συνεπαρχιωτῶν του διετέλει ἀναπόσπαστος ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τῶν ἐθελοντῶν. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ πολυάρημα ὀθωμανικὰ στρατεύματα, ἀπωθήσαντα τοὺς ὑπερασπίζοντας τὰς περὶ τὸν Καλλικράτην τοποθεσίας, ἤρχοντο εἰς βοήθειαν τοῦ ἐν Καῤῥαῖς τοῦ Ἀσκούφου στενοχωρημένου Μεχμέτ, ἐνῶ διάφορα ἐπαναστατικὰ στίφη συνηθροίζοντο περὶ τὸν Ξηρόκαμπον, ἐνθα ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἀπέστειλε τοὺς ὑπὸ τοὺς Νικόλαον Κοντογιάννην, Νικόλαον Θεοδούσην, Ἀπόστολον Φιλίππου καὶ Σταφυλᾶν Στερεοελλαδίτας καὶ τινὰς ἐθελοντάς· ὁ ἴδιος δὲ μετὰ τῆς λοιπῆς δυνάμεώς του ἐπετῆρει τὸν ἐν Ἀσκούφῳ διαμένοντα καὶ ἔτοιμον νὰ ἐπιτεθῇ ἐντεῦθεν Μεχμέτ Πασᾶν, ὅστις ἐξῆλθε πλέον τῆς μέχρι τῶς παθητικῆς θέσεώς του, μόλις τὰ ἐκεῖθεν ἐλαύνοντα ἐχθρικὰ στρατεύματα ἐθεάθησαν προσερχόμενα. Τὴν 6 Ἰουλίου 1867 τὰ ἀρτίως ἀφικθέντα ἐχθρικά στρατεύματα προσέβαλον τοὺς περὶ τὸν Ξηρόκαμπον, οὗτινος αἱ τοποθεσίαι ἐνισχυθεῖσαι διὰ τῆς προσελεύσεως τοῦ Χατζῆ-Μιχάλη, ὅστις ἠγήτωρ τετρακοσίων ἀνδρῶν μετέβη ἐκεῖσε, ἐπέτρεπον τοῖς ἐπαναστάταις ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ὄγκου, οὗτινος τὴν πρόοδον διεφιλονείκησαν βῆμα πρὸς βῆμα· ἐπὶ τέλους ὅμως, ἐνδόντες εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων, ὑπεχώρουν πρὸς τὰ Σαφιδάκια.

Ὁ ἐντεῦθεν ἐπιτηρῶν ἐκ Δάβρης τὸν ἐφ' ἅπαν τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἀσκούφου ἐξαπλωνόμενον ἤδη ὑπὸ τὸν Μεχτέτ Πασᾶν τουρκικὸν στρατὸν ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, κατανοήσας ἐκ τοῦ ἐγγυτέρω κατὰ μικρὸν ἀκουομένου κρότου τῶν πυροβόλων, ὅτι οἱ ὑπερασπίζοντες τὰς περὶ τὸν Ξηρόκαμπον τοποθεσίας ὑποχωροῦντες προ-

σίγγιζον τὰς ἐκείνου, ἔσπευσε μετὰ τῆς ἐπιλοίπου δυνάμεώς του πρὸς βοήθειαν τῶν ὑποχωρούντων· ἀλλὰ μόλις ἀνελθὼν τὰς ὑπερκειμένης τῆς Δαύρης ὑπωρείας, εἶδε τοὺς Στερεοελλαδίτας ὑποχωροῦντας, τὸν δὲ ἐχθρὸν τοποθετούμενον εἰς τὰς περὶ τὸν «Καλὸν Λάκκον» (α) κορυφὰς· μαθὼν δὲ ὅτι οἱ λοιποὶ ἐπαναστάται ἐτράπησαν πρὸς τὰ «Σκαφιδάκια», ἀνῆλθεν εἰς ὑπερκειμένην τινὰ τοποθεσίαν Νιάτον καλουμένην καὶ ἀνεπαύθη μετὰ τοῦ κεκμηκότος στρατεύματός του μέχρι τοῦ μεσονυκτίου. Ἐντεῦθεν ἐθεάθη τὸ ὑπὸ τὸν Μεχμέτ Πασᾶν ἐχθρικὸν στράτευμα ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων τῆς Δάβρης τοποθεσιῶν. Οὕτω, τὰ διάφορα ταῦτα ἐχθρικά σώματα ἀναπτυχθέντα κύκλω τῶν ἀρκτικοανατολικῶν ὑπωρειῶν τῶν λευκῶν ὄρεων, ἐν ᾧ χρόνῳ ἕτερον ἰσχυρὸν ἐχθρικὸν στράτευμα κατεσκήνου ἐν Φραγκοκαστέλλῳ (β) ἔτοιμον νὰ ἐκκινήσῃ ἐκεῖθεν, ἐκώλυον τὴν μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπαναστατικῶν σφιγῶν ἔνωσιν ἢ συγκοινωνίαν τοῦ ἐν Νιάτῳ, πρὸς ἀναφυγὴν προσκαίρως ἐπαναπαυθέντος, ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην σώματος. Ἄλλ' ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἀντὶ νὰ τραπήῃ πρὸς τὴν ἄγουσαν εἰς Ὀμαλὸν ἀτραπὸν, ὅπως ἐξέλη τὸ ἡμικυκλίον ὅπερ ἐσχημάτιζον τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα, διελθὼν νύκτωρ ἐγγὺς τῶν ἐχθρικῶν προφυλακῶν, διὰ παρατόλμου πορείας, ἣν παρόμοιαι μόνον περιστάσεις ἐπιτρέπουσι τοῖς ἡγουμένοις (γ), ἐτάχθη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἡμικυκλίου καταλαβὼν τὴν θέσιν «Σκαφιδάκια», ὁπόθεν οἱ ἐκ Ξηροκάμπου ὑποχωρήσαντες ἐπαναστάται μετέβησαν εἰς Ἀνώπολιν καὶ ἐκείθεν εἰς Ἀρράδενα πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐκ Φραγκοκαστέλλου παρασκευα-

(α) Τόπος καλλιεργήσιμος, ἐφ' οὗ ὑπάρχουσιν ἕξ ἀγροτικά καταλύματα.

(β) Ἐγγὺς αὐτοῦ ἔπασεν ἐνδόξως ὁ ἀνδρεῖος Χατζῆ-Μιχάλης κατὰ τὸ 1828.

(γ) Ἡ νυκτερινὴ αὕτη παρὰ τὰς ἐχθρικές προφυλακὰς πορεία τοῦ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην στρατεύματος, ἐγένετο τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τῆς 7 Ἰουλίου. Κατὰ τὴν παρὰ τὰς προφυλακὰς τῶν διάβασιν, ἠδύνατο οἱ ἐχθροὶ νὰ καταστρέψωσιν ἅπαν τὸ στράτευμα τοῦτο ἐὰν ἦταν προσεκτικώτερο· διότι οἱ πλείστοι τῶν ἀνδρῶν ἀγνοοῦντες τὸ ἀνώμαλον ἔδαφος ἐφ' οὗ ἀτάκτως καὶ ἀπροφυλάκτως ἐβάδιζον, ἐθορύβουσαν καὶ ἐγόγγιζον κατὰ τῶν ὁδηγῶν (κατεχαρίων).

ζομένου νὰ ἐκκινήσῃ ἐχθροῦ, ὅστις ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ εἶχε καταλάβει ἀμαχητὶ τὸν Προσγιαλὸν (Χώραν Σφακιῶν), καὶ ὀπόθεν ἠπείλει τὸ Μουρί, τὴν Ἀνώπολιν καὶ τὴν Ἀρράδεναν πρὸς τούτοις πολλὰ ἐπαναστατικὰ στίφη ὑπὸ τοὺς σχετικούς αὐτῶν ἡγήτορας συνηθροίζοντο εἰς Ἀρράδεναν (τότε πλέον!), ἔνθα ὠχυροῦντο οἱ κατὰ διαφόρους μάχας γενναίως ἀποκρούσαντες περὶ τὸν Καλλικράτην καὶ ἐντεῦθεν τὸν ἐχθρὸν ἐθελονταὶ ὑπὸ τοὺς Νικόλαον Νικολαΐδην ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ, Κωνσταντῖνον Σμολένσκη ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ Χρῆστον Δημητρίου ἀνθυπισπαστὴν τοῦ Πεζικοῦ, ὁ δὲ Χατζῆ-Μιχάλης ἐνίσχυεν ἐντεῦθεν τὴν δύναμιν τῶν καταλαβόντων τὴν Ἀρράδεναν μὲ τὴν ἑαυτοῦ.

Ὁ ἐν Φραγκοκαστέλλῳ κατεσκευασμένος ἐχθρὸς στενοχωρησὰς τὰ ἐν τινι σπηλαίῳ, ἐκεῖ που ἐγγὺς κειμένη, καταφυγόντα γυναικόπαιδα (α), καὶ ὑποτάξας αὐτὰ καὶ τοὺς φυλλάσσοντας τὸ στόμιον τοῦ σπηλαίου εὐαρίθμους ἐπαναστάτας, πυρπολήσας δὲ καὶ τὸ χωρίον «Κομητάδες», ἔπεμψεν ἀπεσταλμένον χριστιανὸν ζητῶν τὴν ὑποταγὴν τῶν Σφακιωτῶν, καθ' ἣν ἡμέραν (τῇ 10 Ἰουλίου 1867) τὸ ὑπὸ τὸ ὄπληρχηγὸν Γογονῆν καὶ τοὺς καπεταναίους Ματθῖδον καὶ Μπομπολάκην στίφος κατελάμβανε, τῇ διαταγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ, τὰς περὶ τὴν Ἀνώπολιν τοποθεσίας, ὁ δὲ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἔγραφε πρὸς τοὺς κατέχοντας τὴν Ἀρράδεναν.

Τῇ ἐπιούσῃ ὁ ἐχθρὸς ἐπεφάνη ἐγγὺς τῆς Ἀνωπόλεως καὶ παρὰ

(α) Ἴνα εἰσδύσῃ τις εἰς τὸ ἐπὶ ἀποτόμου βράχου κείμενον τοῦτο σπήλαιον, ἀνάγκη νὰ βρῶσῃ ἐπὶ ἀτραποῦ μὴ ἐπιτρεπούσης τὴν διάβασιν δύο ὁμοῦ ἀνθρώπων· τούτου δ' ἔνεκεν εἶναι ἀπόρητον. Τὰ ἐν αὐτῷ καταφυγόντα μὲ τὰ πολυτιμότερα τῶν ἔνδυμάτων καὶ σκευῶν τῶν γυναικόπαιδα καὶ οἱ φυλάσσοντες τὸ στόμιον εὐαρίθμοι ὀπλίται, θαρρόντες εἰς τὴν τοποθεσίαν ἥτις δὲν ἐπιτρέπει τὸν κατὰ τοῦ σπηλαίου κανονβολισμόν, ἐκ τε τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, καὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦ σπηλαίου, ὅπερ ἐξησφάλιζε τοὺς ἐν αὐτῷ, δὲν ἐσκέφθησαν ὅτι ἡ βαθύνοια τοῦ ἐχθροῦ ἤβλεπεν ἐφεύρει τρόπον ν' ἀποδιώξῃ αὐτοὺς ἐκ τοῦ σπηλαίου διὰ τοῦ δ' ἀχύρων βεβρυγμένον καπνίσματος! Ἐβεβαιοῦτο τότε παρ' ἀπάντων, ὅτι ὁ μετὰ τοῦ Ὁμῆρ Πασᾶ συνδιαλεγόμενος πρόξενος τῆς Γ α λ λ ι α ς ὅστις εἶχε μεταβῆ εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, χάριν διασκεδάσεως, ἐμειολάβησε διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν καπνισθέντων Μ π α κ α λ έ ω ν καὶ ἐπέτυχεν αὐτῆν.

τὸ Μουρί, ὃ δὲ ἀρχηγὸς ἐλάμβανεν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ τὴν ἀπάντησιν δι' αὐτῆς οἱ κατέχοντες τὴν Ἀρράδεναν ἐγνωστοποιούον αὐτῷ, ὅτι ἡ ἐκείσε μετάβασίς τοῦ εἶναι περιττὴ καὶ ὑπεδείκνυον τὴν κατάληψιν τῆς θέσεως «Πηγαδάκια» ἀρκτικῶς καὶ πλησίον τῆς Ἀνωπόλεως κειμένης (α). Ὁ ἐχθρὸς δίχα διαιρεθεὶς, ἐπετέθη κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Γογονῆν Ἀποκορωνιωτῶν καὶ τῶν ὑπὸ τὸν κατόπιν ἀνδρείως πεσόντα καπετὰν Τσελεπῆν ἐγχωρίων, οἵτινες μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ὑπεχώρησαν πρὸς τὴν Ἀρράδεναν, ἐνωθέντες οὕτω μὲ τοὺς ἐν αὐτῇ ὀχυρωθέντας ἐπαναστάτας. Καθ' ὃν χρόνον οἱ ὑπὸ τοὺς Γογονῆν καὶ Τσελεπῆν Κρήτες ὑπεχώρουν, τὸ ἕτερον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ τμημα (δὲν ἐννοοῦμεν τὰ περὶ τὸν Καλὸν Λάκκον ἡρεμοῦντα ὑπὸ τὸν Ῥεσίτ Πασᾶν ἐχθρικά στρατεύματα, οὔτε τὰ ὑπὸ τὸν Μεχμέτ, ἀλλὰ τὰ ἐκ Φραγκοκαστέλλου καὶ Προσγάλου ὀρμώμενα) ἐτράπη πρὸς τὸ Μουρί, ἔνθα ἦσαν τοποθετημένοι οἱ ὑπὸ τὸν καπετὰν Καβρὸν ἐγχωριοὶ καὶ οἱ ἡμίσεις ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην ἐθελονταί, ὧν τὸ ὑπόλοιπον ἐπετῆρει τοὺς ἐν Καλῷ Λάκκῳ διαμένοντας καὶ ἐτοιμοὺς πρὸς ἐκκίνησιν ἐχθροῦς. Τὸ τμημα τοῦτο ἀποπειραθὲν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸ χωρίον, ἀπεκρούσθη γενναίως ὑπὸ τῶν μαχομένων διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν οἰκίῶν τῶν Μουριανῶν καὶ τῶν ἐνισχυσάντων αὐτοὺς ἐθελοντῶν.

(α) Ὁ Κύριος Μενδελῶν ἀδελῶν τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην καὶ οὐδόλως περὶ τῶν ἀγώνων αὐτοῦ λόγον ποιούμενος ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Βαφέ μέχρι τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Κουστογέρακος, ἀπὸ ἐκείνης μέχρι τῆς 23 Ἀπριλίου, καθ' ἣν ὁ ἐχθρὸς ἀπεκρούσθη ἐν Κρήτῃ καὶ Καλλικράτει καὶ ἀπ' αὐτῆς μέχρι τῆς 28 Ἰουνίου, καθ' ἣν ὁ ἐχθρὸς ἀπωθήσασ τοὺς κατέχοντας τοὺς ὑπερθεν τῆς Κράτης λόφους, εἰσέβαλεν εἰς Ἀσκυφον, ἐνθυμῆται καὶ αὐθὺς αὐτὸν διὰ τῶν ἐξῆς «Οἱ Ἕλληνες προσέβαλλον τὸν ἐχθρὸν κατὰ μέτωπον (; | |), ἅμα δὲ ἐκ τῶν δύο πτερύγων (!), ἐν ᾧ ὁ Ζυμβρακάκης ἔμενεν εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀργός, ὃ δὲ Πετροπουλάκης δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς, κατέχων ἀπόρρητόν τι στενὸν (! | |) εἰς ἑνὸς χιλιομέτρου ἀπόστασιν».

Ἐὰς εὐαρεστηθῆ ὁ Κύριος Μενδελῶν νὰ μᾶς παρακολουθήσῃ εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συμβάντων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σφακίων, καὶ ἀφοῦ τὸν ὀδηγήσωμεν εἰς Ἀρράδεναν θέλει πεισθῆ ὅτι οἱ ὑπόδολεῖς τοῦ οὐδόλως ἐπίστανται τὰ ἐκείσε διαδραματισθέντα.

περὶ δὲ τὴν δαίλιν τὸ ἐχθρικὸν τοῦτο τμήμα, μὴ ἐνισχυθὲν ὑφ' ἐτέρου, ὑπεχώρησεν εἰς Προσγιάλον· οἱ ἀποκρούσαντες αὐτὸ ἐπαναστάται ἐπανῆλθον εἰς Σκαφιδάκια, ὃ ἐχθρὸς ἐγκαθίστατο τελείως εἰς Ἀνώπολιν, ὃ δὲ λοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ Λεωνίδας Πετροπουλάκης, ἡγήτωρ ἑκατὸν Λακωνίων, ἤνοῦτο μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη, ὑφ' οὗ τὰς διαταγὰς ἐτέθη, διελθὼν τὰς ὑπαιρείας τῶν λευκῶν ὁρέων δι' ἐπικινδύνου πορείας. Τὸ ἡμικύκλιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχε τοποθετηθῆ τὸ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην στρατεύμα κατεστάθη πλέον κύκλος, οὐδεμίαν διέξοδον ἐκτὸς τῆς τῶν λευκῶν ὁρέων ἐπιτρέπων, ὡς ἐκ τῆς προσελεύσεως τῶν λοιπῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων, ὧν τὸ σύνολον ἀνέβαινεν εἰς τριάκοντα πέντε χιλιάδας ἀνδρῶν.

Εἶχε καταληφθῆ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἡ Ἀνώπολις, ὅπταν ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης συμμορφούμενος μὲ τὰ ὁποῖα ἐπέστειλαν οἱ κατέχοντες τὴν Ἀρράδεναν ἐπαναστάται, διέταξε τὸν λοχαγὸν Λεωνίδαν Πετροπουλάκην νὰ καταλάβῃ τὰ Πηγαδάκια. Ὁ γενναῖος οὗτος λοχαγὸς, προσλαθὼν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, τοὺς ὑπὸ τοὺς Νικόλαον Δεδούσην καὶ Νικόλαον Κοντογιάννην Στερεοελλαδίτας καὶ τινὰς ἐθελοντάς, ὑφ' ἑνα ἀνθυπασπιστὴν, κατέλαβε τὴν 12 Ἰουλίου 1867 τὰ Πηγαδάκια, ἔνθα διέμενεν ὁ καπετὰν Παυλῆς Μουράκης μετὰ τινῶν συμπατριωτῶν του, ὅστις ἅμα τῇ τοῦ Πετροπουλάκη ἀφίξει ἀπεσύρθη ἐγγυτέρω τῆς Ἀρράδένης. Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἀρράδενα κατεῖχτο ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ὀχυρωθέντων ἐθελοντῶν, ὑπὸ τοὺς ἀξιωματικούς Νικολαΐδην καὶ Κ. Σμολένσκην καὶ ἀνθυπασπιστὴν Χρῆστον Δημητρίου, καὶ ὑπὸ τῶν Κρητῶν ὑπὸ τοὺς Κωσταρὸν, Κορκιδὴν, Κριάρην, Γογονῆν, Χατζῆ-Μιχάλην, Μαντακάκην, Ματθιδῶν, Μπόμπολοβασίλην, Τσελεπῆν καὶ λοιποὺς καπεταναίους Κρητὰς, δυτικῶς τοῦ ἐν Ἀνωπόλει ἐχθρικοῦ στρατεύματος· τὰ Πηγαδάκια ὑπὸ τῶν ὑπὸ τὸν Πετροπουλάκην ἐθελοντῶν, ἀρκτικῶς τῆς Ἀνωπόλεως· τὰ Σκαφιδάκια ὑπὸ ὁμάδων ἐθελοντῶν καὶ Κρητῶν ὑπὸ τοὺς ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ζυμβρακάκην ἡγήτορας Καβρῶν, Σολιώτην, Σπυρίδωνα Ταμβακῆν, Θεμιστοκλέα Βούλγαρην, Γεώργιον Σπηλιόπουλον, Κωνσταντῖνον Λώρην, Καλύβαν κλπ., δυτικῶς τοῦ Καλοῦ Λάκκου, ὃν κατεῖχεν ὁ Ρεσίτ Πασᾶς.

Οὕτω πως ἐτύχχανον τεταγμένοι οἱ ἐπαναστάται τὴν 12 Ἰουλίου 1867, καθ' ἣν τὰ ἐν Ἀνωπόλει ἐχθρικά στρατεύματα ἀποπειραθέντα νὰ διαβῶσι τὴν φάραγγα ἀπεκρούσθησαν παρὰ τῶν κατεχόντων τὴν Ἀρράδεναν ἐπαναστατῶν καὶ ἠνοχλοῦντο, κατὰ πλευρὰν, ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὰ Πηγαδάκια τοιούτων· τὰ ἐκεῖθεν τῆς φάραγγος ἀποτελέσματα τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς ἀδυνατοῦμεν νὰ περιγράψωμεν, ἐντεῦθεν ὅμως ὁ Πετροπουλάκης ἀπώλεσεν ἓνα Δεκανέα τοῦ ἰππικοῦ, βληθέντα εἰς τὴν κοιλίαν (α).

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἄλωσιν τῆς Ἀρράδενης, ἀνάγκη νὰ εἴπωμέν τινα περὶ τῶν διαφόρων τοποθεσιῶν καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τῶν ἐπαναστατῶν κατεχομένων θέσεων. Ἡ κοιλὰς ἐφ' ἧς κεῖται ἡ Ἀνώπολις κατεῖχετο ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀπότομος φάραγξ, ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων τῆς Ἀνωπόλεως καὶ Ἀρράδενης ὑπωρειῶν τῶν λευκῶν ὀρέων χωροῦσα, καὶ πρὸς τὴν μεσηθρινὴν τῶν Σφακίων παραλίαν καταλήγουσα, διαχωρίζει τὴν Ἀρράδεναν ἀπὸ τῆς Ἀνωπόλεως. Τὰς ἐντεῦθεν τῆς φάραγγος θέσεις κατεῖχον οἱ Τούρκοι, τὰς δ' ἐκεῖθεν οἱ ὑπὸ τοὺς διαληφθέντας ἡγήτορας χριστιανοί. Ἡ ὑπὸ τοῦ Πετροπουλάκη καταληφθεῖσα θέσις ἐγγὺς τῆς Ἀνωπόλεως, κεῖται ἐντεῦθεν τῆς φάραγγος. Ἡ φάραγξ ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της καθίσταται ἀπόρρητος ἐφ' ἅπασαν τὴν ἑκατέρωθεν κατεχομένην, ἔνθεν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἔνθεν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, ἐπέκτασίν της. Ὁ ἐχθρὸς μὴ δυνήθεις νὰ ἐκτοπίσῃ τοὺς ἐκεῖθεν τοποθετηθέντας ἐπαναστάτας διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν ὀβουζοβόλων, ὤφειλε, φυσικῶς, ν' ἀπωθήσῃ τὸν Πετροπουλάκην, νὰ ὑπερβῇ τὴν ὑπώρειαν, ἐφ' ἧς ἀπολήγει τὸ ἕτερον πέρας τῆς φάραγγος, καὶ νὰ κατέλθῃ ἐκ τῶν νότιων ἀριστερόθεν (τὸ μέτωπον ἑκατέρων τῶν διαμαχομένων στρατευμάτων ἦν πρὸς τὴν φάραγγα, τὸ δὲ τοῦ Πετροπουλάκη πρὸς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ ἐχθροῦ οὕτως, ὥστε αἱ ἀριστεραὶ τοποθεσίαι τῶν ἐκεῖθεν τῆς φά-

(α) Ὁ θάνατος τοῦ Δεκανέως τούτου ἀνατρέπει τὴν περικοιτὴν ταύτην τοῦ Κυρίου Μενδελῶνος· «ὁ δὲ Πετροπουλάκης δὲν ἔβιδε σημεῖα ζωῆς, κατέχων ἀπόρρητόν τι στενὸν εἰς ἑνὸς γιλιμέτρου ἀπόστασιν». Αἱ Παρὰ τοῦ Πετροπουλάκη κατεχόμεναί θέσεις δὲν ἦσαν «στενὸν ἀπόρρητον» ἀλλὰ τοποθεσίαι εὐπόρητοι ἐγγὺς τῆς Ἀνωπόλεως κείμεναι, χρήσιμοι τοῖς κατέχουσι τὴν Ἀρράδεναν ἐπαναστάταις.

ραγγος τεταγμένων χριστιανῶν ἀντίκρυζον μὲ τὸ δεξιόν του κέρας) τῶν χριστιανικῶν θέσεων κατέχων ἐνταυτῷ καὶ τὴν Ἀνώπολιν, ὅπως ἀπασχολῆ τὸ μέτωπον τῶν ἐπαναστατῶν διὰ τοῦ πυρός· ἢ ὄφειλε νὰ ἐπιβιάσῃ στράτευμα εἰς τὸν περιπλέοντα στόλον καὶ ν' ἀποβιβάσῃ αὐτὸ εἰς τὴν παραλίαν ἐκ τῶν νώτων ἐπίσης δεξιόθεν τῶν χριστιανικῶν θέσεων, κατέχων ἐνταυτῷ καὶ τὴν Ἀνώπολιν. Καὶ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτον, οἱ κατέχοντες τὴν Ἀρράδεναν ἐν τῇ ἀπαντήσεϊ των εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἀρχηγοῦ Ζυμβρακάκη ὑπεδείκνυον πᾶνυ καταλλήλως τὸ ἄσκοπον τῆς μεταβάσεως τοῦ ἰδίου ἀρχηγοῦ εἰς Ἀρράδεναν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν ὑπὸ τοῦ Πετροπουλάκη καταληφθεισῶν τοποθεσιῶν· καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ δεύτερον, οἱ ὑπερασπίζοντες τὴν Ἀρράδεναν ἐτοποθέτησαν ἀνάλογον δύναμιν ὑπὸ τὸν γέροντα ὄπλαρχηγὸν Κωσταρὸν εἰς τὴν θέσιν «Διαλεσιᾶρι», ἐγγὺς τῆς παραθαλασσίας, ὅπως ἀποκρούσῃ ἐνδεχομένην ἀπόβασιν (α), τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο.

(α) Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡδύνατο ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, κατόπιν τῆς ἀπαντήσεως ἢν ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς κατέχοντας τὴν Ἀρράδεναν, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ Σκαφιδάκια καὶ νὰ μεταβῆ ἐκεῖσε; Ἄλλ' ἐὰν μετέβαινεν, καὶ περ οἱ κατέχοντες ἔγραφον «εἴμεθα ἀρκετοί», ἡδύνατο νὰ μείνῃ ὁ Πετροπουλάκης εἰς τὴν ὑποδειχθεῖσαν αὐτῷ θέσιν; Ἐνῶ τὰ νώτά του, ὄντα ἀπροφύλακτα, ὡς ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης ἐγκαταλείψεως τῶν Σκαφιδακίων, ἦθελον ἐπαπειλεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Ῥεσίτ Πασᾶ, εἰς τί θὰ ἐχρησίμευεν ὁ Πετροπουλάκης, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ ἐν Ἀνωπόλει ἐχθρὸς ἦθελεν ἀποπειραθῆ νὰ τὸν ἐκτοπίσῃ διὰ νὰ διαβῇ τὴν ὑπερκειμένην τῆς θέσεώς του ὑπώρειαν, ἀφοῦ τὰ ὅπισθεν καὶ κατὰ πλευρὰν αὐτοῦ στρατοπεδεύοντα ἐχθρικά σώματα ἦθελον, ἀναμφιβόλως, κατέλθαι ἐκ τε τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς καὶ τῶν νώτων αὐτοῦ; Ἀπαντῶμεν ἡμεῖς διὰ λογαριασμῶν τῶν ὑποβολῶν τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος, [λέγοντος ὅτι αὐὸ Ζυμβρακάκης ἔμενεν εἰς μᾶς ὥρας ἀπόστασιν, ὁ δὲ Πετροπουλάκης δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς]. Ὁ Πετροπουλάκης ἦθελε χρῆσιμῆσαι ὡς ἀνόητος λεία τῶν ἐχθρῶν! Ἄλλ' ὁ Ζυμβρακάκης; Τίς δύναται ν' ἀρνηθῆ ὅτι οὗτος ἔμενεν εἰς μᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Ἀρράδενης; Οὐδεὶς. Ἡ θέσις ἢν κατεῖχεν ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἀπέχει τῆς Ἀρράδενης οὐχὶ μίαν ὥραν, ἀλλὰ δύο σχεδόν· δὲν ἔπεται ὁμοῦς ἐκ τούτου ὅτι «ὁ Ζυμβρακάκης ἔμενεν ἀργός», διότι τὸ ὑπὸ τὸν Ῥεσίτ ἐχθρικὸν στράτευμα ἀπεῖχεν ¹ | ὥρας ἀπὸ τῆς στρατηγικωτάτης θέσεώς του.

Δὲν ἀδικοῦμεν τοὺς ὑποβολεῖς τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος διότι δὲν εἰσήλθον εἰς τὸν ὁμοιάζοντα μὲ τὸ ὄργανον, δι' οὗ συλλαμβάνονται οἱ ποντικοί, χῶρον, ἔνθα ἐστρατοπέδευεν ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης, ἀφ' ὅπου δυσκόλως ἡδύνατό τις νὰ ἐξέλθῃ, καὶ δὲν ἤξευρον ὅτι ἐγγὺς τῶν Σκαφιδακίων ἐστρατοπέδευον ἐχθρικά σώματα ἔτοιμα νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐντεῦθεν· οὐδὲ μετέβησαν

Βλέπων ὁ ἐχθρὸς ὅτι οἱ ἐπαναστάται εἶχον ἀποφασίσει νὰ ὑπερασπίσωσι μετὰ πείσματος τὴν Ἀρράδεναν, ἧς τὴν ἄλωσιν ἐκ τοῦ μετώπου αἱ φυσικαὶ ἀνωμαλίαι καθίσταν ἀδύνατον, μὴ τολμῶν δὲ νὰ προβῆ εἰς πραξικόπημά τι ἐπικίνδυνον, ὡς ἐκ τῆς πολυαρθμοῦ συγκεντρώσεως τῶν ἐπαναστατῶν (οἵτινες ἔπραξαν κατὰ τὸ τέλος ὅ,τι παρέλειψαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς τῶν Σφακίων ἐκστρατείας) καὶ συνάμα τῆς καταλλήλου διαθέσεως τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων, κατέφυγεν εἰς τὸν ἀφοσιωμένον του Τζιρινδάνην τὸν ἐθνοκατάρκτον, ὅστις ὑπέδειξε, διὰ τινος συγγενοῦς του καταστάντος ὁδηγοῦ, ἀτραπὸν τινα, δι' ἧς ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ τὸ Διαλεσκάρι ἀπαρατήρητος, καὶ νὰ ἐπιτεθῆ ἀκινδύνως ἐκ τῶν νώτων κατὰ τῶν κατεχόντων τὴν φάραγγα ἐπαναστατῶν. Ἐπιβιβάσας δ' ἐν τοῖς ἀτμοπλοίοις ἰσχυρὸν σῶμα, ἀπεβίβασεν αὐτὸ ὀπισθεν τῆς δεξιᾶς τῶν ἐπαναστατῶν πτέρυγος (κατὰ θέσιν καὶ οὐχὶ κατὰ παράταξιν) ἀπωτέρω τῆς θέσεως «Διαλεσκάρι» ἐξουδετερώσας δὲ τοὺς κατέχοντας αὐτὴν, οἵτινες μετὰ ματαίαν ἀντίστασιν ὑπεχώρησαν πρὸς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, ἐπεφάνη ἐκ τῶν νώτων τῶν ἐπὶ τῆς φάραγγος τεταγμένων, ἐνῶ τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ ζωηρότατον ἦν ἀπεδεκάτιζεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ μετώπου. Τί συνέβη ἐν Ἀρράδενῃ ἀδυνατοῦμεν νὰ περιγράψωμεν λεπτομερῶς· ὅ,τι γνωρίζομεν εἶναι ὅτι ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη ἐμάχοντο λυσσῶδῶς, ἕως οὗ οἱ ἐπαναστάται ἰδόντες ἑαυτοὺς περικυκλουμένους καὶ ἐνδόντες εἰς τὸν ὄγκον καὶ τὸ δισταυρωμένον πῦρ τῶν πολεμίων ὑπεχώρησαν πρὸς τὰ Κροῦσα, ἀφήσαντες πολλοὺς νεκροὺς ἐπὶ χῶραν, ἐξ ὧν πλεῖστοι ἐθέλονται, σκυλευθέντας παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ τινὰς αἰχμαλώτους κρουραγῆθέντας παραυτίκα παρὰ τῶν Αὐτοκρα-

εἰς Ἀρράδεναν, διὰ νὰ γνωρίζωσιν ὅτι ὁ Ζυμβρακάκης ἐπροθυμοποιήθη νὰ μεταβῆ καὶ ἔλαβεν ἀρνητικὴν τῆς ἐπιστολῆς του ἀπάντησιν, ἔτι δὲ ὅτι ἡ κατάληψις τῶν Πηγαδακίων ὑπεδείχθη ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὴν Ἀρράδεναν ἐπαναστατῶν. Τοὺς κυρίους τούτους παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς εἰπωσι, τί θὰ ἔλεγον εἰάν ὁ Ζυμβρακάκης ἐγκατέλειπε τὰ Σφακιότικα καὶ μετέβαινεν εἰς Ἀρράδεναν, ὁ δὲ ἐχθρὸς ἐπιτίθετο ἐξ ἀριστεροῦ κατὰ τῶν κατεχόντων αὐτήν; Βεβαίως ἤθελον τὸν ἐπιτιμήσει. Ὁ Ζυμβρακάκης ὅ,τι καὶ ἂν ἔπραττεν ἦτο ἡμαρτημένον· πολλὰ καλὰ· ἀλλ' ὁ Πετροπουλάκης εἰς τί ἔπταισεν; Ὁ Πετροπουλάκης, ἀπαντῶμεν, ἡμάρτησε, διότι ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ζυμβρακάκη | | |

τορικῶν στρατευμάτων. Ὁ Πετροπουλάκης ὑπεχώρησε καὶ αὐτὸς πρὸς τὰς ὑπαιρέας τῶν λευκῶν ὄρεων, ὅπουθεν μετέβη εἰς Ἀγίαν Ῥουμέλην μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεως. Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρὸς κατέλαβε τὴν Ἀρράδεναν, ἀφοῦ δὲ, κατὰ τὸ εἰωθὸς, ἐπυρπόλησε τὴν Ἀνώπολιν, ἐπροχώρησεν ἄχρι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, πυρπολήσας δὲ καὶ τοῦτον καὶ τὴν Ἀρράδεναν, ἐπεφάνη, τὴν 15 Ἰουλίου 1867, ἐπὶ τῶν πλοίων ἔξωθεν τῆς Ἀγίας Ῥουμέλης κατοπτρεύων τῶν ἐπαναστατῶν τὰ ὄχυράματα, ἐφ' ὧν ἦσαν τοποθετημένοι οἱ ὑπὸ τὸν Κριάρην Σελινιώται, τινὲς τῶν ἐγχωρίων, πολλοὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Πετροπουλάκην ἐθελοντῶν καὶ τινες ἐκ διαφόρων ἄλλων σωμάτων, ὧν τὰ στελέχη εἶχον μεταβῆ εἰς Σαμαριάν καὶ Ὁμαλόν, μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἐν Ἀρράδενῃ μάχης. Αἱ πρόσθεν τῆς Ἀγίας Ῥουμέλης καὶ ἐγγὺς τῆς παραθαλασσίας τοποθεσίαι καὶ αἱ ἐκατέρωθεν αὐτῆς ὑψούμεναι κορυφαί, ἐξ ὧν ἡ δεξιὰ ὀνομάζεται Σαμάρη, εἶχον καταληφθῆ μίγδην παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν τούτων, οἵτινες ἐνέμενον εἰς τὴν παθητικὴν θέσιν, ἣν ἐπέβαλεν αὐτοῖς τὸ ἀδιάκοπον πῦρ μιᾶς θωρηκτικῆς φρεγάτας καὶ ἐτέρων τεσσάρων πολεμικῶν ἀτμοπλοίων. Μὴ ἐπιτυχῶν ὁ ἐχθρὸς τὴν ἐκτόπισιν τῶν οὕτω τοποθετημένων ἐπαναστατῶν διὰ τοῦ κανονοβολισμοῦ, ἀπεβίβασεν ἰκανὴν δύναμιν, ἐκατέρωθεν τῆς Ἀγίας Ῥουμέλης, ἐπὶ τῆς παραθαλασσίας, ἥτις ὑψωθείσα ἄνωθεν τῶν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν κατεχομένων θέσεων, πρὶν ἔτι πλησιάσῃ αὐτάς εἰς ἀπόστασιν βολῆς τουφεκίου, κατήρχετο ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, ἐνῶ ὁ στόλος ἐβομβάρδιζε τὰς θέσεις τῶν ἐπαναστατῶν. Τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς ἐπαναστάτας ν' ἀποσυρθῶσι τῶν θέσεών των, μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν, καὶ νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὴν Φάραγγα τῆς Σαμαριάς, ἐνθα ὑπῆρχον τότε πολλὰ πολεμοφόδια καὶ τροφαί (ἔφορος τῶν ὁποίων ἦτον ὁ ἀνθυπασπιστὴς Γεώργιος Θανόπουλος), ὅπως ὑπερασπισθῶσιν ἐνδεχομένην ἀπόπειραν εἰσβολῆς. Διαρκοῦντος τοῦ κανονοβολισμοῦ μετεφέροντο μετὰ σπουδῆς τὰ ἐν τινι οἰκίσκῳ ἐναποτεθειμένα κιβώτια πολεμοφοδίων, εἰς τὸ βάθος τῆς Φάραγγος, ἅμα δὲ τῇ ἐγκαταλείψει τῶν θέσεων, οἱ ἐπαναστάται θέσαντες πῦρ ἐπυρπόλησαν τὸν οἰκίσκον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἐναπολειφθέντα ὀλίγα κιβώτια, ἵνα μὴ περιπέσωσιν εἰς χεῖ-

ρας τοῦ ἐχθροῦ. Τὴν νύκτα οὐρανομήκης φλόξ ἐφώτιζε τὰς πέριξ τοποθεσίας. Ἐκαίετο ἡ Ἁγία Ῥουμέλη!

Οὕτως ἐπεραιώθη ἡ κατὰ τὰς ἐπαρχίας Σφακιῶν ἐκστρατεία τοῦ Ὁμῆρ Πασᾶ, καθ' ἣν ἐπῆσαν ἐκατέρωθεν πολλοί, μηδενὸς Σφακιώτου ὑποταχθέντος πλὴν τῆς γενετείρας τοῦ Τζιρινδάνη (Προσγιαλοῦ)· μετ' αὐτὴν δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν Σφακίοις κατάλυμα ἢ ναὸς, ἀμπελῶν ἢ φυτεία, κτήνος ἢ πρόβατον· δὲν ἐφώνησεν ἀλέκτωρ. Παντοῦ τέφρα καὶ ἐρημία!!! Ἄλλ' ἄς μνησθῶμεν τοῦ Ζυμβρακάκη.

Ἐναπομείνας μόνος, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀρράδένης, ἐντὸς τοῦ ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων σχηματισθέντος κύκλου, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐξέλθῃ ὁπόθεν εἰσῆλθεν ἢ δι' ἄλλης ὁδοῦ, στενοχωρούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ ὀλονέν συστελλομένου τούτου κύκλου καὶ τῆς ἀπορίας τῶν ἐπιτηδείων, ἦν ἡ ἀκίνησία ἀναποφεύκτως ἤθελεν ἐπαυξήσῃ, ὁ ἀρχηγὸς Ζυμβρακάκης ἐτράπη μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεως, πρὸς τὰς κορυφὰς τῶν λευκῶν ὄρεων, τὴν νύκτα τῆς 13 πρὸς τὴν 14 Ἰουλίου, τὴν μόνην ὁδὸν ἣτις ἔμενεν ἐλευθέρα· διανυκτερεύσας δὲ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν λευκῶν ὄρεων (α) ἀφίκετο, μετὰ ἀγωνιώδη πορείαν, τὴν 15 Ἰουλίου 1867, ἀνωθεν τῆς θέσεως «Κροῦσα», πρὸς ἣν ἐτράπησαν οἱ ἐξ Ἀρράδένης ὑποχωρήσαντες ἐπαναστάται. Ἐνταῦθα συναντήσας τὸν κάτοχον ὄλων τῶν κρησφυγέτων καὶ ἀτραπῶν τῶν λευκῶν ὄρεων γέροντα Κωσταρὸν, ἐπληροφορήθη παρ' αὐτοῦ ὅτι ἔνιοι ἐκ τῶν ὑποχωρησάντων ἐξ Ἀρράδένης ἐπαναστατῶν ἐτράπησαν πρὸς τὴν Ἁγίαν Ῥουμέλην καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ· δι' ὃ ἔκρινε συμφέρον νὰ διαμείνῃ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας εἰς Κροῦσα.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ὁ Ρεσίτ ἐπανεκάμπτεν εἰς τὰ ἀνατολικά διαμερίσματα.

Ὁ Μεχμέτ εἶχε μεταβῆ πρό τινων ἡμερῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀποκορώνου.

(α) Οἱ ἄνδρες ἐβάδιζον εἰς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τῶν λευκῶν ὄρεων νήστεις καὶ διψῶντες, ἔλειχον δὲ χιόνα, ὅπως καταψύξωσι τὴν γλῶσσαν των. Ἐκ τῶν ὑψωμάτων θεώρουν οἱ ἄνδρες τοὺς Τούρκους ἐκριζώνοντας τοὺς ἀμπελώνας, καὶ τὰ χωρὰ καιόμενα.

Ὁ Ὅμῆρ ἐμελέτα καὶ ἄλλην κατὰ τοῦ Σελίνου ἐκστρατείαν.

Οἱ ἐξ Ἀρράδηνης ὑποχωρήσαντες διέμενον ἐν Σαμαριάῳ καὶ Ὁμαλῷ.

Οἱ Σφακιῶται ἦσαν ἐξηγριωμένοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Αἱ δυτικάι τῆς νήσου ἐπαρχίαι, καίπερ τῆς χώρας καταστραφείσης, διετήρουν ἀκμαῖον τὸ ἐπαναστατικὸν φρόνημα. — Οἱ κάτοικοι ἦσαν ἄστεγοι. — Ἐν μόνον χωρίον ἔμενον ἀδήωτον, τὸ χωρίον τοῦ Τζιρινδάνη, ὁ Προσγιαλός. — Ἡ ἐπανάστασις ἤκμαζεν.

Ὁ Ὅμῆρ ἠθικῶς εἶχεν ἀποτύχει.

Ἡ διπλωματία ἐδείκνυτο, κατὰ φαινόμενον, εὐμενῆς πρὸς τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ὑπέσκαπτε τὴν καταστροφὴν του!

Ἡ Εὐρώπη ἔπεμπεν ἀτμόπλοια (α) ἵνα διασώσῃσι τὰ γυναικόπαιδα, ἐγκατέλειπεν ὅμως τοὺς συζύγους, πατέρας καὶ ἀδελφοὺς εἰς τὸ εἰμαρμένον καὶ τὴν ἀπώλειαν, χάριν ἰδιοτελῶν συμπερόντων.

Ἡ Τουρκία καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς ἐξώδευον ἀφειδῶς τὸ ὑστέρημα των καὶ ἐθυσίαζον ἄνδρας, ἡ μὲν πρὸς ὑποδούλωσιν λαοῦ οὐδὲν αὐτῇ ὀφείλοντος, ὁ δὲ εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν λαοῦ ἀδελφοῦ. Πόσαι θυσίαι ὑπολείπονται σοι, τάλαινα Ἑλλάς! (β).

(α) Μία φρεγάτα Γαλλικὴ καὶ ἐν κορβίτον Ῥωσικὸν παρελάμβανον κατὰ τὴν 18 Ἰουλίου 1867 γυναικόπαιδα ἐκ Σούγιας καὶ Τρυπητῆς.

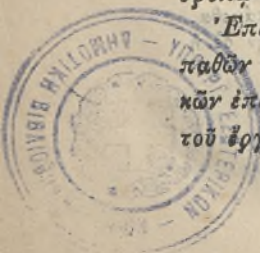
(β) Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῆς λήξεως τοῦ ἀγῶνος οὐδέλλως περὶ τοῦ ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκη στρατεύματος λόγον ποιούμενος ὁ Κύριος Μενδελσῶν, πραγματεύεται περὶ διπλωματικῶν ἐνεργειῶν καὶ ἄλλων περιπτώσεων ἀσχετῶν πρὸς τὸν σκοπὸν, δι' ὃν ἐλάβομεν τὸν κάλαμον, δι' ὅπερ ἀναγκαζόμεθα νὰ δώσωμεν πέρασ εἰς τὸ δυσχερὲς ἔργον, οὗτινος ἐπελήφθημεν. Ἄλλως τε ἀδυνατοῦμεν ν' ἀκολουθήσωμεν τὸν ἔκτοτε λησμονούμενον πρὸς τῶν ὑποβολέων τοῦ Κυρίου Μενδελσῶνος ἀρχηγὸν τοῦτον, ὡς μὴ τολμῶντες νὰ πραγματευθῶμεν λεπτομερῶς περὶ πραγμάτων ἅτινα οὐκ ἐπιστάμεθα.

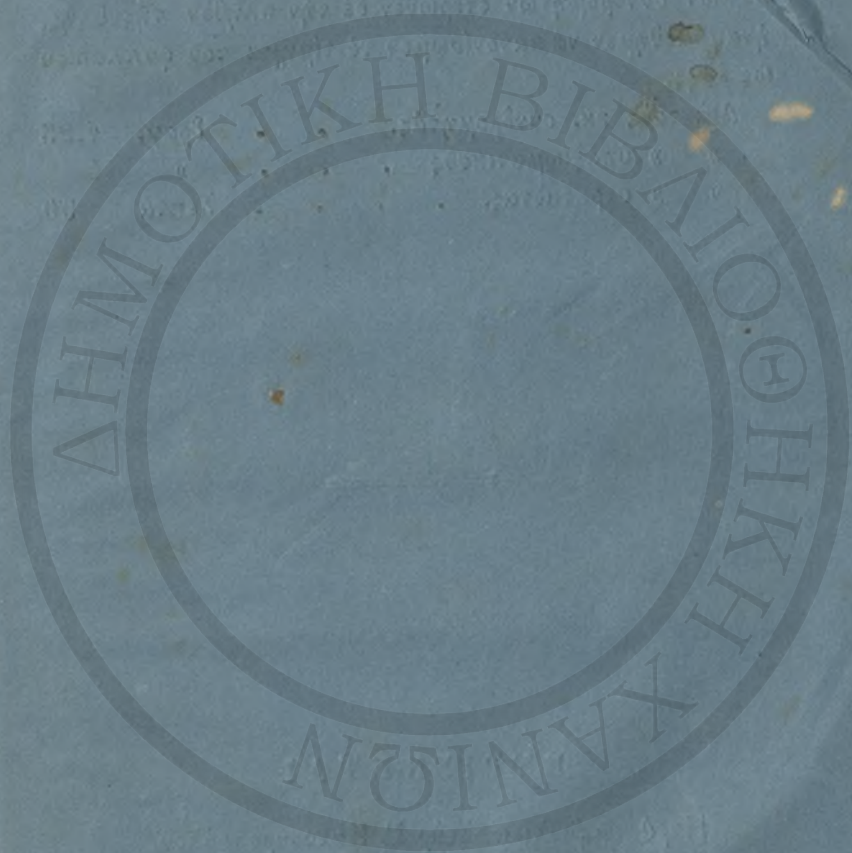
Τὰ μετὰ ταῦτα συμβεβηκότα ἐπηκολούθησεν ἡ ἀνακωχὴ, ταύτην δὲ ἡ πυρροποιεῖα καὶ ταύτην ἡ οἰκτρὰ τῆς ἐπαναστάσεως πτώσις.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ἰὲν δὲ ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως, εἴτε ἐκ συμπαθειῶν παρասυρθείς, ὑπέπεσα ἀκουσίως εἰς λάθη, παρακαλῶ τοὺς ἐπισταμένους νὰ μὲ διορθώσωσι, δι' εὐλεκεριῶν καὶ ἀμερολήπτου διαφεύσεως καὶ λογικῶν παρατηρήσεων, ὅπως ἡ ἱστορία διῶλυσσα τὰς διαφόρους πραγματείας, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐξ αὐτῶν ἀρθολογοῦσα, ἀποδώσῃ ἐκάστῳ τὰ πρέποντα· σιγματούσα δὲ τὰς ἀτομικὰς μικροφιλοτιμίας, τὴν ἀφιλοξέθειαν καὶ τὴν πρὸς τὴν διαρπαγὴν τάσιν τινῶν Σφακιωτῶν, τὰς ἀφιλανθρώπους ἀντεκδικήσεις, αἷτινες ἐνιαχοῦ παρὰ Κρητῶν διαπράχθησαν ἐνεκεν τῶν βδελυρῶν πράξεων τῶν μισαλλοδόξων καὶ ἀπανθρώπων Τούρκων, τὴν ἀφιλοτιμίαν τινῶν ἐθελοντῶν, τὴν καταλαλιάν, τὴν ἀπιστίαν, τὴν προδοσίαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, τὴν ἀδικίαν καὶ τέλος πάντων ἀντιβαῖνον εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ καλῶς ἐννοουμένην τιμὴν, ἀρετὰς, ἃς ὁ νεώτερος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ παιδεία ἀρχούτως ἐκαλλιέργησαν, καὶ ἀφ' ὧν ἀφίσταται ἡ προικίσασά τινος ἐκ τῶν ἀδελφῶν μας Τουρκικῆ ἀνατροφῆ, ἣν ἡ ἐλευθερία καὶ ὁ χριστιανισμὸς δὲν κατώρθωσαν εἰσέτι ῥ' ἀποσκορακίσωσιν ἐντελῶς ἀπὸ τῆς κοινωρίας μας τὰ κατώτερα στρώματα καὶ τὴν ἀποχαιρετοῦσαν ἡμᾶς γενεάν, καὶ νὰ ἐνσταλάξωσι τὰ θεία νάματα τῶν ἐν ταῖς καρδίαις ὄλων τῶν ἀπανταχοῦ ἀδελφῶν μας· σιγματούσα, λέγομεν, ἡ ἱστορία τὰς λαοφθόρους κακίας καὶ ἐξαιρουσα τὰς ἀγαθὰς πράξεις, διαχαράξῃ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Τοιοῦτῳ τρόπῳ ἡ ἱστορία μορφώνουσα πεποιθήσεις καὶ αἰσθήματα, δύναται νὰ καταστήσῃ τοῦλάχιστον τὰ τέκνα ἡμῶν ἀξίους ἀπογόνους τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων, ἵνα διδάξωσι τοὺς φίλους Εὐρωπαίους, τοὺς ἀγαθοὺς ἡμῶν προστάτας, τινὲς τρόπῳ ἀνακτᾶται ἡ ἐλευθερία τῆς πατρίδος.

Ἐπὶ τῇ βράσει τῶν στοχασμῶν τούτων, μακρὰν ἀτομικῶν παθῶν ἢ συμπαθειῶν καὶ ἰδιαιτέρων συμφερόντων ἢ ἐγωϊστικῶν ἐπιδείξεων, παρακαλῶ τοὺς πάντας ῥ' ἀρτεπεξέλωσι κατὰ τοῦ ἔργου μου τούτου.

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ.

Λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὰς συλλεχθείσας ὑπογραφὰς τῶν κυρίων συνδρομητῶν ἐτέρωθεν δὲ τὴν πληθὺν τῆς ὕλης, ἤναγκασθημεν νὰ κανονίσωμεν τὸ τίμημα τοῦ φυλλαδίου ὡς ἑξῆς.

Διὰ τῶς κκ. συνδρομητῶς.	δραχ.	1,25
» » ὑπαξιωματικούς	»	1
» » στρατιώτας	λεπτά	50

ΕΥΡΙΣΚΕΤΑΙ

Παρά τῷ βιβλιοπωλείῳ Γ. Κατσοροπούλου.